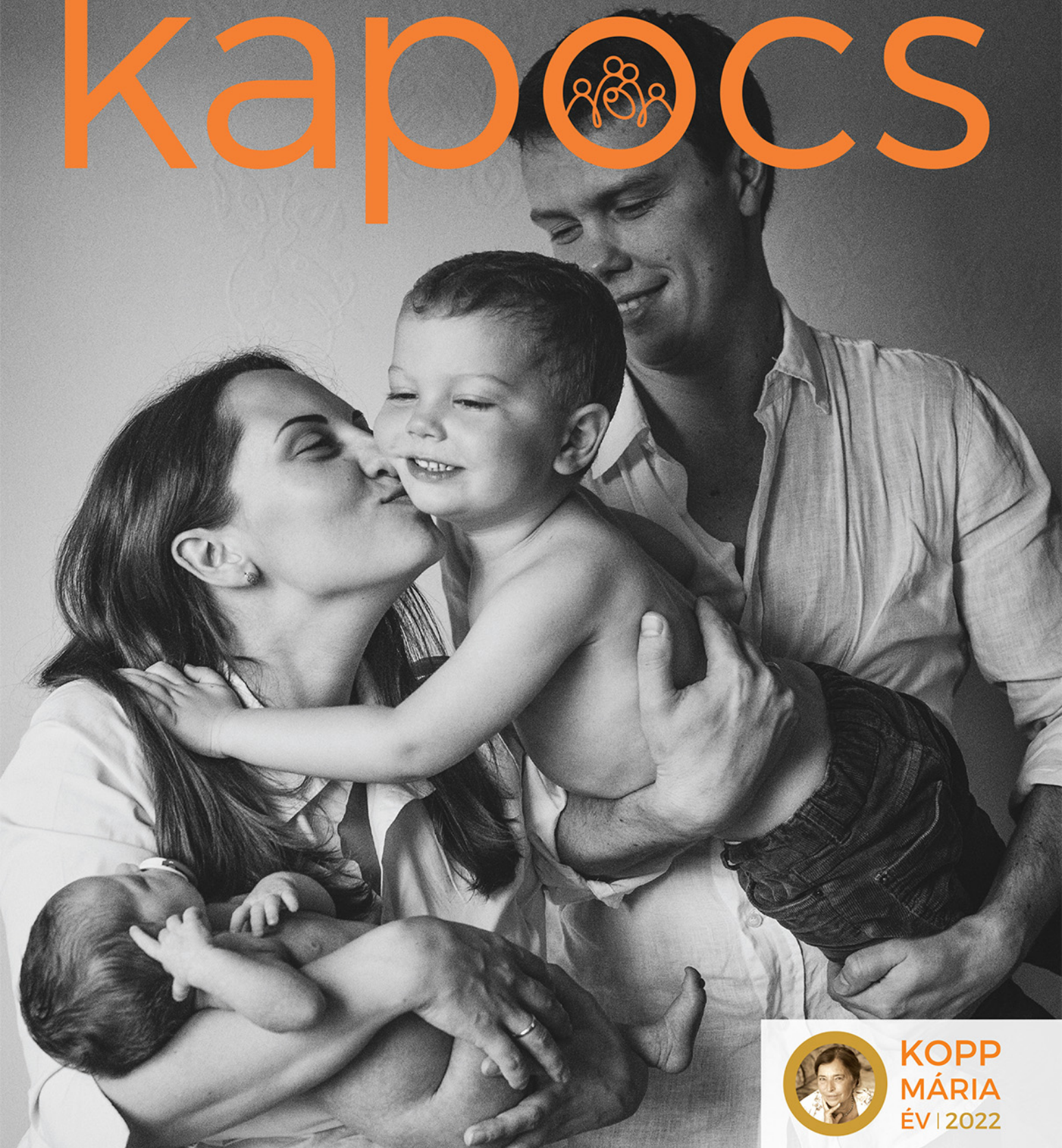

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata 2022/2. szám

kapocs

**KOPP
MÁRIA**
ÉV | 2022

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

Közös KINCSeink

TARTALOM

Előszó	2
IRODALMI DÍJ - 1. HELYEZETT <i>Békési Erika</i> KINCSeim, kik vagytok?	4
IRODALMI DÍJ - 2. HELYEZETT <i>Tóth-Haraszti Ágnes</i> Mióta babám van	8
IRODALMI DÍJ - 3. HELYEZETT <i>Párkányi Kornélia</i> Kegyelmi pillanatok	10
FIATAL KÜLÖNDÍJ <i>Kovács Gergő</i> Mindig velem	12
ANYA KÜLÖNDÍJ <i>Jilg-Keresztúri Anna</i> Leó	13
APA KÜLÖNDÍJ <i>Török Nándor</i> Szülőnek lenni	20
NAGYSZÜLŐ KÜLÖNDÍJ <i>Várnagy Márta</i> Szemműtét	21
Nagyiképző alapfokon	26
TUDOMÁNYOS DÍJ - 1. HELYEZETT <i>Rusu Szidónia - Vita Emese</i> Erdélyi magyar doktoranduszok a szakmai és magánéleti boldogságkeresés útjain	27
TUDOMÁNYOS DÍJ - 2. HELYEZETT <i>Jakobiné Görgőy Rita</i> A válás szociológiai aspektusai	49
TUDOMÁNYOS DÍJ - 3. HELYEZETT <i>Oroszi Borbála</i> „Szent és boldog magyar családok építése” Csatlakozás történetek, identitás narratívák – a Magyar Schönstatt Mozgalom vallásantropológiai vizsgálata	61

Előszó

Hogy vagy? – kérdezzük egymástól a munkahe-lyen, az utcán vagy éppen hazaérve. Ritkán kapunk rá tartalmas, részletes választ. Egyrészt, mert az ilyesmi nem illik bele a társasági jómodor kereteibe, másrészt, mert a legegyszerűbb kérdésekre a legnehezebb válaszolni, pláne úgy, hogy sokszor azt hisszük, a kérdező sem igazán kíváncsi ránk.

Mi volna, ha mostantól inkább ezt kérdeznénk meg egymástól: *Boldog vagy?*, vagy még inkább így: *Mitől vagy boldog?* Ha vállalkoznánk rá, valószínűleg különös, megindító eszmecserekből lenne részünk. Persze, ehhez bátorság kellene, attól is, aki faggat és attól is, aki beszél. Ilyen megindító eszmecsereket, ezt a bátorságot kínálják a Kopp Mária Intézet pályázatára beérkezett pályaművek. Több száz alkotás, amely a Kopp Mária-Skrabski Árpád szerzőpáros „A boldogságkeresés útjai és útvesztői” című művéhez kapcsolódva meséli, tárgyalja, fejtegeti vagy éppen önti rímbe, mitől vagyunk, mitől lehetünk boldogok.

Sok-sok történet született nagymamákról, akik tartást adtak és kultúrát őriztek, nagyapákról, akik világégések közepette maradtak erősek és egyenesek. Kisbabákról, akik szülővé tettek nőket és férfiakat, nőkről és férfiokról, akiket házasságokká olvasztott a közös jövőkép. És született történet betegségről és csodáról, küzdeletről és szerencséről, halálról és háláról. A sorokból új életre kapott a szeretet, a tisztelet és az elköteleződés. A novellák mellett íródtak versek, ódák, egymondatos prózai kísérletek, naplóbejegyzések. De a műfajok, a szereplők, a történelmi idő sokfélesége ellenére

minden írásból ugyanaz a meggyőződés sugárzott: a család az élet bölcsője, értelme és üzenete. Ezt mesélte el az anyai himnusznak is beillő hétköznapi hálaadás, a drámai felismerésekhez kapcsolódó közös küzdelem hőstörténete, a szülőkhöz szóló költemény.

A Kapocs ezúttal „csak” a díjazottak szövegeit osztja meg. Ezeken kívül azonban még sok tíz történet zakatol, munkálkodik azóta is bennünk. A körtefa-sorról, amelynek életében egy emberi közösség sorsa bontakozik ki, a sorsolásról, amelyen töb- bet ér a káposztás rétes az iPhone-nál, vagy a dán nyelvről, amelynek titokzatos hangzásából annyi minden kibontható. Reméljük, ezekről is lesz még mód beszélgetni.

Hasonlóképpen izgalommal olvashatjuk a tudomá-nyos pályázatra beérkező művek szerzőinek gondolatait, akik válaszaikat elméleti alapossággal, módszertani következetességgel, a tudásteremtés fontos szándékával szövegezték meg. Tették ezt úgy, hogy új nézőpontokat találtak arra, hol veszhet el és hol lelhető meg a kiteljesedett élet „kulcsa”. A vallásos közösségekben? A tudományos pályán? A párkapcsolatban? A tudományos stílus nem a történetek, hanem a jó kérdések és az új-szerű összefüggések láttatásával engedi, hogy felismerjük a boldogság útjait és útvesztőit. A KINCS felhívására érkezett, díjazott tudományos pályaművek új adatok közlésével, lényeges felismerésekkel és értelmezési lehetőségekkel szolgál- nak ahhoz, hogy családunk létünket intellektuálisan is megérthessük.

Kopp Mária professzor asszony idén lenne nyolcvan éves és immár tizedik éve, hogy nincs közöttünk. A nevét viselő családkutató intézetként hirdettük meg a Kopp Mária Évet, ezzel is emlékezve a kivételes tehetségű személyiségre, a Népesedési Kerekasztal alapítójára, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének igazgatójára és a Három Királyfi, Három Királynő Mozgalom létrehozójára. Kopp Mária a magyar családok lelki egészségének meghatározó jelentőségű kutatója volt és a magyar fiatalok által tervezett gyermekek megszületésének elkötelezett támogatója. A *Közös KINCS* című szépirodalmi és tudományos pályázatunk őszinte tisztelgés Kopp Mária és az ő munkássága előtt. Felemelő, hogy még mindig nagyon sokan vagyunk, akik őrizzük és ápoljuk az ő szellemi örökségét, ahogy ez a pályázatra beküldött pályaművek nagy számából is látszik. A szépirodalmi pályázatra 213 alkotás, a tudományos pályázatra 20 tanulmány érkezett, amelyek közül a zsűri tagjai, Prof. Dr. Aczél Petra,

a zsűri elnöke, egyetemi tanár, Schäffer Erzsébet író, Pulitzer-díjas újságíró, Krúdy Tamás újságíró, valamint Dr. Engler Ágnes, a KINCS tudományos elnökhelyettese és Dr. Purebl György, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének igazgatója nagy gondossággal választották ki a legjobbakat. A legjobb három szépirodalmi és a legjobb három tudományos írást, valamint egy-egy különdíjast az anyukák, az apukák, a fiatalok és a nagyszülők közül. Köszönet a lelkiismeretes és elkötelezett munkáért a zsűri minden tagjának! És természetesen köszönettel tartozunk minden szerzőnek, aki kedvet és erőt érzett ahhoz, hogy megmutassa írásaiban, mitől lehetünk boldogok. Aki rávilágított arra, hogy a család nélkül nem lehet válaszolni arra a kérdésre, „*Boldog vagy?*”. Aki nyomot hagyott arról, hogyan látjuk mi, magyarok 2022-ben a boldog életet. Bízunk abban, hogy a kedves Olvasó is úgy érzi majd, ezen a nyomon érdemes tovább mennünk.

Budapest, 2022. június

Aczél Petra, a zsűri elnöke
Fűrész Tünde, a KINCS elnöke
Engler Ágnes és Molnár Balázs, a KINCS elnökhelyettesei

**KOPP
MÁRIA**
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

IRODALMI DÍJ

1. helyezett

Békési Erika

KINCSeim, kik vagytok?

A boldogság egyszerű helyeken szeret élni. Tulipános ládán, kicsi konyha biztonságában, olajkályhás szoba melegében. Vidéki iskolában, kollégiumi lakrészben, farsangi jelmezben. Kiscipőkben, kerti virágágyásban, illatos fürdővízben. „Jó lenne boldog felnőttnek lenni” – írtam gyerekkoromban a titkos naplómba.

Icipici mozaikboldogság-darabkákból rakódott össze az életem. Egy hatalmas, színes gömb lett belőle, ami tele van mindennel és mindenkivel, akit szeretek. A színes életgömböm egyre nagyobb, minden egyes nap kerül bele valami. Csak néha hasad ki a bajtól és a szomorúságtól, de akkor valaki azonnal ott terem, hogy együtt befolyozzuk a sérülést. Különös, de ilyenkor a hasadás okát, a sötétebb részeket is visszagyömöszöljük a színes sokaság közé. Évek kellene, hogy a rendbontók megférjenek a többiekkel, de idővel némiképp velük is megbarátkozom. Talán egyszer belőlük is boldogság lesz.

Boldogság volt réges-régen Mamáék ládáján ülni, döngetni a lábamat, és hallgatni a nyikorgó recsegést. Boldogság volt a kiscsirkéket a kezemben tartani, és érezni, ahogy icipici éles körmeikkel kaparják a tenyeremet. Nézni, ahogy Mama tömi a kacsát, ülni mellette, és figyelni, ahogy a darált vizeskukoricában nyúlkál. Tojást találni az ólban a szalma közt. Fölmenni a hosszú ház padlására bóklászni, kincseket keresni és a fényben lassan mozgó porfelhővel sejtelmeset játszani. Bottal rajzolni az udvaron a földre, vízzel fényesre festeni a padlásajtót, hernyókat számolni a falon.

Boldogság volt a tavaszi langyos melegekben térdzokniban és szoknyában iskolába menni, délben a mérges libákat kerülgetve Mamához sietni. Jó volt hozzá ebédre megérkezni. Nézni, ahogy nyújtja a tésztát, vágja belőle a csíkokat, és óvatosan figyelni, ahogy a főzés végén a forró tésztavíz átszurol a fémszűrőn. Boldogság volt nála szorzótáblát gyakorolni, a rozoga, kimustrált szekrényajtóra krétával matekpéldákat írni, uzsonnára cukrostejfölt enni, a kertben virágot szedni. Kotorászni a gangon lévő dolgok között, és fölfedezni az aznapi játékhoz valót.

Boldogság volt otthon, a bokrok alatt a szomszédlánnyal vendégségeset játszani. Sárból és vízből csokikrémet készíteni, virágokból tortadíszot alkotni, levelekből asztalt díszíteni.

Boldogság volt az olajkályha melegénél kártyanaptár- és szalvétagyűjteményt rendezgetni, a babának papírból ruhát kivágni, Boribonnal, Kippkoppal és Kisvakonddal elaludni. Rajzokból kiállítás rendezni, újságképekből kiskönyvet csinálni, banánmatricát az ajtóra ragasztani. Boldogság volt este a családdal a vacsoraasztalnál ülni, parizeres kenyeret teával enni, hozzá kaszinótojást kanalazni. Boldogság volt Évike véleményét hallgatni és Apu legújabb viccein nevetni. Boldogság volt Anyu ölében ülve az esti filmet megnézni a fotelból, közben cseresznyebefőttet enni.

Boldogság volt a buszon a gimibe utazni, barátnőkkel együtt tanulni, fiús álmokról beszélgetni, és fogadkozni, hogy sosem felejtjük el egymást. Boldogság volt titkos naplót írni, ezredfordulóról képzelődni, iskolai farsangon tojásos-uborkás szendvicset enni, biológiaszertár különleges illatát érezni. Fölvenni az első farmert és a külföldről hozott divatos pulcsit, vattáról betétre váltani, Limara sprék dobozát a polcon kiállítani. Boldogság volt télen szánkózni és a tavon korcsolyázni, nyáron forrónadrágban kétgombócos fagyit enni. Boldogság volt ugrásra készen ülni a rádió mellett és időben lenyomni a felvevőgombot, hogy a kívánságműsor legjobb számaiból saját kazettát tudjak készíteni. Boldogság volt Apu halálában erősnek maradni, leveleit megőrizni, fényképeit nézegetni.

Boldogság volt pesti kollégiumba kerülni, nagy levegőt venni és újrakezdeni. A szobatársakkal vasárnap este süteményt megosztani, hét közben háztartási kekszen élni. Éjszaka együtt tanulni, zuhanyzóban órákig beszélgetni, közös barátnős cipőt diákmunkás pénzből vásárolni. Boldogság volt ismerkedni, barátkozni, felfedezni. Boldogság volt, hogy felnőttként kezelnek és felelős döntéseim vannak. Boldogság volt a pénteki tömött buszon ismerősökkel együtt utazni, kollégiumból hazaérni, és az ínséges diákhét után hatalmasat vacsorázni. Boldogság volt a családdal együtt lenni, almás palacsintát, kompótot és sült krumplit enni, barátnőkkel moziba menni.

Boldogság volt belépni az ificsoport farsangjára. A Szellem nyitott ajtót, a Szellem, akiről akkor még nem tudtam, hogy ő lesz a férjem. Boldogság volt szépnek érezni magam, csinosnak, különlegesnek, nevetőnek, napsugarasnak és színesnek lenni. Boldogság volt a csókot és az ölelést megismerni. Gábor világoskék szemébe belenézni, benne az igazságot, a szerénységet, a becsületet, a szerelmet és a Mindent meglátni. Boldogság volt két hátizsákkal Görögországba indulni, ott a Gondviselésre hagyatkozni, kempingezni, stoppolni, éjszaka az utcán rekedni, a többezeréves kincsek között bandukolni. Együtt imádkozni, barátokkal zarándokolni, és arról ábrándozni, milyen jó lesz, ha majd a házasságban együtt fáradhatunk el a napok végén. Boldogság volt menyasszonnyá válni, jegyben járni és összeházasodni.

Boldogság volt, amikor megtudtuk, hogy szülők leszünk. Boldogság volt figyelni az egyre növekvő hasamat. Ábrándozni arról, hova kötözzünk, és kisakkozni, mindezt hogyan oldjuk meg. Boldogság volt házat venni, abban napokig tapétát tépni, szedett-vedett bútorokkal berendezkedni, és az első ott töltött éjszakán a vihartól, villámlástól félni. Boldogság volt az első közös házaspáros nyaralás, a megvásárolt új ágy, a beszerelt fűtés, a pipacsos függöny.

Aztán egy percre megszakadt a boldogság. Mert szívbeteg babát hordani a szívem alatt sehogy sem tud boldogság lenni. Mégis jó volt időre megszülni a hosszúhajú, gyönyörű tündérkét. Nyolc nap telt Sárával boldogan-szomorúan. A temetése egyáltalán nem volt boldogság, talán csak a pillanat, amikor a dermesztő hidegben minden előzmény nélkül kisütött a nap. És a tudat, hogy a barátaink mellettünk állnak. Mi a boldogság ellentéte? Fagyos fájdalom? Végtelen szomorúság? Kiszáradt üresség? Ebben éltük pár hónapig, mígnem az Isten kegyes volt hozzánk, és újra gyermeket vártunk.

Boldogság volt minden aggódással szembe menni és tudni, másodszorra egészséges babánk lesz. Boldogság volt falvédőt varrni neki, amin egy színes kisváros boldog élete mosolygott a babaágyba. Boldogság volt - hasamban a kisbabával - barátokkal a kertünkben szalonnázni, utazni, virágot ültetni és függönyt varrni. Boldogság volt kismamaként iskolába járni. Boldogság volt Balázst megszülni és a kezünkben tartani: a tökéletes baba éppen úgy fejlődött és növekedett, ahogy a könyvben meg volt írva. Végre igazi családdá váltunk. Boldogságunkban összekapaszkodtunk. Jöttünk, mentünk, házat újjítottunk és barátokkal táboroztunk, esténként hármásban gurítottuk a labdát a pici szobában. Örömeinkre hamarosan megint kisbabát vártunk.

Boldogság volt ábrándozni arról, milyen lesz az élet két gyerekkel. Mesélni Balázsnak a világról. A szünni nem akaró felújítási munkákat végezni, mesterekre főzni, kisgyerekekkel vizsgázni, és sok hónap után először nagymamákra hagyni a gyereket. Boldogság volt picit újra kettesben lenni. Boldogság volt a hatalmas hóban mindenhova szánkóval menni, az új barátokkal családközösséget alakítani, velük együtt imádkozni, vacsoránkat megosztani, a jövőről beszélgetni. Fájdalmas ijedség közepette boldogság volt megpillantani az icipici, koraszülött Jakabot.

Boldogság volt az icuri-picuri testet az inkubátorban megsimogatni. Immár négyfős családként hazatérni, és azt látni, hogy kis Balázsunk pár nap alatt óriássá változott. Fáradt boldogság volt a kétkisgyerekes napok sürgő-forgó léte. Boldogság volt szoptatás közben mesét olvasni, altatás közben kártyázni, nyugodt babalevegőztetés helyett száguldó babakocsival a kismotor után rohanni. Boldogság volt a két kis manócskánkkal együtt szilveszterezni, őket bohócsapkában mosolyogni látni. Boldogság volt a többhetes por- és törmeléksörpés után gyönyörűséges konyhában új életet kezdeni. Boldogság volt elhatározni, hogy kicsit várunk a következő gyermek fogadásával, és azt hinni, hogy addig tudunk pihenni, semmi újat nem tervezni, a két gyerekkel „csak úgy” lenni. Boldogság volt a döbbenet, amikor cérnavekony csík derengett a fogorvosi beavatkozás előtt gyanútlanul elvégzett terhességi teszten.

Boldogság volt a büszkeség, hogy megszületett a harmadik királyfink. Boldogság volt a csodálkozás, hogy Áron teljesen másképp néz ki, mint az eddigi három gyermekünk: az erős testű, sűrű feketehajúak után ő szőke pihés, csontos kisfiú lett – törékeny testére egyetlen ruhadarab sem passzolt. Boldogság volt esténként a pici szobának a három szuszugást hallgatni. Boldogság volt a kis csapat, a tengernyi munka, boldogság volt a nagycsalád. Boldogság volt, hogy egyre aktívabban írok, és hogy a férjem minden-

ben támogat. Boldogság volt a sok megjelent újságcikk, a táruló világ, és a tudat, hogy a kisgyerek nem akadály. Boldogság volt a házunkat beszígetelni. Ötösben utazni és elhinni, hogy számunkra semmi sem lehetetlen. Boldogság volt a lánygyermek vágya. Boldogság volt a foganására felkészülni, és háromféle biztos módszer útmutatásait követve kislányt tervezni. Boldogság volt megtudni, hogy várjuk az ötödik gyermekünket, aki minden emberi számításunk ellenére Gellért lett... Négyfiús családdá váltunk.

Négy kicsi gyerekkel nem könnyűek a mindennapok, de boldogság volt a kisgyerekes lét a teljes kifáradással együtt is. Szandik, sebek, orrocskák, mesék, főzés, kisautók, edzések, tanulás, foltozás, pakolás, veszekedés, pár perces megnyugvás - hipp-hopp, úgy vittek minket a sűrű történések, hogy szinte észre sem vettük, és eljött a szeptember, amikor már négy iskolás fiúunk vette a vállára az iskolatáskát. Boldogság velük együtt nagyot álmodni. Ünnepeket méltón megülni, nyarakat átkalandozni, otthon is a tábortűznél vacsorázni, közösségbe tartozni, keresztgyerekekkel gazdagodni. Boldogság, ha találkozhatunk az unokatestvérekkel, de az is, amikor hatan vagyunk együtt. Boldogság, amikor társasozunk, és nevetünk is közben. Boldogság, amikor Gellért szóke haját fésülöm. Amikor ágaskodva átölelem a nagyfiamat, és beleszagolok a kicsik illatos nyakába. Boldogság, ha finom az ebéd és kéri, máskor is legyen ilyen. Boldogság, amikor nem bírok elég almát pucolni, mert annyira ízlik nekik. Boldogság, amikor ébredezni látom őket. Boldogság, amikor ötöst hoznak, és jól sikerül a megírt fogalmazás. Boldogság a rajzukat megcsodálni, írásukat olvasni, gondolataikat meghallgatni. Boldogság, ha érintenek, és még nagyobb, ha puszit adnak. Boldogság velük a konyhaasztal körül ülni, és érezni, hogy egy család vagyunk.

Boldogság Gábor húsz évvel ezelőtti udvarlós leveleit megtalálni és újra olvasni. Boldogság, hogy szerdánként romantikus délutánunk van, és hogy ehhez mindketten ragaszkodunk. Boldogság, ha betakar, amikor elalszom, és hogy gyakran meglep virággal és finomsággal. Boldogság, amikor a szeméből látom, hogy szeret engem. Boldogság, hogy fontos vagyok neki, és hogy a dolgait az enyéme után sorolja be. Boldogság, hogy én ugyanezt próbálom felé megtenni. Boldogság esténként húsz év után is megkérdezni egymástól: „Ma mit szerettél bennem?”

Boldogság a kertben kotorászni. A kapott virágtőnek helyet keresni az ágyásban. Új hajtásra bukkanni, őszről maradt avart kigereblyézni. Boldogság jó filmet megnézni és regényt olvasni, ami visz magával. Fiókot rendszerezni, új képet a falra szögelni, illatos süteményt a sütőből kivenni. Boldogság teát kortyolgatni, bonbont enni, illatos habfürdő forró vizébe belekucorodni, tiszta ágyruhába bebújni. Boldogság egymást meghallgatni, meglepetést készíteni, együttérezni, átölelni. Boldogság munka közben az ablakon kinézni, amikor süt a nap, és akkor is, ha esik az eső. Boldogság a templomban sokakkal együtt énekelni, és teljes szívből mondani: „legyen meg a Te akaratod!”

**KOPP
MÁRIA**
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

IRODALMI DÍJ

2. helyezett

Tóth-Haraszti Ágnes

Mióta babám van

Mióta babám van, állandóan guggolok, földön ülök, mászok, törpében járok, csipegetek, szájat törölök, fertőtleníték.

Mióta babám van, fáj a derekam, a hátam, a térdem, a vállam, a nyakam, a szemem, néha még a fejem.

Mióta babám van, gyerekdalokat dúdolok, mormolok a buszon, villamoson, metróon, mondókákat mantrázok magamban és együttérző pillantásokat vetek idegen anyákkal, ha az utcán elmegyünk egymás mellett, azt sugallva, mi egy ligában játszunk. Képzeltben pacsit dobunk a másiknak és gondolatban megveregetjük egymás vállát, hogy azért jól csinálod anyukám.

Mióta babám van, reggelente az ágyból ugrok az ablakhoz, ha jön a kukásautó, hogy le ne maradjunk róla. Ujjongok a sárga taxi láttán és üvöltök a betonkeverő után.

Mióta babám van, képes vagyok jogszi nélkül kocsit, motort, sőt repülőgépet vezetni, és egyszerre van biciklicsengő és tolatóradar hangja a számban.

Mióta babám van, szemmel verem azokat a felnőtteket, akik nem integetnek vissza a fiamnak és gondolatban lekaratézom a homokkal másokat megdobáló, nyáladzó kisgyerekeket.

Mióta babám van, utálom a játszótereket és a műanyag kismotorokat, az éles asztalszegélyeket és a konnektorokat.

Mióta babám van, megállok a fűszálaknál, féltve őrzöm zsebemben a kavicsokat, hosszan bámulom a pókokat, hangjuk után keresem az égen a repülőket és naponta szurkolok, hogy legyen az udvaron a szomszéd félszemű macska, ha arra járunk, hogy nyávoghassunk neki.

Mióta babám van, tudok osonni, suhanni, lábujjhegyen járni, Indiana Jones módjára lépkedni az altatás után veszélyesen recsegő parkettán.

Mióta babám van, a férjemmel suttogva vitatkozunk, kézjelekkel kommunikálunk, és párnába röhögünk az alvó gyerekünk mellett.

Mióta babám van, a spájzba járok csokit enni, a vécére meg sírni. Megtanultam öt perc alatt lezuhanyozni és úgy pisilni, hogy közben néznek.

Mióta babám van, egyszemélyes színház lettem, a számban pedig egy szimfonikus zenekar él. Ha kell, egy szempillantás alatt bármiből hangszert gyártok,

másodállásban pedig hol építkezésen, hol szerelőműhelyben dolgozom.
Mióta babám van, mindig a sor végén állok. Mindenki előttem eszik, alszik, játszik,
sír vagy nevet, nekem ezeket csak utánuk lehet.
Mióta babám van, ömlik rám a szeretet. Csak széttárom a karjaimat és belefut a
leggyönyörűbb képzelet.
Mióta babám van, két fiú csókol homlokon, és ketten simítják félre a hajtincset az
arcomon.

**KOPP
MÁRIA**
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

IRODALMI DÍJ

3. helyezett

Párkányi Kornélia

Kegyelmi pillanatok

Életemben kétszer éreztem áhítatot.

Belátom, nem túl sok.

Az első alkalom a falunk templomában ért Szenteste, az éjféli pásztorjáték előtt egy szűk órával. Abban az évben végre én kaptam Szűz Mária szerepét. Nagy tisztség volt az faluhelyen, igazi kitüntetés a hetedikes lányoknak. A szereplőknek legalább félórával előbb kellett odaérniük, hogy legyen idő az átöltözésre és a közös imára. Jóval korábban mentem oda, hogy lássam az üres templomot. A főhajó hátsó része homályban maradt, itt léptem be. A szenteltvízbe mártottam az ujjaimat. Térdet hajtottam. Feri bácsi, a kántor akkor már felöltöztette az oltár mellett álló két hatalmas karácsonyfát, meggyújtotta a gyertyákat, felkapcsolta a szentély fényeit. Ahogy lassan lépkedtem előre, a cipősarkam nesztét visszaverték a falak. Felemeltem a fejem. A díszek halk neszén kívül nem hallottam semmit. Körbenéztem. A bejárat felett az orgona, amin Feri bácsi játszik. Alatta az utolsó padsor, ahol a fekete ruhás néni ül az utcánkból. Amikor hazafelé tartok az iskolából, felhívja a anyát, hogy melegítheti az ebédet, most fordultam be az utcába. A templom közepe, ahol a nagymamám ül. A hetedik sor eleje. Mindig. Azt mondta, már akkor ez volt az ő helye, amikor még apa sem volt a világon. Ha később ér oda, a többiek akkor is kihagyják neki. A kispadok a mellékoltárnál, ahol a gyerekek ülnek a kismisén osztály szerint elosztva. Fenn az oltárkép a karját kitaró Jézussal, előtte a papi szék, mellette a ministránsok zsámolyai. Azonmód eszembe jutottak az apró civakodások, hogy ki üljön a plébánosunk mellé, ki legyen az áldoztató, ki a bortartó. Közéjük tartozom – erre a gondolatra elmosolyodtam. Sosem éreztem magam nagyobb biztonságban, mint ott és akkor. Teljesen egyedül álltam a templom közepén, mégis mindenütt ismerősök vettek körül. Barátok. A második családom.

Egy sok évvel későbbi ősön egy jóval kisebb helyen közölte velem a fehérbe öltözött orvos, amit lehetetlennek hittem. Anya leszek. Az időzítés borzalmasabb nem is lehetett volna. Új állás, a sok helyett rengeteg munka, a gyermekem apjával nemrég szakítottunk valami banális semmiség miatt, aminek folytán sikerült vérig sértenünk egymást. Tudtam, hogy boldognak kellene lennem, hisz babát várok, de nem voltam rá képes. Egy vasárnap reggel a nagyfi jelent meg az ajtóban. Nyugodt jelenlététől lehiggadtam. Mindenkire annyi keresztet mérnek, amennyit elbír - mondta. Hetek múltán kievickéltem a gödörből, a napok értelmet nyertek. Hinni kezdtem, hogy feladatot kaptam,

a feladathoz pedig erőt is adnak. Ahogy megtelt a gyerekszoba bútorokkal, úgy telítődött az életem is jó emberekkel. A szomszéd – akit addig alig láttam – egyszer csak becsengetett és felajánlotta, hogy rendszeresen bevásárol majd, ne szaladgáljak pocakkal. Két barátnőm, akiket évek óta nem láttam, hazaköltözött külföldről és mindenben számíthattam rájuk. A Karácsony pedig igazi ajándékot hozott. A fiam édesapját.

Az újév Húsvétján beköltözött az életünkbe az áldás egy kisfiú képében, aki meglepetésként jött, és azonnal letarolta a szívünket. Itt le is zárhatnám a történetet, ha nem lett volna az a tavaszi nap, amikor a kezembe adták a fiam autizmus-diagnózisát. Tudtuk, hogy baj van, hisz nem beszélt négyévesen. A mosoly, az ölelés, ami másoknak oly természetes, nekünk nem adatott meg. A sírás, nemritkán üvöltés annál inkább. Hiába igyekszik a test, elfárad a lélek. Kopik a hit. Esténként a túlélésért imádkoztunk. Fejlesztések, alapozó torna, tanulás – ebben a körforgásban zajlottak a mindennapok. Az egyik délutánon teregettem, a kicsi bent olvasott. Megfordultam. Meglepetésemben felkiáltottam. A hátam mögött állt, a szemét rám függesztette, ahogy addig soha. Kis kezei görcsbe szorultak, mint mindig, amikor izgul. Arca kipirult, az ajkai remegtek. M-A-M-A - csúsztak ki lassan a betűk a pici gyerekszájából. Térdre estem, átöleltem. Hagyta.

Az áhítat második pillanata azóta is tart.

Kovács Gergő

Mindig velem

Édesapám, első férfi,
mozzanataim idézi.
Régi emlékeim róla,
gyermek érzelmek, ki tudja?

Úton-útfélen is társam,
édesapám hasonmásam.
Lépteim mind elé járnak,
s legénytolla hull fiának.

Vigaszom és bátorítóm,
bölcs élete útravalóm.
Ifjú lelkét, már átadta.
Mi a titka? Sosem mondta.

Édesanyám, első asszony,
utam védi, mint őrtorony.
Egy érintés, csak még egyszer,
ölelése, nekem tenger.

Biztonságom s büszkeségem,
örömöm is neki legyen.
Dicsérete vigyázó kar,
mindig velem, mindig szárnyal.

Bölcs szavaik, lelkem fénye,
s ifjú óráimnak bére.
Örökké előttem jártok,
szép családom, szép virágok.

Bocsátsátok életemet,
tova szálló féltésemet.
Búcsú szavak erőtlenek,
korommal jár, de értetek.

Szenvedéstek, elszenvedem,
s ha túrtök, én is szüntelen.
Régi sétánk most is velem,
boldog békém, elengedem.

Jilg-Keresztúri Anna

Leó

Március 1.

Elkezdtem írni ezt a blogot. Csak úgy magamnak. Meg talán Leónak. Megmutathatom neki, ha tizennyolc lesz. Gondoltam arra is, hogy létrehozok egy email fiókot, és havonta küldök egy levelet. Tizennyolc éven át. Kitti ezt csinálja, már tizenhat hónapja írogat Petrának. Nekem a blog jobban fekszik. Szóval blogot írok, blogolok. Van erre egyáltalán jó szó?

Március 3.

A szülés hihetetlen élmény volt. Le kellene írnom, míg frissen él bennem minden pillanata. Marci végig velem lehetett. Azt hiszem, nélküle nem ment volna. Február huszonötödikén megszületett Leó, ez a három kilós kis csomag, aki most békésen szuszog az ölemben.

Március 4.

Esténként Marci fürdeti Leót. Olyan édesek együtt. Apa hatalmas tenyerén az az aprócska ember, ahogy ellazul a vízben. Az öltözködést általában végigüvölti. Szegénykém. Biztos szívesen maradna meztelen.

Március 5.

Ma leesett a köldökcsonk. Marci alkohollal kenegette az elmúlt napokban.

Én nem mertem hozzáérni.

Meglátogatott a védőnő. Minden rendben Leóval, szépen gyarapszik, bár még egy kicsit sárga. Szerintem nagyon sárga, akár a citrom, de állítólag ez még belefér.

A bilirubin szint határértéken belül volt. A kórházban megnézték. Leó fejéből vettek vért a vizsgálathoz, még mindig látok egy picit sebet a bőrén, a selymes fekete hajszálak között.

A védőnő megnyugtató, ha rendesen eszik és nem aluszékony, nincs gond.

Húzzam a bölcsőt az ablak mellé, hadd érje minél több napfény a birsszínű arcocskát.

Március 10.

Hulla vagyok. Leó hajnali egytől háromig ébren volt. Javarészt bögött. Enni nem akart. Próbáltam szoptatni, nem kellett neki. Fejtem, hátha inkább cumisüvegből inna, de az

sem volt jó. Sétálgattam vele a nappaliban. Az valamennyire megnyugtatta. Jó lenne ilyenkor, ha anyám, vagy egy kisgyerekes ismerős itt élne a közelben, akár velünk egy házban. Ha megkérdezhetném valakitől, vajon mi lehet a baj! Mit csináljak éjjel egy üvöltő kéthetessel? Miután Leó elaludt, a netet böngésztem. Nem lettem okosabb. Persze Marci mindebből semmit sem vett észre, húzta a lóbórt. Jó neki.

Március 14.

Tegnapelőtt belázasodtam. Zuhanyozás közben vacogni kezdtem. Hiába ömlött rám a forró víz, nem tudott átmelegíteni. Furcsán rossz érzés volt. Hidegrázás és láz a semmiből. Harminckilenc kettőt mértem. Gyerekkorom óta nem volt ilyen magas lázam. Akkor anyám vizesruhába csavart, ez manapság nem divat. Nem mertem gyógyszert bevenni, hiszen szoptatok. Remélem, nem fertőzés! Marci főzött nekem teát, hozott egy egész kancsóval. Jól esett a gondoskodása. Másnap vett mamabarát lázcsillapítót. A gyógyszerész szerint minden szoptatás után fejnem kellene, mert a pangó tej gondokat okozhat. Miért nem mondta ezt eddig senki?

Március 15.

Fejek, szoptatok, pelenkázok, altatok, dajkálók egész nap. Marci szerint ezért kapom a fizetést. Miközben Leó a mellkasomon szundított, sikerült átfutnom egy izgalmas cikket III. Béláról. Bárcsak több időm lenne olvasni!

Március 16.

Még mindig gyenge vagyok és már megint alig pihentünk éjjel. Leó óránként kelt. Kértem Marcit, ha tud, jöjjön haza korábban. De el van havazva, sok a megrendelés. Azt mondta, ha pihenni akarok, hívjam át anyámat egy hétre, vigyázzon ő Leóra. Sírtam. Pedig nem szoktam. Biztos a hormonok.

Április 16.

Ez az éjszakázás kegyetlen. Zombiként ténfergek egész nap. Délutánonként valamennyit alszom, ám így is fáradt vagyok. Leó négyszer, ötször riaszt éjjel. Szopik, belealszik, újra eszik, újra elalszik. Én meg virrasztok. Zenét hallgatok, hogy ébren tudjak maradni szoptatás közben. Éjfél környékén annyira nehezen kelek hozzá, szinte félálomban vánszorgok a kiságyhoz. Mi van, ha elejtem? Marci szerint olyan nincs. Nem ejthetem le, és kész. Senki sem ejt le csecsemőket. De mi van, ha én...? Úgy érzem, alkalmatlan vagyok. Képtelen vagyok jól ellátni egy ilyen pirinyó babát. Történész vagyok, nem csecsemőgondozó. Bár az lennék, rutinos, mint egy csecsemősnővér! Marci hogy tud ilyen laza maradni? Hogyhogy nem aggódik semmin? Hogyhogy nem ébred fel, mikor Leó sír? Én a legapróbb szusszanására is felriadok. Vele rezdülök minden percben.

Április 25.

Rendeltem a neten egy babaöblöt. Tegnap meg is érkezett. Ez azért nagyban megkönnyíti az éjszakai szoptatást. Nem kell annyit mászkálnom ágytól-ágyig. Kipróbáltuk a hordozókendőt. Én nagyon élveztem. Úgy hiszem, Leó is, két órát aludt rajtam. Békésen szuszogó, pihehajú kisgombóc. Jó érzés volt. Ma két hónapos.

Estére megfájdult a derekam, a terhesség alatt is voltak gerincproblémáim, szülés után elmúlt a fájdalom, de úgy tűnik, ez a néhány órányi hordozás túl sok volt egyszerre. Kértem Marcit, hogy masszírozzon meg egy kicsit, mert valószínűleg megerőltettem magam. Sokat jöttem-mentem, takarítottam, miközben Leó rám volt kötve.

Ő is dolgozott egész nap, és mindene fáj. Ez volt a válasz.

Kiment sörözni a teraszra.

Zuhanyozás után jégzselét kentem a derekamra. Azt vajon lehet szoptatás alatt?

Május 1.

Elkezdtem egy online gerinctornát.

Május 10.

Másfajta tornára is vágyom, nem csak gerincre. Nem akarok anyatestet.

Sötétben zuhanyozom.

Május 13.

Honnan tudjam, szétnyílt-e a hasizmom? Majd megkérdezem a védőnőt.

Találtam egy jó kis átmozgató programot. Online. De nem merem elkezdni.

A hasizom miatt. Babás jogát néztem még, előben, de túl messze van.

A város másik végén.

Május 27.

Beköszöntött a nyár. Nekem még kicsit korai ez a meleg. Leó sem viseli túl jól.

Legalább egy órát szenved, forgolódik, nyöszörög, mielőtt elalszik. Próbáltam ringatni, énekelni neki, simogatni a hátát. Szegény kicsi emberem, milyen nehezen megy neki, hogy átlépjen az ébrenlétből az álmok birodalmába. Nehéz nekem is. Általában teljesen leizzadok, mire sikerül elaltatnom. Marcira nem számíthatok, megfürdeti Leót, és már indul is a teraszra egy doboz sör, a cigije és az elmaradhatatlan telefon társaságában.

Ez jár neki, hiszen ő dolgozott egész nap.

Nekem mi jár? Szétnyílt hasizom?

Június 1.

Marci rákapott a sorozatokra. Azt mondja, ez kikapcsolja, hogy közben nem gondol semmire. Általában tableten nézi őket. Fülében fülhallgató. Fekszik mellettem az ágyban. Teljesen elszeparálva. Mintha ott sem lenne. Ha hozzászólók, morcos képet vág, mert meg kell állítania a filmet.

Tegnap valami beteg krimit nézett, egy aberrált fickóról, aki nőket gyilkol. Komolyan, erre van igénye? Elaltattam Leót, azután kimentem a konyhába vízért. Mióta szoptatok, gyakran tör rám kínzó szomszúság. Korábban sohasem tapasztaltam hasonlót, talán a forró sivatagban lehet ilyet érezni, napok óta tartó tikkadt vándorlás után. Mondjuk korábban a vizet sem szerettem, most pedig literszámra töltöm magamba. Egy palack mentes vizet ölelgetve sétáltam vissza a szobába.

Leó békésen aludt, Marci arcát kékre festette a kijelző fénye. Nem volt kedvem bemenni.

Végülis mindegy, hol vagyok magányos. Kíváncsi voltam, Marci észre veszi-e, ha nem

fekszem vissza mellé. Átsétáltam a nappaliba, a nyitott ablak elé toltam a fotelt, és letelepedtem a vizem és a laptopom társaságában. Most is itt ülök. Lassan másfél órája. Marci nem keresett, nem jött utánam. A közeli park békésen susogó fáit figyelem. Jó lenne kimenni, járni egyet a nyárillatú hársóriások alatt. Vajon azt észrevenné? Leó mindjárt ébred.

Június 20.

Úgy érzem, megöl a hétköznapiak monotonija. Kitti mondta jól, nekünk minden nap hétfő.

Július 20.

Leó szereti a zenét. Rengeteget énekelünk, mondókázunk. Marci időnként mesét olvas neki. Már amikor nem fáradt. Hazajön a munkából, kipattint egy sört és kiül a teraszra. Alig beszélünk.

Augusztus 15.

Szerdán oltásra vittem Leót. Kettőt is kapott, mindkét combjába egyet. Úgy sírt, hogy még levegőt sem vett közben. Vele sírtam én is. Meg kellett fújnom az arcát, hogy lélegezzen.

Reggel kértem Marcit, jöjjön el velük, de fontos megbeszélése volt tőztől. Busszal zötyögtünk haza. Elviselhetetlen volt a meleg, ablakot nem lehetett nyitni, a légkondi elromlott. A pólóm nedvesen tapadt a hátamra. Szédültem. Egy megállóval előbb leszálltam, mert úgy éreztem, nem kapok levegőt. Remegő lábakkal értem haza. Ittam egy pohár limonádét, aztán rácsörögtem Kittire. Szerinte pánikolok. Legutóbb az államvizsga előtt pánikoltam. De akkor volt oka. Most vajon miért?

Marcit nem akartam felhívni, féltem, hogy hülyének néz. Tudom, hogy mostanában sokszor néz hülyének. Ráadásul éjjel összekaptunk. Leó belázasodott az oltástól, nyugtalan volt, rosszul aludt. A kiságy mellett ültem és simogattam a hátát. Éreztem, hogy melegebb a bőre, mint máskor. Fölkeltettem Marcit, fogja meg ő is a homlokát. Marci kiakadt, mit figyelem én állandóan a gyereket, mit tapogatom éjszaka, különben meg más baba is belázasodik az oltástól. Szerinte nem kéne ennyit aggódnom. Szerintem pedig jogom van aggódnom a saját gyermekemért. Bármikor. Úgy érzem, Marci megvet azért, amiért ennyire féltem Leót. Túlféltem?

Augusztus 16.

Leó ma fél éves, forog, nézelődik, próbál kúszni, nem szeret egyedül lenni. Főzés, takarítás közben magamra kötöm. A járókában egy ideig szívesen matat, motoszkál, de ha nem vagyok a közelben, sírva fakad. Tegnap almapürét készítettem neki, csodálkozva kóstolhatta.

Kár, hogy az apja nem látta.

Augusztus 20.

Tényleg fel kellene vennünk egy takarítónőt? Ezen morfondírozom. Délután Marci ezzel az ötlettel állt elő. Ugyanis nálunk sosincs rend. Lehet, hogy nincs rend, de legalább tisztaság van. Mi is a rend?

Hol van az leírva, hogy nekem kell összeszednem a széthagyott kávéscsészéket, az eldobált férfizoknikát, a lakásszerte elhagyott használt, nedves törölközőket? Hol van az leírva, hogy nekem kell bepakolnom a szekrénybe a tiszta ruhákat? Nem akarom, hogy egy idegen takarítsa a fürdőszobámat. Mostanában gyakran fáj a fejem. Talán az időjárás. Marcinak is fáj egész héten, legalábbis ezt mondta, mikor említettem neki. Az én fejem nem szokott fájni.

Augusztus 23.

Hasogató fejfájásra ébredtem. Szédelegve botorkáltam ki a konyhába. Marci már a kávéját kortyolgatta. Kínált, hogy igyak egyet én is, hátha jobban leszek. Nem szeretem a kávé. Megmértem a vérnyomásomat. Száznegyvenkettő. Megmértem újra. Száznegyven. Ilyenkor mi van? Nekem sosem ment száztíz fölé. Marci szerint sokat stresszelek a gyerek miatt. Bedobta a kávéját és elviharzott. Felhívtam anyámat.

Augusztus 27.

Négy évvel ezelőtt, ezen a napon ismerkedtünk meg. Egy régészeti ásatáson találkoztunk. Vacsorára csülköt sütöttem. Marci kedvencét. Délután, amíg Leó aludt, haját mostam, sminkeltem, és hónapok óta először, volt időm kifesteni a körmöm. Marci nem vette észre. A csülök ízlett neki. Vacsora közben alig szóltunk egymáshoz. Ő a tányérját bámulta, én őt szuggeráltam. Közben egyre jobban felhúztam magam. Végül kirobbant belőlem a kérdés: Ezt a vacsorát is némán üljük végig? Miért nem beszélgetünk? A válasza az volt, hogy én úgyis csak a gyerekekről tudok beszélni. A vendégszobában aludtam Leóval.

Augusztus 28.

Szédülve keltem. Mikor megpróbáltam lehajolni, még rosszabb volt. Magas vérnyomás. El kell mennem a körzeti orvoshoz. Kértem Marcit, hogy jöjjön haza korábban, mert én alig merem fölemelni Leót, félek, hogy elesek vele. Morgolódott, hogy sok a munka.

Augusztus 30.

Kaptam gyógyszert és beutalót mindenféle vizsgálatra. Marci nem tud vigyázni Leóra. Hajtás van, nem vehet ki szabit.

Szeptember 1.

Reggel megérkezett anyám. Mosogatott, felmosott, porszívózott, ablakot pucolt. Hogy van ennyi energiája? Vajon most rend van?

Szeptember 3.

Naponta vizsgálgatnak. Vérkép, EKG, meg minden. Nem akarok életem végéig gyógyszert szedni. Egy gyógyszertől függeni. Apám huszonnyolc éves volt, mikor

száznyolcvanas vérnyomással kórházba került. Azóta vérnyomáscsökkentőn, vízajtón él. Én most harminchárom vagyok. Korainak érzem.

Sétáljak, mozogjak, pihenjek, kerüljem a stresszt. Beszéljek egy dietetikussal.

Leóra anyám vigyáz. Ha két órát távol kell töltenem tőle, már hiányzik. Mégis, jó emberek közé menni, felnőtt emberekkel beszélgetni, még akkor is, ha orvosok, nővérek. És jó egyedül mászkálni a városban.

Marci miért ilyen közönyös? Alig kérdez.

Szeptember 8.

Hazajöttem. Regenerálódni. Anyámékhoz. Leóval. Több orvossal beszéltem. Nem találtak szervi okot, talán hajlam, hormonális változások, talán a stressz. Életmódváltás kellene. De az sem biztos, hogy segít, ne reménykedjem abban, hogy elhagyhatom a gyógyszert.

Szóval hazatértem egy időre kicsiny falunkba. Mint amikor romantikus komédiákban a főszereplőnek becsődöl az élete, és visszatér egykori otthonába, a régi szobájába, végül összejön a gimnáziumi szerelmével. Bár ez utóbbi nálam kizárt, az enyém nem itt él. Már nem is ebben az országban.

Leóval beköltöztünk a szülői ház tetőterében kialakított kis lakosztályba. Külön bejárat, külön konyha, de közel a segítség.

Leó élvezzi a vidéki életet. Imádja az állatokat. Kedvence a dédi kócos pulija és a foltos macska, anyámék teraszán. Sikongat, mikor reggelente meglátja a tyúkokat, a fehér tollú, piros szakállú némakacsákat. Nagyokat alszik az udvaron, a terebélyes, vén diófa árnyékában.

A vérnyomásomat nem mérem. Jól vagyok. Szedem a gyógyszert.

Marci a városban maradt. Minden nap beszélünk, hétvégén meglátogat. Aggódik?

Nem tudom.

Szeptember 10.

Reggel paradicsomot szedtünk dédi konyhakertjében. Befőztük. Passzíroztuk, üvegekbe töltöttük. Leó paradicsomszószt evett ebédre. Hatalmas adagot bevágott.

Mezítláb mentem ki a napsütötte kertbe. Még meleg az idő, ragyogó. Vénasszonyok nyara. Vagy az később? Nem is tudom. A szárazon porzó, illatos fekete föld lágyan masszírozta a talpam. Lehajoltam egy dús levelű paradicsombokorhoz. Bokor vagy cserje? Kezembe vettem egy érett fürtöt. Az illata semmihez sem hasonlítható, beleharaptam a bordó, érett gyümölcsbe. Nyárizé volt. Késő nyár. Így akarok meghalni, napsütötte veteményesben, napérlelte paradicsomok között.

Dédi jött utánam, egyik kezében bot, másikban vödör. Dédike. Az én nagymamám.

Nyolcvanéves. És milyen erős. Erősebb, mint én. Húzza a lábát, fáj neki, de megy, csinálja, akarja. Én mit akarok? És mit nem?

Szeptember 12.

Nem akarok visszamenni a városba.

Szeptember 13.

Tegnap este felhívott Marci. Két órán át beszéltünk. Mindenről. BESZÉLTÜNK.
El kellett jönnöm, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz?

Szeptember 21.

Minden nap elmegyek biciklizni. Leóra addig a nagyszülők vigyáznak. Jó egyedül.
Reggel vagy fél órát ücsörögtem egy kukoricatábla melletti magasles tetején.
Gondolkodtam. Hívtak a helyi iskolába történelmet tanítani. Óraadónak, gyes mellett.
Heti nyolc órában. Jó lenne.

Szeptember 22.

Marcival átbeszéltük a dolgokat. Van néhány eladó ház a környéken. A város sincs
messze, innen is járhatna dolgozni. Nem volt túl lelkes.

Szeptember 25.

Leó ma hét hónapos.
Elvállaltam az állást az iskolában.
Marci tegnap éjjel üzenetet írt Messengeren: Hiányoztok.
Hajnalban beállított egy bőrönddel.

Török Nándor

Szülőnek lenni

Szülőnek lenni egy szárnyaló csoda.
Karodban, mikor új élet mocorog
csak repülsz, repülsz, bár nem tudod hova,
büszke vagy, fáradt, s van is rá okod.
A pillanatot még sokáig szokod.

Szülőnek lenni féltés és félelem.
Nappali, éjjeli kedves szolgálat,
ösztönöd segít a nehézségeken,
és gyakran, mint egy igavonó állat:
Tonnás súlyokat is elbírna vállad.

Szülőnek lenni egy nehéz adomány.
Ajándék, mi egész életedre szól,
fürdeti dús fény, vagy övezi sovány,
szürke szomorúság, gömbölyded mosoly.
Saját kalitkában vagy herceg és fogoly.

Szülőnek lenni felelős hivatás.
Néha egyszerű, máskor oly bonyolult,
gyermeked szemében látszik a hatás,
gesztusaidból tán csendesen okult.
A közeljövőből majd visszanez a múlt.

Szülőnek lenni szigor és szeretet.
E kettő nélkül az egész semmit ér
(ha szigorú is), simogasson kezed,
mindig jöjjön tavasz, s múljon el a tél.
Szíveden kérd számon, mit a szád ígér.

Szülőnek lenni bizonytalanság.
Vajon a jó szavak magja megfogon?
A kis rügyből lesz-e virágos faág,
és hátradőlhetsz társaddal boldogan?
Kérdések keringnek: mit, miért, hogyan?

Szülőnek lenni tehát egy nagy kaland
a való, s az álmok útvesztőiben,
a csillagok közt, a mélységben alatt,
hol a szereteted soha sem pihen.
Szülőnek lenni, hát nem könnyű, igen.

Várnagy Márta Szemműtét

Ritkán barátkozom az orvosommal, nem is nagyon van orvosom. A fiatal kollégával jó tíz évvel ezelőtt, a műtőben találkoztam először. Vízitnél inkább csak a hangját hallottam, lusta voltam kinyitni az ép szememet, jó nagy kötéssel a másikon napokig azt játszottam, nem hallok, nem létezem. A műtétem után pár nappal a klinikakertben sétáltam, vagy inkább botorkáltam, amikor rám köszönt. „Nem tud aludni?” Majdnem rendreutasítottam, mi köze hozzá, de jól nevelten válaszoltam, mindig nehezen alszom el, és megkérdeztem, ő is rossz alvó-e.

„Ügyeletes vagyok. Hogy van a szeme?” Rutin kérdés volt. Udvariasan megköszöntem.

„Holnap leveszem a kötést.”

„Fogok látni?”

„Az ép szemével biztosan. Tulajdonképpen, hogy került a szemébe az a szilánk?” Bevallottam neki, hogy összetörtem egy kiskosarat. Mosollyal a hangjában érdeklődött.

„A maga kosarából szilánkok röpködnek?”

Gondolkodtam egy pillanatig, mit mondjak ennek a fiatalembernek, úgysem értené, de azután mégis belekezdtem. „A kosártörés után az ágyam fölötti ikont is felaprítottam a konyhai húsvágó bárdal. Akkor pattant a szemembe.”

Nevetett. „Gyakori eset. Naponta találkozom ikont daraboló betegekkel.” Azután azt kérdezte, mivel foglalkozom.

„Kutatóorvos vagyok.”

„Nocsak! Mit kutat?” Fél szemmel is látható volt, hogy ő a fiatalabb. Nem fogom tegezni, határozottan el. Foghegyről löktem a szót. „A vért kutatom.”

„Értem. A szangvinikus természet ezek szerint szakmai ártalom. Miért lett orvos?” „Szugesztív anyám volt. Elhittem neki, hogy gyógyítanom kell.”

„Már nem hiszi?”

„Dehogynem. Gyógyítani muszáj!”

„Miért törte össze a kiskosarat?”

„Üreset vinni halált jelent.”

„Álomfejtők szerint esetleg. De maga kézzelfogható tárgyat vert szét, és nem álmában.”

„Ez igaz. Sokáig kavicsokat tartottam benne. Éppen az összetört darabjait porszívóztam, mikor észrevettem az ágyam fölött az ikont, a szentanyát. Bámultam a képet, és magamra ismertem. Megláttam az arcomra kent festékfoltok mögött a szenvedő, fáradt fadarabot, de abban a pillanatban anyámat és a végtelen láncot, mögöttem meneteltek a jó anyák mind. Folyton arra biztattak, minden körülmények között helyt kell állnom, mindent

el kell viselnem. Porszívózás közben hirtelen hallani véltem a kamaszlányom hangját. Látom a glóriát a fejed fölött. Ezt mondja, ha kénytelen utálni engem. Leemeltem a képet a falról, sámlira tettem, és szilánkokra aprítottam. Néha meg kell ölnünk magunkban a nagyon jó anyát, nem igaz?” Magam is meglepődtem, milyen jólesett kimondani.

A szemésem egy darabig hallgatott. Alig hallottam a kérdését. „Miért is?”

„Mert nem létezik. Régóta tudom, nincs nagyon jó anya, csak egy magunkra vetített kép, ha úgy tetszik, illúzió. Sokáig én is ezt képzeltem magamról, még glóriát is tettem a fejem fölé. Csak rituálé segítségével tudtam megsemmisíteni.”

Ezen elgondolkodott, majd arról faggatott, hiszek-e a szertartás erejében?

„Feltétlenül.”

„Én nem. A házassággal is így vagyok. Főleg pénzkidobással jár. Ha két ember szereti egymást, az elegendő az együttéléshez.” Dacosan beszélt, szinte kopogott a hangja.

„Nagyon is hisz benne, annyira, hogy fél tőle, mégsem vallja be.”

„Azt hiszem, igaza van. Rövid ideje vagyunk együtt a barátnómmal. Valóban félek. Ha nem válik be a kapcsolat, nem szeretnék egy válási procedúrát.”

„Annyi önismereti kurzus van.”

„Nem egészen értem. Hogy jön ez ide?”

„Elmesélem. Sok évvel ezelőtt mentem férjhez, nem ismertem magamat. Nem voltam tisztában a határainnal. Csak képzeltem, hogy tudom, ki vagyok, és ki az, akivel összekötöm az életem. Sokan vagyunk így, nem gondolja? Kivetítem a másokra a saját hiedelmemet, és ha csalódom benne, őt hibáztatom. Mindenáron meg akarom változtatni, holott kizárólag saját magam fölött van hatalmam, a másikon nincs, de mutogatok rá, mert az a legegyszerűbb. Én egy alkoholista mellett éltem. Ivott, amikor hozzámentem.

„Akkor miért ment hozzá?”

„Házasságkötés nélkül lefeküdni egy fiúval? Az élettársi kapcsolat akkoriban nemigen volt megengedett. Védtelenek voltunk egy szokással szemben, két egyetemista, szinte még gyerekek. Sokáig bíztam benne, mellettem majd megváltozik.”

„Meddig várt erre?”

„Majdnem három évtizedig.”

„Miért nem vált el?”

„A kérdés logikus. A katolikusok nem válnak. A családomban a válás amúgy ismeretlen volt. Keményen dolgoztam azért, hogy képes legyek rá. Ezt maga nem értheti.”

Meglepődtem, ahogy reagált. „Esküszegőnek tartja magát?”

„Már nem.”

„Látja, ezért sem házasodom.”

Faggattam. „Mi az, hogy ezért sem?”

Azt javasolta, üljünk le, leültünk egy padra a klinikakertben, ő, a fiatal, harmincas férfi, és én, az ötvenes nő. Úgy ventiláltunk, mintha a nyáresti hőséget enyhítenénk vele. Azt képzeltük, a másoknak fontos, ha kibeszéli magát.

„Kicsit bonyolult. Egyik nagyanyám családja szegény volt, mégis szinte idilli a kép, amit fölrajzoltak életem. Szakadatlan munka, imádság, hit, de nem tudom a hitüket mérni. Nincs hozzá eszközem. A katolicizmus számukra bibliai történetekből állt, és szertartásokból. Voltak ünnepek, és voltak hétköznapok. Dédapám téli estéken felolvasott. Dédanyám tisztán tartotta a házat. Ha szegények voltak is, de rend volt az életükben. Léteztek minták, voltak keretek és megtartó szeretet. A család lenyomata itt a legerősebb. A nagyszüleim

élete már másként alakult. A háború után nagyanyám három műszakban dolgozott, de a lenyomatokat őrizte, és még voltak intuíciói. Az olló tovább nyílt, az elsőgenerációs diplomás anyám könyvből gondozott bennünket, ha sírtunk, felütötte a könyvet a miért sír a gyerek fejezetnél. Belőle már hiányzott az anyai megézés biztonsága. Semmit nem tudott, amit nagyanyám még valamelyest. Anyám botladozott az írott betűk között. A másik nagyanyámnak nagyapám hazaszólt telefonon, ma este harminc személyes vacsora lesz. Nagyapámnak ez volt a természetes, a háború előtt ehhez volt szokva. Az ötvenes években ez már nem annyira mindennapos, nem is volt miből. A két nagyszülői minta nem férhetett össze. Nem lehetett egymáshoz illeszteni. Sokáig azt hittem, ez lehetett az oka apám és anyám iszonyú veszekedéseinek. Rájöttem, ez majdnem lényegtelen. Máshol kell keresgélnem.”

Hallgattunk egy ideig. Kínlódtam. Szavakat kerestem. „Magában sem békülnek meg az ősök?”

„Nehezen. A szüleim alig pár évvel a háború után születtek. Egy világgégés után tíz, tizenöt év semmi. Annyi traumát hurcoltak, néha csodálkozom, életben vannak még. Ha a családomat nézem, szinte mindenki menekült valahonnét. Apai dédapám Bácskából, mert Trianon után nem tette le az esküt a szerbeknek, de akadt Felvidékről átdobott, dunántúli vagonlakó, és Erdélyből menekült is. Mindenki túlélte, mindenki mindent kibírt. Ennyiből állt az életük. Soroljam tovább?”

„Erre mondják, hogy tipikusan magyar sors. Az én családom hasonló, de színesíti a képet egy eltitkolt zsidó ős. Sok tabu volt, amiről nem beszéltünk.”

„Ez így volt a miénkben is. Egyik nagyanyám Budapest ostromát fiatalasszonyként élte át, egész életében képtelen volt kiheverni. Néha feljött benne a sok rémkép. Csak háború ne legyen, mindig ezt mondta. Nagyapám hat évig volt orosz hadifogoly. Haláláig falak vették körül. Már régen nem élt, amikor megtudtam, azzal engedték haza, ha beszélsz, meghalsz. A családom férfiai harcoltak a Donnál, vagy meneteltek Bácskát visszafoglalni, esetleg ott voltak, amikor Erdély visszatért. Ilyen előzmények után fogantak a szüleim. Lehet válogatni, melyik sérülés a nagyobb, tessék szorgalmasan gyógyítani a sebeket! Gyógyítom is, ahogyan tudom.”

Meg kellett szólalnom. „Egész életemben iszonyodtam a háborútól, holott akkor még nem is éltem. Nincsenek szavaim a háborúval kapcsolatban. Képtelen voltam akár tanulni is róla. Nem tudom a háborúkat. Nem jegyzem meg a fogalmakat.”

„Segít az internet.”

„Van magánál telefon? Tudja, mit? Kezdjük az ágyúval! Felolvasná nekem?”

„Fontos ez?”

„Nekem igen.”

„Rendben. Kezdjük az ágyúval.”

Iskolás hangon olvasta. „Az ágyú egy olyan hosszú csövű löveg, amelyet a lövedék nagy kezdősebességgel hagy el, lapos lövedékröppályán halad, és nagy távolságra csapódik be. A tüzérség legrégebbi eszköze.”

Felpillantott, mintha szeretné abbahagyni. Intettem, tovább!

„Napjainkban is alkalmazott lövegtípus. A falkon táborigyű. A falkonett a falkon kisebb változata. Faltörésre használták.”

Megállítottam. „Köszönöm. Sokat könnyített ezzel a felolvasással.”

„Nem értem.”

„Nem baj. A háborút saját sötét erőinkkel, a démonjainkkal vívjuk akkor is, ha címkét ragasztunk rájuk, és szépen elnevezzük, indokoljuk. Falakat törnénk, de csak pusztítunk. Magunkat, és a körülöttünk élőket. Így voltam én is, a gyerekeim apja is. Küzdöttünk egymással is. Pár évvel ezelőtt egyszer csak azt vettem észre, falak vesznek körül. Mindenütt falak, holott egyetlen fal előtt ültem egész életemben. Néha megszólalt. Titkokat mondott, és én hallgattam, miről beszél. Szerettem volna ajtót nyitni a falba, mert látni akartam, mi van a túloldalán, de nem lehetett. Úgy éreztem, fájtna neki. Így volt egész. Mindig fal maradt, ameddig a szem ellát, pedig csupán magamagát zárta körbe. Néha háttal ültem, nekivettem a hátam. Ha odasütött a nap, jó meleg áradt belőle, és én odadőltem a langyos téglákhoz. Sütött a hidege is télvíz idején. Majdnem mindig tél volt, metsző jeges széllel. Olyankor félttem, rám dől, de nem tágitottam mellőle. Mintha biztonságot adott volna, furcsa belső erőt. Régóta tudom, hazudtam magamnak, mert nem volt egyéb, mint egy fal, ami elválasztott az élettől. Ha néha kinyitottam a szemem, úgy láttam, lisztszínű körülöttem minden, én magam is, kívül-belül. A téli szél sem volt képes megbontani ezt a mázat, pedig ezért maradtam, hátha megtörténik egyszer. Végtelen éjszakák voltak mögöttem, és végtelen nappalok. Meghaltam ebben az időben többször is. Néha úgy tűnt, éltem, néha a halált éreztem örökkévalónak, mintha egyfolytában halott volnék. Ültem és vártam, hogy megnyílják a fal. Lisztszínű téglák ezreit láttam magam előtt. Erősen vágytam rá, hogy mögéjük lássak. Küzdöttem magammal. Elkezdtem lebontani a falat.”

„Hogy fogott hozzá?”

„Nem falkonettel. Megéltem a saját születésemet és a foganásomat. Egész testemben, minden idegszálamban éreztem, mekkora misztérium, és mennyire fontos az anya, a magzat biztonsága. Megértettem a háborítatlan születés csodáját. A gyerekeim eltérő kötődési mintáját. A fiamat még azonnal elvitték, egy napig nem láthattam. Soha nem felejttem el a tekintetét az első szoptatásnál. A lányomat már magamhoz ölelhettem, úgy magzatzáras, és mellettem lehetett, bent a klinikán magam fürdettem, pelenkáztam. A gyerekeim születése mellett a saját születésélményem lett az én beavatásom.”

Azt hiszem, megdöbbent. Erre mit mondhatott volna. Tíz évvel ezelőtt ez nem tartozott a legismertebb módszerek közé. De azért megkérdezte, mit értem el vele.

„Ha a világ teremtéséig nem is, de a saját eredetünkhöz vissza kell mennünk, ha érteni szeretnénk önmagunkat. A születésünk minta az életre. Én azzal a mintával jöttem a világra, hogy nincs jogom az élhető élethez. Mindig megtaláltam a halálközeli megoldásokat. Ezért viseltem el minden bántást. Majdnem belepusztultam. Közben háborúztam magammal, a gyerekeim apjával is. Iszonyú szembenézni vele, hogy a legtöbbet én ártottam a gyerekeimnek, holott azt hittem nagyon jó anya vagyok.”

„Ezek szerint házasságellenes.”

„Dehogyan.”

„Mi a megoldás, maga szerint?”

„Nem tudom a tutit. Ha jól értem, gyógyítgatja a transzgenerációs traumákat.”

„Hogyne. Önmagamért, a születendő gyerekeimért teszem, kicsit a szüleimért is. Ezt csak pátosszal vagyok képes elmondani. Látom apámon, hogy a hallgatás, a tabuk lefagyasztják az érzelmeket. Merev, nem lehet közel kerülni hozzá. Ha a lelkéhez érnék, bezárul. Tipikusan a jó apát testesíti meg, rengeteget dolgozik, lehet számítani rá, de olyan, mint egy precíz automata, amiből hiányzik minden érzélem, pedig anélkül nincs mozgás,

nincs kreativitás, nincs élet. Ha azt kérem tőle, tegyen magáért valamit, úgy néz rám, mintha bolond volnék. Anyámmal közük sincs egymáshoz, esténként a tévé előtt ülnek, nincsenek barátaik, nem járnak sehová. Anyám belefáradt a munkába, apámba, elfogadta ezt a szürkeséget. Mennyi van még a nyugdíjig, alig várja. A szülői mintákat másoljam? Én működő kapcsolatot szeretnék. A fejlődésben, a változásban hiszek, főleg, ha ez kölcsönös. Néha úgy érzem, jottányit se haladtam, de nem adom fel.”

„Minden esélye megvan rá, hogy az élete élhető legyen.”

Megint hallgattunk kicsit.

„Maga mit tenne másként a házasságában, ha újrakezdhetné? Jó, tudom, rossz döntés volt. Ugyanazzal a férfival, ugyanazokkal a feltételekkel lehetne mégis másként?”

Gondolkodás nélkül válaszoltam. „Engedném, hogy felnőjön. Ehhez felelősséget kellene vállalnia. Önmagáért, a gyerekeiért. Egész életében farkarddal harcolt a traumáival, és menekült az alkoholba. Nem lehet farkardozni egy életen át, mint ahogy babaházban sem lehet felnőtt életet élni. A határaitam mindenképpen tartanám. Sokat dicséreném, és felismerném, elismerném benne a férfit. A lelkét növeszteném fel, hogy eljusson a belső biztonságig, de ehhez ketten kellünk, egyikünk kevés. Ha nem jönne velem, ma is elhagynám. Isten sem kívánja, hogy beáldozzam az életemet. A gyerekeimet főleg nem. Az az én bűnöm marad. Újrakezdeni pedig nem tudom.”

„Miért nem?”

„Már nem él.”

A fiatal orvossal azután csak kontrollvizsgálatokon találkoztam. Magánbeszélgetésre semmilyen alkalom nem adódott, hol egy rezidens, hol asszisztensnő ült mellette. Sok évvel később megláttam a Hősök terén. Két önfeledt kislány szaladgált körülötte. A közelébe értem, láttam, jeggyűrűt visel. Mosolygott, nem fordult másfelé. „A feleségemet várjuk. Látom, jól van. Hogy van a szeme.”

„Köszönöm, jól.” Mit mondhattam volna. Örültem a lányainak. Nem mondtam el neki a vergődéseimet. Sorsokon keresztül érett az én lelkem is. Mintha évezredek óta történne velem élet és halál, miközben többször tűzön mentem át, vastag, izzó parázson jártam, kapkodtam a lábam, néha táncoltam is. Úgy tűnik, eközben elégett bennem valami. A büntudat, azt hiszem. Maradt ugyan némi salak, de végül ott fénylik kevés maradék, egy kevéske jó. Csak annyi, hogy nem akarok pusztítani. Már magamat se.

Várnagy Márta

Nagyképző alapfokon

Átlagos családban a nagymamák feladatköre adott. Az anyai ágon született nagymama, a *mami* név leányági örököse vigyáz az unokára, fürdeti, öltözteti, később babaruhát varr. Az apai ágon született nagymama, kiváltságos helyzetben *nagyi*, nem vigyáz az unokára, nem fürdeti, nem öltözteti, nem varr babaruhát. A rendező elv szerint a mami a komplikált popsitörülésre is alkalmas, de a háromgyerekes nagyi nem, mert az unokája anyja nem látta őt gyerekpopsit törölni. Így azután unoka-közelbe ritkán engedik. Büfizetésre használhatatlan, hátha nem jól tartja. Na, jó, egyszer. Ekkor szoborrá változik, nem pislog, nem lélegzik, részint azért nem, mert az anya tekintetét ott érzi a haja szálaiban is, részint maga is erősen aggódik, hogy leejti a csöppséget. Ennek következtében egyszerűen csak egybeolvad a szuszogó unokájával. Nagyi ekkor adekvát magával, része az Univerzumnak, más szóval tökéletesen boldog.

Ettől kezdve kiiktathatatlan veszélyforrás, tobzódna az ilyen pillanatokban, de nem hullanak az ölébe, meg kell dolgoznia értük. Ha nem adja fel, felügyelet mellett még a babakocsit is tolhatja. Ennek kivitelezése úgy történik, hogy a szülők az unokát kocsi-tól-lovastól áttelepítik a Ligetbe, ellátják napernyővel, szélforgóval, kiskalappal, sétálószoknival, baktérium mentes ivóvízzel, plüss egérrel, és kijelölik az útvonalat A-tól B-ig, majd átadják a gyermeket a nagyinak. Zárt láncban mögéje fejlődnek, egyetlen pillanatra le nem veszik róla a szemüket. Ha zökken a babakocsi, vagy bicikli közeledik, az apa átveszi az irányítást. A nagyi ilyenkor nem emlegeti édes fiának esze tokját, mert élénken emlékezik, ő sem hitte el, hogy a nagymamák képesek ilyen bonyolult műveletre, mint a gyerekkocsi-tologatás.

Telik-múlik az idő, a nagyi helyzete szigorodik. Játékot egyáltalán nem vásárolhat. Mit lehet tudni, helytelen irányba befolyásolja-e az unokát egy csattogó szárnyú, tili-toli katicabogár, ami majd késő öregkoráig kihat a lelke fejlődésére. Ruhát, cipőt sem. A nagymamák közötti versengés egyébként sem megengedett, ezért boltban beszerezhető kutyák tilalmi listán vannak. A mami helyzeti előnye nőttön nő, kétarasznyi frottírköpenyt varr kapucnival, ebben az unoka hallatlanul elegáns, ezt káprázó szemmel a nagyi kénytelen elismerni. Később mami babaruhát remekel, lehetetlen utolérni, a nagyi ugyanis még a gombfelvarró tanfolyamon is megbukott annak idején. Ekkor mentőötlete támad, mesét ír. Képeskönyvet készít születésnapra, karácsonyra, és unokája szüleitől boldogan zsebeli be a dicséretet.

A szülők megnyugodnak. Nagymama veszély, versengés nincs, mami varr, nagyi mesét ír, döccenés nélkül folytatódhat a gyerekevelés saját receptúra szerint.

KOPP
MÁRIA
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

TUDOMÁNYOS DÍJ

1. helyezett

Rusu Szidónia – Vita Emese

Erdélyi magyar doktoranduszok a szakmai és magánéleti boldogságkeresés útjain

A társadalom egésze, így a fiatal kutatók és doktorandusz hallgatók számára is egyre nagyobb kihívást jelent a szakmai életben és a magánéletben való helytállás, a boldogságot ígérő testi-lelki egyensúlyi állapot megteremtése a posztmodern társadalmi körülmények között. A fokozatszerzés, majd a biztos állás elérésére irányuló törekvések, a szűkös lehetőségek és a kielezett verseny közepette a doktoranduszok jelentős része fokozottan és folyamatosan szembesül a bizonytalansággal, a projekt alapú munkák generálta feszültségekkel, miközben a családi- és szociális élet területein is szeretne kiteljesedni, boldog életet élni. A doktoranduszok speciális helyzete abból is adódik, hogy a tudásintenzív foglalkozással összhangban, körükben többen tekintenek munkájukra hivatásként, illetve inkább tekintik a munkát pozitív identitásformáló tényezőnek, ebből kifolyólag pedig kevésbé határolják el a tanulást/munkát a magánélettől, ami gyakran kiegészítéshez vezet, vagy az egyes életterületek közötti feszültség érzetét kelti bennük.

Ezeknek a kölcsönhatásoknak a leírására sokféle elméleti és empirikus megközelítést kínál a szakirodalom, melyek közül tanulmányunk szempontjából a munka-család kölcsönhatások minőségi aspektusát (spillover) és a konfliktusos megközelítést tartjuk elsősorban említésre érdemesnek. A széles körben elterjedt spillover arra utal, hogy az egyik életterületről a másikra pozitív vagy negatív hatások terjednek át. Ezek lehetnek érzelmi, attitűddel kapcsolatos hatások, értékek, képességek, viselkedések.¹ A munka-család konfliktus értelmezhető negatív spillover hatásként, de vannak pozitív hatások is, amelyek a két terület gazdagításáról, vagy akár a könnyítéséről szólnak.² Itt érdemes megemlíteni azokat a magyar vonatkozású eredményeket is, amelyek azt támasztották alá, hogy a család erőforrásként jelenik meg az egyén és a szűkebb környezet számára, és ezek a kötelek (pl. párkapcsolat) a testi-lelki jóllét befolyásolásán túl a munkapiacon való részvételre is hatást gyakorolnak.³

¹Martinengo, G. (2007): *Gender differences and similarities in the work-family interface. The importance of considering family life stages.* Elérés: <https://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2210&context=etd>; 2022/03/28.

²Rantanen, J. (2008): *Work-family interface and psychological well-being. A personality and longitudinal perspective.* Elérés: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19200/9789513934255.pdf?seq; 2022/03/07>.

³Engler, Á. (2017). *A család mint erőforrás.* Budapest, Gondolat Kiadó.

A két terület konfliktusos megközelítésének egyik szempontja a hiánnyal kapcsolatos hipotézist alkalmazza, mely szerint az idő és energia mint szűkös erőforrások jelennek meg a munka-család közötti zérőösszegű játszmában. De itt említhetjük a szerepkonfliktus elméletét is, amely azt hangsúlyozza, hogy a társadalmi szerepek ellentmondásos elvárásokat fogalmaznak meg az egyének irányába, és így például a munka és család területéhez kapcsolódó elvárások kölcsönösen kizárják egymást. Greenhaus és Beutell különbséget tett a konfliktus irányára között, elhatárolva a munkahelyfüggő és a családfüggő konfliktust. Előbbiről akkor beszélhetünk, amikor a munka okoz feszültséget a családi élet terén, utóbbinál pedig pont fordított a helyzet, ez esetben a családi életnek lehetnek negatív hatásai a munkára nézve.

A doktoranduszok körében végzett kutatásunk során célkitűzésünk az volt, hogy feltérképezzük, miként gondolkodik az erdélyi magyar értelmiségiek eme speciális csoportja a tanulás/munka valamint a családi élet viszonyáról, hogyan éli meg

a doktori életpálya fokozatszerzés előtti szakaszát és ennek milyen hatása van jóllétre nézve. Összességében kutatásunkat két fő téma mentén határoztuk meg, a munka-magánéleti és a jólléttel kapcsolatos tényezőkre szerettünk volna rávilágítani, de ezek, mint az elméleti felvezetésben is láthattuk, nem válnak élesen szét egymástól.

Ebben a tanulmányban elsősorban a hallgatók jóllétére irányuló kutatási eredményeinket mutatjuk be a boldogság- és elégedettségérzettel összefüggésben. Tanulmányunkban a kutatás empirikus adatainak bemutatására helyezzük a fő hangsúlyt. Az első részben a kutatás módszertani tudnivalóit és a célcsoport általános jellemzőit ismertetjük. Ezt követően eredményeinket két fő téma mentén strukturáljuk: először a doktoranduszi pálya és a jólléttel szoros összefüggésben lévő elégedettségi mutatókra vonatkozó fontosabb eredményeket prezentáljuk, majd a tanulás/munka és a családdal kapcsolatos elképzelésekről nyújtunk áttekintést. A tanulmányt összeggzéssel és a következtetések levonásával zárjuk.

A kutatás kontextusa, módszertana

A romániai felsőoktatási intézmények magyar tan nyelvű doktori iskoláinak megalakulása óta egyre több magyar fiatal szerez szülőföldjén PhD fokozatot. Az erdélyi magyar doktoranduszok egyrészt szülőföldjük egyetemei által működtetett doktori iskolákban, másrészt magyarországi, határon túli intézményekben végzik tanulmányaikat, ugyanakkor olyanok is vannak, akik kettős doktori képzésben vesznek részt.

Az erdélyi magyar doktoranduszok számát, minél pontosabb és széleskörű szocio-demográfiai ismérveiket, valamint a tudományos világban és a munkaerőpiacon betöltött helyzetüket illetően nagyon kevés pontos adattal rendelkezünk, mivel az egyetemeken nem etnikai bontásban vannak jegyezve a hallgatók, így pontos számukat illetően

csupán feltételezésekkel, és az egyes doktori iskolák által közölt, lokálisan elszórt adatokkal rendelkezünk.

A doktoranduszok helyzetéről 2013-ban készült egy online felmérés Arany Metszés 2013 néven, melyben a külhoni (nem magyarországi születésű) magyar doktoranduszokat vizsgálták: erdélyi, szlovákiai, vajdasági, kárpátaljai magyar doktoranduszokat. A Romániában vagy máshol tanuló, erdélyi származású magyar doktoranduszok számát körülbelül 489-re becsülték, a kérdőívet pedig 160-an töltötték ki.⁶ Az Arany Metszés panelkutatást 2019-ben is megismételték, ahol az erdélyi kitöltők száma megközelítőleg 90 volt. A Romániai Magyar Doktorandusok és F fiatal Kutatók Szövetségének jelenlegi becslések szerint

⁴Greenhaus, J. H. – Powell, G. N. (2003): *When work and family collide: Deciding between competing role demands. Organizational Behaviour and Human Decision Process*, 90 (2), 291–303.

⁵Greenhaus, J. H. – Beutell, N. J. (1985): *Sources and conflict between work and family roles. Academy of Management Review*, 10: 76–88.

⁶Székegy, T. – Dániel, B. – Talpas, B (2013): *Erdélyi magyar doktorandusz hallgatók életpálya vizsgálata. Elérés: <https://adoc.pub/erdelyi-magyar-doktorandusz-hallgatok-eletpalya-vizsgalata-1.html>; 2022/04/03.*

az erdélyi magyar PhD hallgatók száma megközelítőleg 350–400 között van.

Saját kutatásunkban módszertani szempontból kvantitatív megközelítést alkalmaztunk, online kérdőív formájában, a doktori iskolák, doktori témavezetők és doktoranduszok szisztematikus megkeresésével. Az online kérdőíves kutatás népszerűsítésére több módon került sor: egyrészt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia EMTE, a Partiumi Keresztény Egyetem, az orvosi, a műszaki és művészeti egyetemek magyar doktorátus vezetőinek megkeresésével, másrészt több erdélyi, fiatal kutatókat és doktoranduszokat összefogó szervezet, ösztöndíjprogram közreműködésével, valamint a személyes kutatói és ismeret-ségi, informális hálózatok bevonásával. Az adat-

felvétel 2021 májusa és augusztusa között zajlott. A változatos és sokrétű kampány ellenére a célcsoportot nagyon nehéz volt elérni, és a tervezettnél kevesebb válaszadót sikerült megnyerni a kérdőív kitöltéséhez.

A kérdőívet 126 doktorandusz töltötte ki, viszont a válaszadás nem volt azonos mértékű az összes kérdéstömbnél.⁷ Adatainkat nem tekinthetjük reprezentatívnak, hanem inkább pilot-jellegűnek, mivel nem állnak rendelkezésünkre megbízható és széleskörű információk az erdélyi magyar doktorandusz hallgatók háttéradatairól, pontos paramétereiről. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy az eredmények témánk szempontjából fontos és releváns kérdésekre adnak választ, és további kutatások kiindulópontjaként szolgálhatnak a jövőben.

Az erdélyi magyar doktoranduszok általános helyzete, jellemzői

Tanulmányunk első részében ismertetjük a kutatási célcsoport általános helyzetét és bemutatjuk őket a főbb szocio-demográfiai ismérvek mentén úgy, mint tudományterületi kötődésük, jogviszonyuk, lakóhelyük, szüleik és partnereik legmagasabb iskolai végzettsége, lakhatási körülményeik. Ebben a részben a legfontosabb motiváló tényezőkről is adunk egy rövid áttekintést, mindazon tényezőkről, amelyek segítik a doktori iskolában, a doktoranduszi életpályán való megmaradását az érintetteknek.

Ahogy az 1. táblázatból láthatjuk, a válaszadók túlnyomó többsége helyileg Kolozsváron folytatja doktori tanulmányait Erdélyben, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem valamely doktori iskolájában. A kitöltők között felülreprezentáltak a társadalomtudományi és művészeti szakirányon résztvevők. Körülbelül egyharmaduk másodéves (27%), valamivel kevesebben (25%) harmadévesek voltak a kitöltés pillanatában, az első évesek pedig 22 százalékát tették ki a mintának, és jellemzően 2017–2020 között kezdték meg tanulmányaikat. A válaszadók között kétszer annyi a női doktorandusz, mint a férfi (66 vs. 34 férfi), ami jelentheti a felsőoktatásban résztvevők „elnőiesedését is”,

főleg a humán- és társadalomtudományi területeken, ugyanakkor a nők magasabb válaszadási hajlandóságáról is árulkodhat.⁸ Adatbázisunkban a válaszadók átlagéletkora 32,3 év volt. Életkörülményeikről elmondhatjuk, hogy többségük (58,6%) ebben az életszakaszban társával, párjával él együtt. Életvitelszerűen további 6,5 százalék a szüleivel, 2,7 családtagokkal, 12,4 lakótársakkal, barátokkal, és 19,5 százalék feltehetően egyedül vagy egyéb lakhatási formában él.

A doktori pálya elérésének valószínűsége minimális az alacsonyan képzett családok gyermekei számára, de még a szakiskolát végzett szülők gyermekei közül is 12–20 százalék jut el doktori képzésbe. A szülők iskolázottsága igen fontos szelekciós kritériuma a doktoranduszi életpályán való elindulásnak. A 2. táblázatban a szülők végzettsége mellett ismertettük a partnerek végzettségét is. Ebből jól láthatóan kiderül, hogy úgy az apák, mint anyák több mint egynegyede főiskolai, egyetemi vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, a doktori végzettséggel rendelkezők száma az apák esetében 4,2 százalék, az anyák esetében pedig 2,6 százalék. A partnerek esetében alapvetően a felsőbb végzettségi kategóriák reprezentációját

⁷Ez egyrészt az online kérdezési formának tudható be, másrészt pedig a feltételes jellegű kérdéseknek (például amelyek csak a párkapcsolatban élő válaszadókra vonatkoztak).

1. táblázat: Az erdélyi magyar doktorandusz-hallgatók általános ismérvei (%) végzettsége (%)

Tudományterület	
társadalomtudományok, művészet	68,4
természettudományok	15,4
műszaki tudományok	3,4
egyéb	12,8
A település, ahol a doktori iskolát végzi	
Kolozsvár	77,4
Marosvásárhely	7,3
Temesvár	0,8
Magyarország	10,5
egyéb	4,0
A képzés formája	
fizetési (önköltséges)	16,1
államilag támogatott, nem ösztöndíjas	27,4
államilag támogatott, ösztöndíjas	53,2
egyéb	3,2

A hallgató jogviszonya	
aktív jogviszony	63,9
időszakosan felfüggesztett jogviszony	3,4
meghosszabbított hallgatói státusz	28,6
egyéb	4,2
Állandó lakhely	
falu/község	13,0
város	37,8
megyeszékhely	49,2

látjuk: 36,9 százalék főiskolával vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik, 41,7 százalék mesterivel, illetve 7 százalék doktori végzettséggel, ami jól mutatja az iskolázottság szerinti homogámia érvényre jutását a partnerválasztásban.

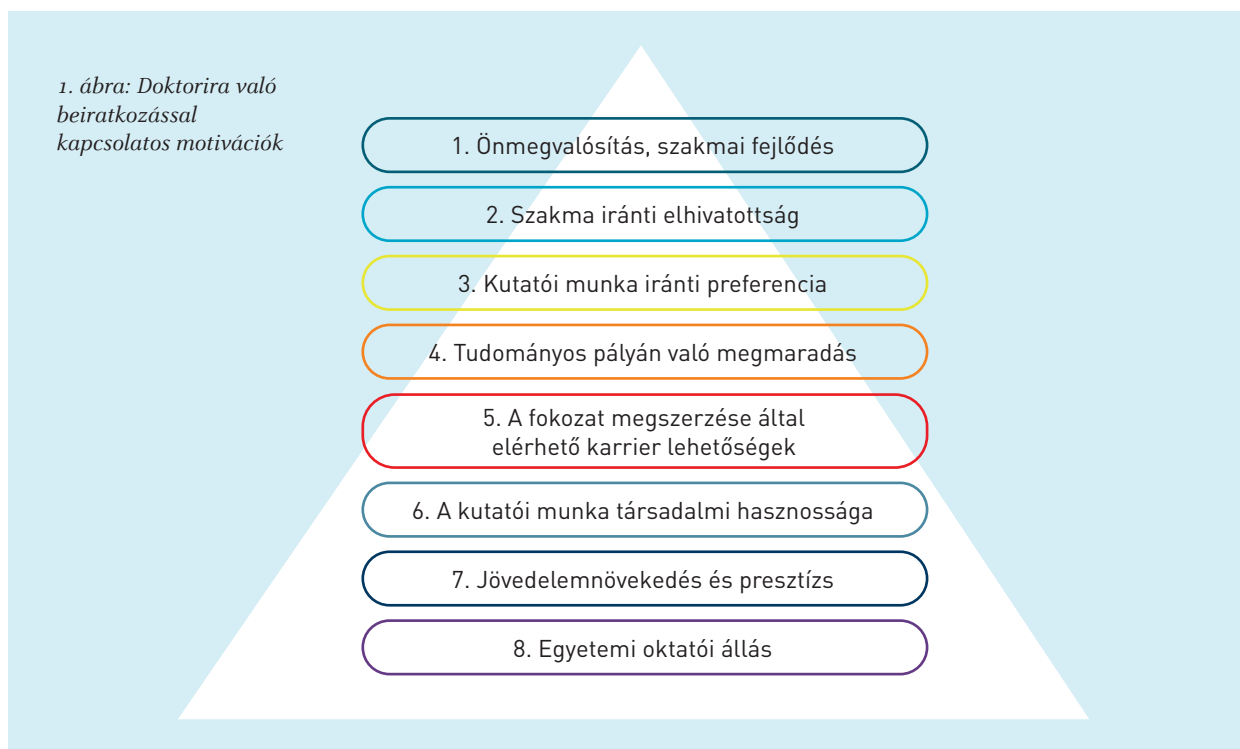
2. táblázat: Szülők és partner legmagasabb iskolai végzettsége (%)

Iskolai végzettség	Édesapa/ nevelőapa	Édesanya/ nevelőanya	Társ/ partner
8 osztály vagy kevesebb	2,1	2,1	0,0
szakiskola, középiskola érettségi nélkül	20,1	11,5	3,2
szakiskola, középiskola érettségivel	27,0	38,7	7,6
technikum, posztliceális	14,3	11,5	1,3
főiskola, egyetem	27,0	25,7	36,9
mesteri	5,3	7,3	41,4
doktori	4,2	2,6	7,0
egyéb	0,0	0,5	2,5

⁸A doktoranduszpopulációról pontos nemi eloszlási adatok hiányában mindkét magyarizatnak ugyanakkora jelentőséget tulajdonítunk.

Amikor arra kértük a válaszadókat, hogy rangsorolják a legfontosabb motivációs tényezőket, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy beiratkozzanak a doktori iskolába, kiviláglott, hogy a doktoranduszok életében, szükségleteik hierarchiájának csúcán áll az önmegvalósítás és a szakmai fejlődés iránti igény. Ezt követően legtöbbször az elhivatottságot és a kutatói munka szeretetét jelölték meg, a doktori iskolába való beiratkozás legfontosabb mo-

tíválóiként. A doktoranduszok elmondása alapján a doktori képzésbe történő beiratkozást legkevésbé a szakmával járó jövedelemnövekedés és presztízs, továbbá az egyetemi oktatói pályán való elhelyezkedés motiválta, amiből arra következtethetünk, hogy az anyagi természetű értékek itt másodlagos szereppel bírnak. A doktoranduszok által megjelölt sorrendet az 1. ábra szemlélteti.

A doktoranduszok jólléti mutatói

A kutatás egyik alappillére a jólléti dimenziók feltárására irányult, mely magába foglalja mind a mentális, mind pedig a fizikai egészségi állapotot. A jóllét mutatóinak vizsgálatakor egy adaptált kérdéssorral dolgoztunk, vagyis egy összegző tanulmány alapján⁹ alakítottuk ki a jóllét mutatóinak külső faktorait (szupervízió, személyes/szociális élet, tanszéki struktúra és szocializáció, anyagi/megélhetőségi lehetőségek), valamint belső faktorokat is (motiváció, íráskészség és szabályozási stratégiák, akadémiai identitás, önértékelés és

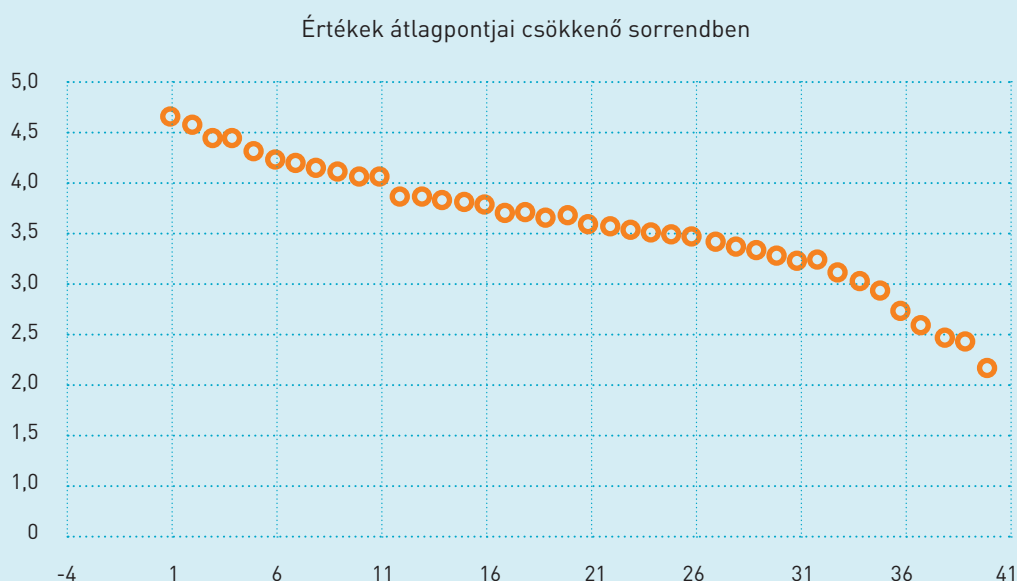
hatékonyság) figyelembe vettük (lásd 1. Melléklet). A kutatás során tehát egy 40 értékből álló skálán kérdeztük meg azt, hogy a doktoranduszok mely tényezőket tartják fontosnak a doktori program alatt, melyek azok, amelyek segítik a doktoranduszi pályán való megmaradásukat. Ahogyan a 2. ábrán és a hozzáfűzött magyarázó jegyzéken is láthatjuk, a doktoranduszok nagyrésze fokozottan érdeklődik az általa kutatott téma iránt (4,63 átlag), a hallgatók nyitottak a témavezető által adott visszajelzésekre (4,55 átlag). Megítélésük

⁹Sverdlík, A. et al. (2018): *The PhD experience: a review of the factors influencing doctoral student's completion, achievement, and well-being. International Journal of Doctoral Studies*, 13.

szerint képesek önálló munkavégzésre a program során (4,39 átlag), másfelől viszont az derült ki, hogy aligha akadtak olyanok, akik pályafutásuk alatt tanszéki finanszírozású tanulmányokat, tudományos cikket írtak (1,84 átlag). Az is megállapítható, hogy a doktoranduszok nagyrésze sze-

rint a doktori tanulmányok negatív hatással voltak az egészségükre, illetve a szociális kapcsolataikra. A szervezeti életben való részvétel kapcsán elmondhatjuk, hogy a legtöbben nem tagjai semmiféle, a doktoranduszokat összefogó érdekképviseleti szervezetnek (2,17 átlag).

2. ábra: Egyes külső és belső motivációs tényezők átlaga csökkenő sorrendben (ahol 1 – egyáltalán nem értek egyet, 5 – teljes mértékben egyetértek)

1. Érdekel a téma, amit kutatok.	9. Készülök a témavezetői ülésekre
2. Nyitott vagyok a témavezetőm által adott visszajelzésekre.	10. Tiszteletben tartom a témavezetőmmel megbeszélt ütemtervet.
3. Képes vagyok az önálló munkavégzésre a doktorim során.	11. Hasznosnak érzem a doktori kutatásomat.
4. A témavezetőm támogató jelleggel kommunikál velem.	12. Kellően motiváltnak érzem magam a doktori program véghezvitelére.
5. Mindig újraolvasom a szövegrészt, amit írtam.	13. Értem és meg is tudok felelni a tanszéki elvárásoknak.
6. A témavezetőmmel hasonló munkaértékeink vannak.	14. A témavezetőm mentorálási feladatokat is betölt.
7. Rendelkezem a doktorim befejezéséhez szükséges kompetenciákkal.	15. Jó íráskészséggel rendelkezem.
8. Nyíltan és gyakran tudok kommunikálni a témavezetőmmel.	16. Van lehetőségem ismerkedni más doktoranduszokkal is.

17. Gyakran veszek részt tudományos tevékenységekben.	29. Nehézséget okoz számomra a doktori tézis írása.
18. Általában jó kapcsolatot ápolok az akadémiai szféra többi tagjával.	30. A tudományos közösség teljes értékű tagjának érzem magam.
19. Kellő információt kapok a tanszéki és doktori iskolák elvárásairól.	31. Ismerem a doktoranduszi pályán megjelenő anyagi lehetőségeket.
20. Tisztában vagyok a doktori munkám, kutatásom finanszírozási lehetőségeivel.	32. A doktori program alatt a társadalmi/szociális életemre kevesebb időt fordítottam.
21. Hatékony vagyok a doktori munkámban.	33. Főként informális kommunikáció révén jutok hozzá az információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan.
22. Doktoranduszi pályafutásom alatt már részesültem kutatási támogatásokban.	34. A doktori munka strukturálatlanságai miatt kevésbé vagyok motivált.
23. Főként formális kommunikáció révén jutok hozzá infókhoz a doktoranduszi kötelezettségeimet illetően.	35. Nehézséget okoz számomra a doktori tézis szerkezetének meghatározása.
24. Hozzáférek a doktoranduszi pálya alatt elérhető anyagi lehetőségekhez (ösztöndíjak, kutatási támogatások).	36. Félek, hogy a doktori program miatt lemaradok valamilyen társasági eseményről (baráti találkozó).
25. Úgy érzem, hogy haladok a doktoranduszi életpályámon.	37. Inkább többszerzős, kollaboratív írásokat preferálok.
26. Időnként azt érzem, hogy nem tudom megbeszélni a tanulmányi kérdéseimet a családommal vagy barátaimmal.	38. Része vagyok a doktoranduszkokat összefüggő érdekképviselői szervezeteknek, hallgatói osztályoknak (pl. RODOSZ, DOSZ stb.)
27. A doktori program alatt az egészségi állapotomra kevesebb időt fordítottam.	39. Alkalmatlannak érzem magam a doktori tanulmányokban való részvételre.
28. A doktori program befejezése után jó kilátásaim vannak az elhelyezkedésre.	40. A doktoranduszi pályafutásom alatt írtam már tanszéki finanszírozású cikkeket.

A 40 értéket adatsűrítés, főkomponens elemzés során kilenc faktorba tömörítettük (lásd 2. Mel-

léklet), melynek következtében az alábbi faktorstruktúra rajzolódott ki (3. ábra).

3. ábra: Doktoranduszi jóllétet meghatározó motivációs faktorok adatsűrítés után

Belső motivációs faktorok

- akadémiai identitás/önértékelés
- tudatosság és strukturáltság
- készségek értékelése
- pozitív jövőkép

Külső motivációs faktorok

- szupervízió
- anyagi lehetőségek és tanszéki struktúra
- tanszéki elvárások
- akadémiai kommunikáció
- kollaboratív írás
- személyes szociális élet

A fenti faktorokat az elemzés következő fázisában az általános elégedettségi mutatókkal vetettük össze. A legerősebb korrelációs együttható a személyes szociális élet (-0,397) és az ideális élet között állapítható meg (4. táblázat). Az erdélyi doktoranduszok körében végzett felmérésünk alátámasztotta, hogy a fiatal, pályakezdő kutatók, szociális életük és egészségügyi helyzetük terén is megfizetik a kutatói életpályán való megmaradás árát, vagyis ezeken a területeken tudatosan vagy tudattalanul hátrányt szenvednek azért, hogy szakmai téren teljesíthessenek. Miközben az ideális étellel kapcsolatos elgondolások egy kiegyensúlyozott munka-tanulás-magánélet közötti fel-

osztást feltételeznek, ahol a magánéleti dimenzióban a szociális élet különböző aspektusai is egyensúlyban vannak, a doktoranduszok által elgondolt ideális élet negatívan korrelál szociális életükkel. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy az akadémiai identitás és az önértékelés pozitívan korrelál a különböző elégedettségi mutatókkal, ami jól mutatja, hogy a doktoranduszi életpálya nem csupán munka, hanem életforma, erőteljesen hivatástudattal átítatott szakma. Természetesen hozzá kell tennünk, hogy ezek nem teljeskörű ok-okozati modellek, hiszen számos más tényező is befolyásolhatja a doktoranduszi elégedettséget, valamint a jólléti mutatókat.

4. táblázat: Elégedettségi mutatók és jólléti tényezők korrelációs együtthatói

Változók		Változók
Élettel való megelégedettség		Akadémiai identitás/önértékelés
	Korrelációs együttható	0,323*
	Szignifikanciaszint	0,008
Kitűnő életkörülmények		Készségek értékelése
	Korrelációs együttható	-0,324*
	Szignifikanciaszint	0,007
Ideális élet		Személyes szociális élet
	Korrelációs együttható	-0,397**
	Szignifikanciaszint	0,001
Kitűnő életkörülmények		Pozitív jövőkép
	Korrelációs együttható	0,251*
	Szignifikanciaszint	0,04
Minden fontosat megkaptam, amit akartam		Akadémiai identitás/önértékelés
	Korrelációs együttható	0,348*
	Szignifikanciaszint	0,00
Ha újra leélhetném az életem, szinte semmin sem változtatnék		Akadémiai identitás/önértékelés
	Korrelációs együttható	0,189**
	Szignifikanciaszint	0,00
Mindig megszerezni, amit kívánsz, megvenni, amit akarsz		Személyes, szociális élet
	Korrelációs együttható	-0,263**
	Szignifikanciaszint	0,03

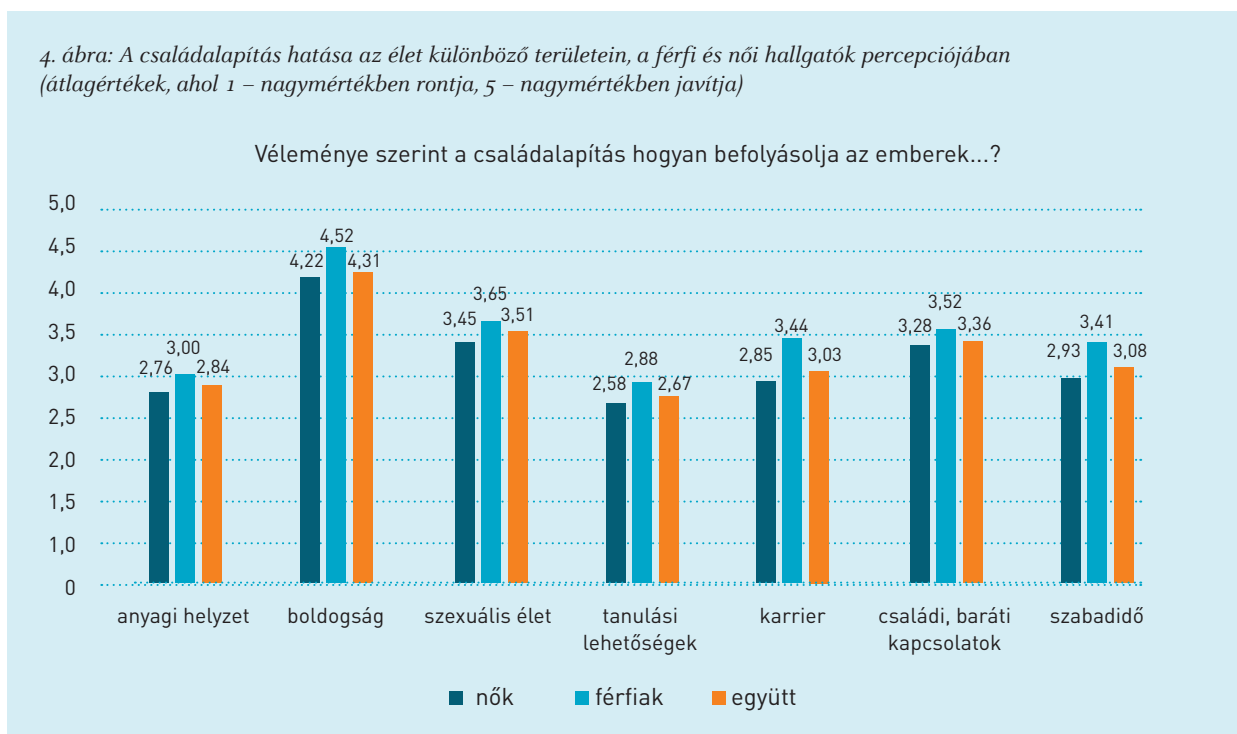
Tények és vélemények a doktoranduszi munka – magánélet világáról

Elemzésünk soron következő részében először a munka és magánélet összeegyeztetésének percepciójáról adunk áttekintést, majd azt vizsgáljuk meg, hogy a gyakorlatok szintjén milyen pozitív, semleges vagy negatív irányú változásokat tapasztaltak a doktoranduszok életük különböző területein, azt követően, hogy megkezdték doktori tanulmányaikat.

A PhD hallgatók átlag fölél (2,83 átlagpontoszám¹⁰) helyezik magukat a család-, munka, illetve tanuláscentrikusság képzeletbeli skáláján, ami azt jelenti, hogy nem állnak annyira távol az egyensúlyra törekvő szemlélettől, de a többség a családtól távolabb, és a munkához közelebb helyezte el magát. A nők közelebb helyezték magukat a családhoz, míg a férfiak a munkához (2,74 vs. 2,96). Párkapcsolattípus szerint a leginkább egyensúlyra törekvő szemlélet a házasságban élőkéről mondható el (2,66), míg a legerőteljesebb munkacentrikusság a párkapcsolattal rendelkező, de külön élő (LAT), továbbá az élettársi viszonyban élő válaszadókat jellemezi (3,15 és 2,97 átlag). A gyermekkel

rendelkezők szignifikánsan közelebb helyezkednek a családi élethez (2,58), mint a gyermekektelenek (2,99). A munkához/tanuláshoz való nagyobb mértékű közelség azonban nem kizárólag arra vezethető vissza, hogy jelentős arányban még tanuló fiatalokról van szó, hiszen a válaszadók életében szorosan összekapcsolódik a tanulás és a munka. Ezt már a következő kérdésszettből tudjuk, amelyben azt vizsgáltuk, hogy milyen módon hat a családalapítás az élet különböző területeire (a munkahelyi karrierre, a tanulási lehetőségekre, az anyagi helyzetre, a boldogságra, a szexuális életre, a családi-baráti kapcsolatokra és a szabadidő-töltési lehetőségekre). A családalapítás következményeként a legnagyobb hátrányt az anyagiak, a tanulási lehetőségek és a karrier terén látják a doktoranduszok, a karrier miatti hátrány pedig elsősorban a nőket érintené (4. ábra). A családalapítás legpozitívabb hozadéka a boldogságérzetre lenne, és inkább pozitívan hatna a szexuális életre, továbbá a személyes kapcsolatokra, vélték a hallgatók.

4. ábra: A családalapítás hatása az élet különböző területein, a férfi és női hallgatók percepciójában (átlagértékek, ahol 1 – nagymértékben rontja, 5 – nagymértékben javítja)

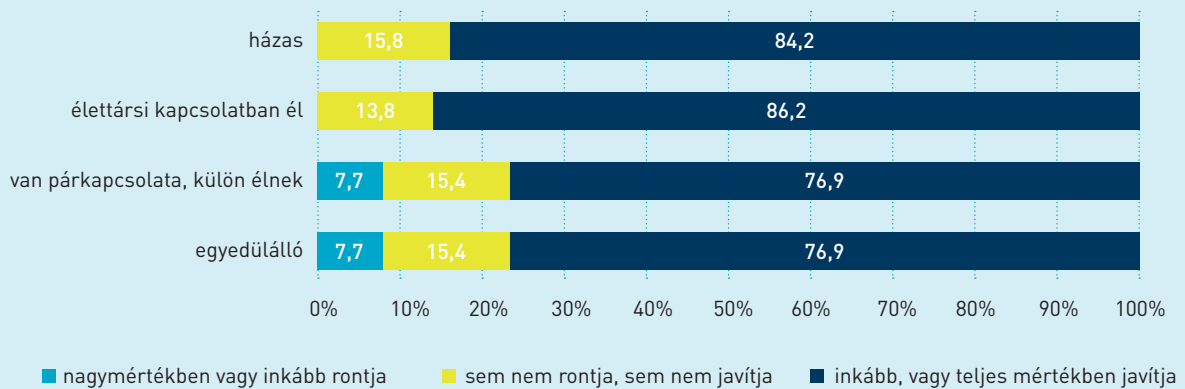

¹⁰A kérdés arra vonatkozott, hogy hol helyeznék el magukat a hallgatók aszerint, hogy a családi életnek vagy a munkának van nagyobb szerepe az életükben. A bemutatott átlagértékek egy 1–5-ig terjedő skálán értelmezendők, ahol 1 – inkább a családi életnek, magánéletnek van nagyobb fontossága, 5 – a tanulásnak, hivatásnak, munkának van fontosabb szerepe a hallgatók életében.

A családalapítás boldogságérzetre gyakorolt pozitív hatása családi állapot szerint szignifikánsan különbözik a hallgatók tartós párkapcsolattal rendelkező tagjai és az egyedülállók, valamint a különélő párkapcsolatban lévők vonatkozásában. Utóbbiak egy kisebb, bár nem elhanyagolható

csoportja (kb. 8 százalék) úgy véli, hogy a családalapítás kedvezőtlenül befolyásolná a boldogságát, miközben ennek lehetősége a párban élőknél, vagyis az élettársi kapcsolatban élő és házas válaszadóknál fel sem merül (lásd. 5. ábra).

5. ábra: A családalapítás boldogságérzetre gyakorolt hatása a családi állapot függvényében
(Kérdés: Véleménye szerint a családalapítás hogyan befolyásolja az emberek boldogságát?
1-es: nagymértékben rontja/korlátozza, 5-ös: nagymértékben javítja.)

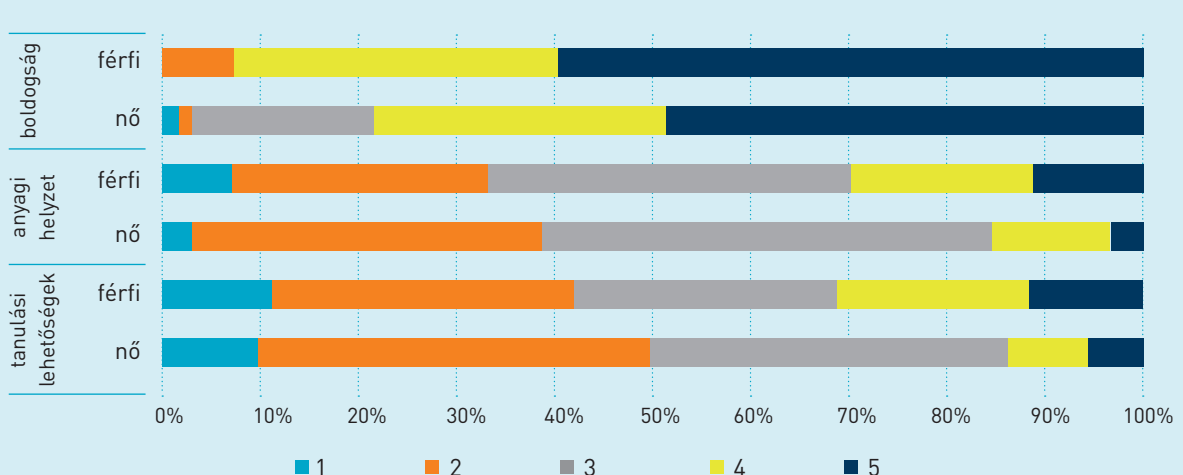

Összességében vizsgálva a doktoranduszok véleményét a családalapítás hatásairól, kijelenthetjük, hogy ennek legnagyobb hátrányát a tanulásra, legpozitívabb hozadékát pedig a személyes boldogságra nézve látják (5–6 ábra). A válaszadók közel fele (47,7 százalékuk) vélekedett úgy, hogy a gyermekvállalás inkább vagy nagyon rontaná a tanulási lehetőségeket, ez pedig nagymértékben megmagyarázza azt, hogy a jelenleg doktori képzésben

résztevők többsége bár tartós kapcsolatban él, háromnegyedük gyermektelen.

A társadalmi státus vagy érvényesülés egyes területein mindazonáltal eltérő hatásokat valószínűsítenek a megkérdezettek: míg a tanulásra nézve csaknem fele látja többé vagy kevésbé hátráltatónak a gyermekvállalást, bő egyharmaduk (37,3 százalék) inkább a gyermek anyagi természetű költségeit látja jelentősnek.

6. ábra: A családalapítás hatása a tanulási lehetőségekre, az anyagi helyzetre és a boldogságra, nemek szerint (%)
(Kérdés: Véleménye szerint a családalapítás hogyan befolyásolja az emberek boldogságát? 1-es: nagymértékben rontja/korlátozza, 5-ös: nagymértékben javítja.)

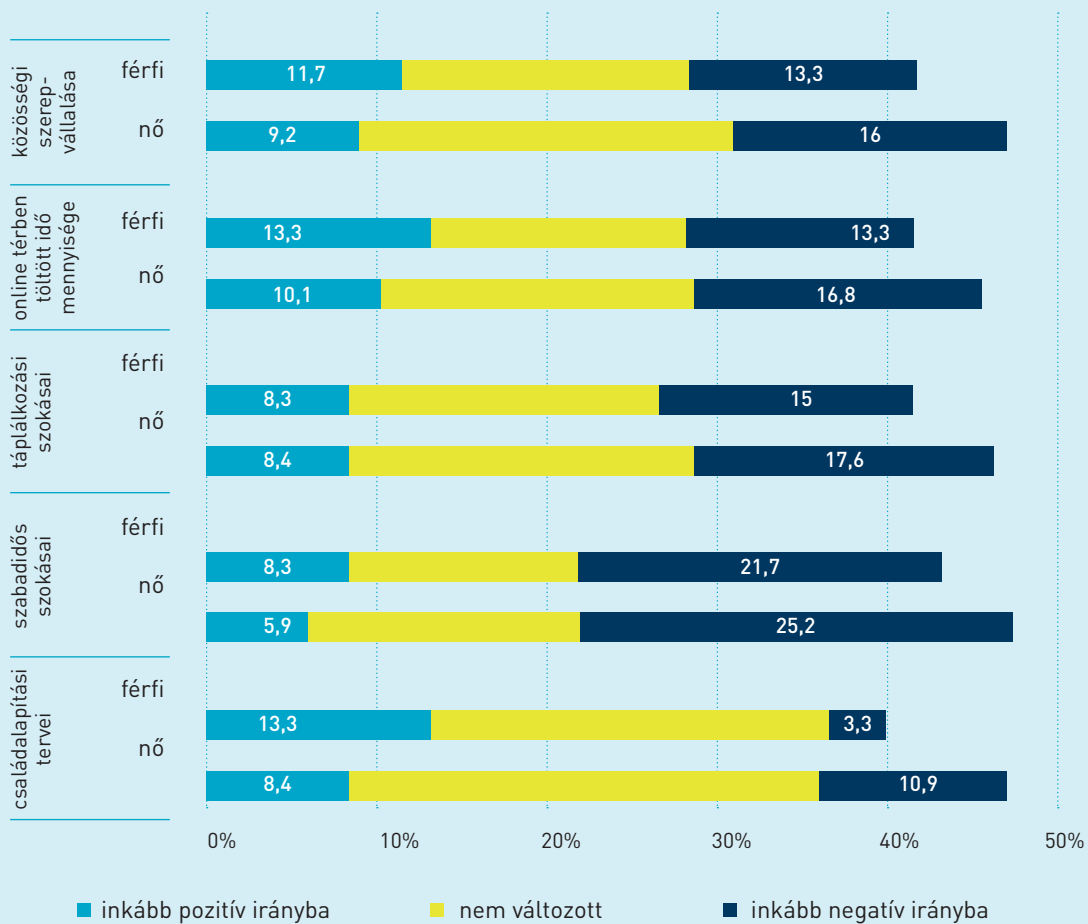

Az alábbiakban, valamelyest fordított logikában, arra a kérdésre keressük a választ, hogy a munka világa, a hivatás hogyan gyűrűzik tovább a magánélet egyes területeire. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához arra kértük a válaszadókat, hogy mondják el, a doktori képzés megkezdése óta milyen irányba változott az életük a magánszféra bizonyos dimenzióiban. A doktori tanulmányok megkezdése a családalapítás vonatkozásában eltérő irányban befolyásolta a nők és a férfiak életét. A férfi hallgatók (arányukat tekintve) nagyobb mértékben profitálhattak a doktori képzésből a családi terveik megvalósításakor, mint a nők. Ezzel együtt a női hallgatók közül nemcsak kevesebben érezték azt, hogy a doktori képzés nyomán pozitív irányba változtak a családalapítással kapcsolatos terveik, hanem a férfiakhoz képest, jóval nagyobb arányban mondhatók a képzés „vesztéseinek”, ami a családalapítással kapcsolatos

terveik megvalósítását illeti (lásd: 7. ábra). Az eredmények alapján úgy tűnik, hogy miközben a férfi hallgatók növelni tudták saját „értéküket” a kapcsolatok piacán – és nem mellesleg a munkapiacra is – azáltal, hogy részt vesznek/vettek a doktori képzésben, mindeközben a nők egy jelentős része a családalapítási terveit háttérbe szorításával fizet a karrieraspirációk megvalósításáért.

A magánélet egyéb dimenzióiban a doktori képzés jelentős áldozatokat kíván mindkét nemtől. A képzés hatására a hallgatók egy jelentősebb csoportjának negatív irányba változtak a rekreációs tevékenységei, az online térben töltött ideje, a közösségvállalási tevékenységei és végül, de nem utolsósorban az egészségmagatartása. Természetesen az eredmények nem függetleníthetők attól, hogy az adatfelvétel a Covid-19 idején zajlott, ami jelentősen beszűkíthette a szabadidős tevékenységeket és a feltöltődési lehetőségeket.

7. ábra: A doktori képzés hatásai az egyes életterületekre a férfiak és nők szerint (%)

Összegzés és következtetések

Az erdélyi magyar doktoranduszok körében végzett kutatásunkkal a célcsoporttal kapcsolatos hiányos ismeretekre kívántunk reagálni. Témaválasztásunk során fontos szempontnak tartottuk, hogy az erdélyi magyar doktorandusz hallgatókat olyan kérdésekkel keressük meg, amelyekről korábban nem folyt ilyen szinten társadalmi párbeszéd.

Tanulmányunkban arra a kutatási kérdésre kerestük a választ, hogy milyen jólléti mutatókkal írható le a doktoranduszközösség, melyek azok a külső és belső faktorok, amelyek a doktoranduszok szakmai életpályáját meghatározzák. E kérdés kapcsán megállapítottunk külső és belső motivációs faktorokat, utóbbiak közé soroltuk az akadémiai identitást/önértékelést, a készségek értékelését, a tudatosságot és a strukturáltságot, valamint a pozitív jövőképet. Külső motivációs faktorként a témavezetői szupervíziót, az anyagi lehetőségeket és a tanszéki struktúrát, a tanszéki elvárásokat, az akadémiai kommunikációt, a kollaboratív írást, valamint a személyes és szociális életet soroltuk. Korrelációs elemzéssel rámutattunk az akadémiai identitás/önértékelés és az étellel való megelégedettség szoros kapcsolatára, és megállapítottuk azt is, hogy a pozitív jövőkép és a kitűnőnek ítélt életkörülmények között pozitív korrelációs kapcsolat van. Ezt azzal magyaráztuk, hogy a fiatal kutatók számára a kutatói életpálya nem csupán munka, hanem olyan identitásformáló hivatás, melynek pozitív kimenetelét vizionálva, ahhoz pozitív jövőkép és az étellel való megelégedettség is társul. A doktoranduszi életpálya ugyanakkor nem pusztán pozitív jövőképpel kecsegtet. Az intenzív, tudásalapú munkafolyamatok esetében, ahol a nagyon erős hivatástudat és elköteleződés mellett a családi és szociális életben való részvétel igénye egyszerre jelenik meg, a munka és a magánélet közötti határvonal gyakran elmosódik. Ennek árát a doktoranduszok legfőképpen a szociális életük és az egészségi állapotuk (úgy fizikai, mint pszichés) terén fizetik meg.

Tanulmányunkban külön kitértünk arra, hogy a doktorandusz hallgatók milyen nehézséggel szembesülnek, hogyha a tanulmányaik/hivatásuk, valamint a magánéletük iránt is elkötelezettek.

Úgy gondoltuk, hogy ez a kérdés elméleti szinten és a PhD-t folytató hallgatók mindennapjainak szintjén egyaránt fontos, hiszen az Aranymetszés 2013 összegző kutatásból korábban az derült ki, hogy a doktoranduszok munka-, család-, és gyerekvállalási mintázatai régióként eltérő stratégiákat feltételeznek, Erdélyben például a válaszadók egyharmadának volt már gyereke a doktori program ideje alatt. Az általunk végzett kutatás eredményei ugyanakkor a doktoranduszi életpálya által kínált karrierlehetőségek és a családalapítás közötti konfliktus percepcióját támasztották alá. Érdekes eredmény ez annak tükrében, hogy bár a kérdezettek közel fele házasságban élt, közöttük alig voltak olyanok, akik gyermeket is neveltek. Eredményeink szerint a doktorandusz hallgatók általánosságban az egyensúlyi állapot fenntartására törekednek, ami összecseng a munka-magánéletet övező normatív diskurzussal. A nők inkább a családi élet fontosságát helyezik előtérbe, a férfi hallgatók viszont közelebb helyezik magukat a munka világához. Az is kiderült, hogy a női hallgatók inkább érintettek a munka és magánélet közötti feszültség megélésében, amit jól mutat a kutatás azon eredménye, hogy miközben a nők szakmai előmenetelükre nézve nagyobb arányban ítélik meg pozitívan a doktori képzésben való részvételt, addig a családi terveik megvalósítása tekintetében inkább hátrányba kerülnek a férfi társaikhoz képest. A családi életben való helytállás, a családalapítás mind a nők, mind a férfiak részéről áldozatokat kíván, elsősorban szakmai és anyagi vonatkozásban, de összességében a majdan elérhető/megszerezhető társadalmi pozíciók dimenziójában. Arra viszont e kutatás keretei nem teremtettek lehetőséget, hogy megvizsgáljuk mi áll a családalapítás és karrierpálya közötti feszültség percepcióinak hátterében. Ez annál is inkább egy vizsgálatra érdemes, további kutatási kérdés lehet, mivel az eredmények alapján az a tapasztalat, hogy a családdal rendelkező, szakmailag is elkötelezett hallgatók kevésbé vélik feszültségektől terheltnek a két terület közötti balanszírozást.

1.Melléklet: Doktoranduszok jóllétét befolyásoló tényezők

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Külső faktorok			
Szupervízió	Cotterall, 2013; De Welde & Laursen, 2008; Gardner, 2009; Gearity & Mertz, 2012; Goldman & Goodboy; Gube et al, 2017; Latona & Browne, 2001; Lin, 2012; McAlpine & McKinnon, 2013; Walsh, 2010; Zhao, Golde, & McCormick, 2007	<ul style="list-style-type: none"> - a leginkább befolyásoló és a legszélesebb körben kutatott tényező - a nyílt, támogató és gyakori kommunikáció a témavezetővel alapvető fontosságúnak bizonyult a hallgató sikerességében és elégedettségében - Munkaértékek egyezése - Tutorok, szupervizorok kompatibilitása - Témavezetőhöz való illeszkedés befolyásolja a doktorandusz kitartását - Mentorálási szerep – magas szintű elégedettség - Hallgatók szerepe: - ütemterv tiszteletben tartása, ülésekre való felkészülés, nyitott a visszajelzésekre 	<ul style="list-style-type: none"> - Nyíltan és gyakran tudok kommunikálni a témavezetőmmel - A témavezetőm támogató jelleggel kommunikál velem - A témavezetőmmel hasonló munkaértékeink vannak - A témavezetőm mentorálási feladatokat is betölt - Tiszteletben tartom a témavezetőmmel megbeszélte ütemtervet - Készülök a témavezetői ülésekre - Nyitott vagyok a témavezetőm által adott visszajelzésekre
Személyes/ szociális élet	Brown & Watson, 2010; Levecque, Anseel, De Beuckelaer, Van der Heyden, & Gisle, 2017; Longfield et al., 2006; Pocock et al., 2011; Trujillo, 2007; Wellington and Sikes, 2007	<ul style="list-style-type: none"> - A kiterjedt igényű doktori programok miatt a hallgatók egészsége és társadalmi/ szociális élete gyakran el van hanyagolva - A szabadidő hiánya összefüggésben áll a magas szintű kiégéssel és depresszióval, valamint az alacsony közérzettel - A társadalmi elszigeteltség gyakran a hallgatók időpénzhiányának, valamint az akadémiai életből való kimaradás félelmének a hozadéka, illetve képtelen megbeszélni a tanulmányi kérdéseit a barátaival és a családjával - munka és magánélet egyensúlyhiánya a legerősebb előrejelző a pszichés distressz kialakulásában a doktoranduszi hallgatói körben 	<ul style="list-style-type: none"> - A doktori program alatt az egészségi állapotomra kevesebb időt fordítottam - A doktori program alatt a társadalmi/szociális életemre kevesebb időt fordítottam - Félek, hogy a doktori program miatt lemaradok valamilyen társasági eseményről, baráti találkozóról - Időnként azt érzem, hogy nem tudom megbeszélni a tanulmányi kérdéseimet a családommal vagy a barátaimmal

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Külső faktorok			
Tanszéki struktúra és szocializáció	Ali & Kohun, 2006, 2007; Barnes & Randall, 2012; Chiang, 2003; Ferrer de Valero, 2001; Gardner, 2007, 2008a, 2008b, 2010; Golde, 1998, 2005; Lovitts, 2001; Nelson & Lovitts, 2001; O'Meara et al., 2014. Shacham & Od-Cohen, 2009; Shulman, 2010; Stubb, Pyhalto, & Lonka, 2011; Weidman, Twale, & Stein, 2001	<ul style="list-style-type: none"> - tanszéki struktúrák nagy szerepet játszanak a doktorandusz közösségek kialakulásának elősegítésében, hallgatói szocializációs platformok és lehetőségek révén - bár a hallgatói lemorzsolódást gyakran magánügynek tekintik, a tanszéki struktúrák nagy szerepet játszanak a hallgatók doktori programjának a befejezésében, valamint a lemorzsolódásukban is - a doktori tapasztalatokat érintő egyik fő probléma a doktorandusz és a tanszéki elvárások közötti eltérés, mely gyakran a doktoranduszok számára nyújtott elégtelen információból adódik - a doktoranduszok szocializációja a tanszéki kultúrába, a finanszírozási lehetőségek biztosítása, valamint az információk megosztása a legfontosabbnak bizonyultak a doktoranduszok sikeressége szempontjából - a szocializáció szakaszosan történik; bár a modellek változnak, mégis jellemzően magában foglalja az elvárások kommunikációjának kezdeti szakaszát (pl. a tanfolyam során), az informális tanulási szerepelvárások szakasza (pl. az átfogó vizsgálat során), és egy utolsó szakasz, amikor egy az akadémiai identitás kialakul (pl. disszertációs munka során) 	<ul style="list-style-type: none"> - Van lehetőségem megismerkedni más doktoranduszokkal is a doktori program alatt - Érttem és meg tudok felelni a tanszéki elvárásoknak - Kellő információt kapok a tanszéki és a doktori iskolák elvárásairól - Tisztában vagyok a doktori munkám, kutatásom finanszírozási lehetőségeivel (kutatási alapok, ösztöndíjlehetőségek) - Része vagyok a doktoranduszokat összefogó érdekképviselői szervezeteknek, hallgatói osztályoknak (pl. RODOSZ, DOSZ, stb.) - Főként formális kommunikáció révén jutok hozzá információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan - Főként informális kommunikáció révén jutok hozzá az információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan - A tudományos közösség teljes értékű tagjának érzem magam

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Külső faktorok			
Tanszéki struktúra és szocializáció		<ul style="list-style-type: none"> - minden szakasz egyedi szocializációs kihívásokat támaszt, melyek mindkettőt megkövetelik: a hivatalos és informális kommunikációt egyaránt - azok a doktoranduszok, akik tagozatuk és/vagy tudományos közösségük értékes tagjának tekintik magukat, jobb közérzetről, magasabb érdeklődésről és jobb eredményekről számolnak be - olyan szakmai modellek, mint a kognitív tanoncképzés, sikeresnek bizonyultak a doktoranduszok szocializációjában, valamint az elégedettség és a teljesítmény elősegítésében 	
Anyagi lehetőségek	Ampaw & Jaeger, 2012; Barnes & Randall, 2012; Ferrer de Valero, 2001; Golde & Dore, 2001; Gururaj, Heilig, & Somers, 2010	<ul style="list-style-type: none"> - a természettudományi doktoranduszok arról számolnak be, hogy jobban hozzáférnek az anyagi lehetőségekhez, mint a társadalomtudományok, művészet- és humántudományok doktoranduszai - a pénzügyi lehetőségekhez való jobb hozzáférés nagyobb megelégedettséggel és alacsonyabb lemorzsolódással jár. - a tanszéki finanszírozású cikkek gyakorolják a legnagyobb hatást a doktoranduszok kitartására - a kutatási támogatások gyakorolnak a legnagyobb hatást a doktoranduszok motivációjára a felelősség és az elvárások tekintetében 	<ul style="list-style-type: none"> - Ismerem a doktoranduszi pályán megjelenő anyagi lehetőségeket - Hozzáférnek a doktoranduszi pálya alatt elérhető anyagi lehetőségekhez (pl. ösztöndíjak, kutatási támogatások stb.) - A doktoranduszi pályafutásom alatt írtam már tanszéki finanszírozású cikkeket - A doktoranduszi pályafutásom alatt részesültem már kutatási támogatásokban

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Belső faktorok			
Motiváció	Devos et al., 2017; Geraniou, 2010; Ivankova & Stick, 2007; Leonard, Becker, & Coate, 2005; O'Meara, Knudsen, & Jones, 2013	<ul style="list-style-type: none"> - sokan a motiváció hiányát említik fő indokként a doktori programból való távozáskor - a doktori munka egyre strukturálatlanabb jellege miatt a doktoranduszok kötelesek önszabályozni a motivációjukat a sikeres befejezés végett - a doktoranduszi motiváció összefüggések számos inter- és intraperszonális tényezőt tartalmaznak, mint például: életkor, személyes célok, szocializáció és a tutorhoz való illeszkedés - a legújabb kutatások arra összpontosítottak, hogy a doktoranduszok miért szereznek diplomát (azaz értékut.), ezek az értékek: belső (pl. érdeklődés) és a külső (pl. foglalkoztathatósági kilátások) között mozognak - azok a hallgatók, akik belső okokból folytatják tanulmányaikat, jobb elégedettségéről és jólétről számolnak be 	<ul style="list-style-type: none"> - Kellően motiválnak érzem magam a doktori program véghezvitelére - A doktori munka strukturálatlanságai miatt kevésbé vagyok motivált - Érdekel a téma, amit kutatok - A doktori program befejezése után jó kilátásaim vannak az elhelyezkedésre
Íráskészség és szabályozási stratégiák	Aitchison, Catterall, J., Ross, P., & Burgin, 2012; Castello et al., 2009; Ferguson, 2009; Florence & Yore, 2004; Kwan, 2008; McAlpine & Amundsen, 2012	<ul style="list-style-type: none"> - az írást gyakran vizsgálják a folyamatban rejlő érzelmek és stressz tekintetében - kiderült, hogy a negatív érzelmek (pl. csalódottság, zavartság) dominálnak a doktori írás tapasztalatában - A doktori írás öt szakaszban történik: tervezés, átdolgozás, felépítés, kontroll és a hangszín - A kollaboratív írás optimálisabb önszabályozással jár, magasabb a motiváció, több a pozitív érzélem, jobb az írásminőség és magasabb a befejezési arány 	<ul style="list-style-type: none"> - Nehézséget okoz számomra a doktori tézis írása - Nehézséget okoz számomra a doktori tézis szerkezetének meghatározása - Jó íráskészséggel rendelkezem - Inkább a többszerzős, kollaboratív írásokat preferálok - Mindig újraolvasom a szövegrészt, amit írtam

Faktorok	Referenciák	Eredmények	Itemek
Belső faktorok			
Íráskészség és szabályozási stratégiák		- A doktori olvasási folyamat elválaszthatatlanul összefonódik a hatékony írással	
Akadémiai identitás	McAlpine et al., 2009; McAlpine & Amundsen, 2009; Trujillo, 2007	- Az akadémiai identitás a tudományos tevékenységekben való részvétel révén alakul ki (pl. írás, konferenciák, kutatás stb.) - Megállapították, hogy az informális tevékenységek (pl. kortárs interakció) inkább járulnak hozzá az identitás kialakulásához, mint a formálisak	- Gyakran veszek részt tudományos tevékenységekben (pl. írás, konferenciák, kutatások stb.) - Általában jó kapcsolatot ápolok az akadémiai szféra többi tagjaival
Önértékelés	De Welde & Laursen, 2008; Hughes & Kleist, 2005; Longfield et al., 2006	- a doktorandusz önmagával szembeni haragja a PhD folyamat során ingadozik a külső értékelések, az előrehaladás, valamint az önértékelés eredményeként - a doktori tanulmányokban való részvételre való alkalmatlanságot állapították meg, hogy a doktoranduszok küzdelmének a középpontjában áll	- Hasznosnak érzem a doktori kutatásomat - Úgy érzem, hogy haladok a doktoranduszi életpályámon - A doktori tanulmányokban való részvételre alkalmatlannak érzem magam
(Ön)hatékonyság	Forester, Kahn, & HessonMcInnis, 2004; Lambie & Vaccaro, 2011; Litalien & Guay, 2015	- a kutatási önálló munka és hatékonyság összefügg a kutatás iránti érdeklődéssel és termelékenységgel - a meglévő kompetencia erőteljesen megjósolja a lemorzsolódási szándékot a doktoranduszokban - az alacsony hatékonyság az alacsony önálló hatékonysághoz kapcsolódik	- Rendelkezem a doktorim befejezéséhez szükséges kompetenciákkal - Képes vagyok az önálló munkavégzésre a doktorim során - Hatékony vagyok a doktori munkámban

Forrás: Sverdlík, A. et al. (2018): The PhD experience: a review of the factors influencing doctoral student's completion, achievement, and well-being. IN: International Journal of Doctoral Studies 13/2018. (saját ford.), saját szerkesztés;

2. Melléklet: Főkomponens elemzés: Faktorok

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kellően motiváltnak érzem magam a doktori program véghezvitelére.	.719	.127	.111	.335	-.029	.090	.210	-.047	.120	-.080
Érdekel a téma, amit kutatok.	.715	-.022	-.147	-.038	-.027	.358	.057	.024	.020	.076
Általában jó kapcsolatot ápolok az akadémiai szféra többi tagjaival.	.694	.160	.293	-.111	.072	-.075	-.094	-.026	-.070	.001
Hasznosnak érzem a doktori kutatásomat.	.688	.093	-.003	.119	-.216	.081	.251	.029	.122	.126
Rendelkezem a doktorim befejezéséhez szükséges kompetenciákkal.	.613	.126	-.097	.245	.032	-.033	-.195	.078	.026	-.365
Úgy érzem, hogy haladok a doktoranduszi életpályámon.	.551	.333	.307	.450	.000	.074	.021	.099	.098	.192
Gyakran veszek részt tudományos tevékenységekben (pl. írás, konferenciák, kutatások stb.).	.535	.102	.318	.145	.257	.114	-.024	-.002	-.208	-.224
Hatékony vagyok a doktori munkámban.	.515	.154	.256	.503	.204	.097	.172	.036	.089	.072
Nyitott vagyok a témavezetőm által adott visszajelzésekre.	.514	.270	-.269	-.174	.138	.217	.244	.213	.193	-.064

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A tudományos közösség teljes értékű tagjának érzem magam.	.436	.318	.367	.194	-.081	-.121	.233	-.044	.031	.112
Nyíltan és gyakran tudok kommunikálni a témavezetőmmel.	.131	.888	.110	.025	-.083	-.032	.064	-.067	.108	.005
A témavezetőm támogató jelleggel kommunikál velem.	.121	.879	.065	.016	-.108	.096	.040	-.037	-.003	.010
A témavezetőm mentorálási feladatokat is betölt.	.083	.839	.106	.110	.112	-.060	.123	-.110	.192	-.022
A témavezetőmmel hasonló munkaértékeink vannak.	.235	.754	.252	.133	-.067	.223	.080	-.050	-.091	-.006
Tiszteletben tartom a témavezetőmmel megbeszélte ütemtervet.	.170	.477	-.054	.138	.181	.276	.338	.215	.259	.179
Ismerem a doktoranduszi pályán megjelenő anyagi lehetőségeket.	.078	.119	.843	-.016	-.072	.030	-.023	-.048	.140	-.081
Hozzáférek a doktoranduszi pálya alatt elérhető anyagi lehetőségekhez (pl. ösztöndíjak, kutatási támogatások stb.)	.105	.250	.751	.089	-.053	.100	.207	-.016	.161	-.037
A doktoranduszi pályafutásom alatt részesültem már kutatási támogatásokban.	.152	.070	.608	-.135	.095	-.048	-.294	-.048	-.270	-.072
Tisztában vagyok a doktori munkám, kutatásom finanszírozási lehetőségeivel (kutatási alapok, ösztöndíjlehetőségek).	-.048	.366	.592	.119	-.123	.170	.302	.209	.107	.166

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A doktoranduszi pályafutásom alatt írtam már tanszéki finanszírozású cikkeket.	-.072	-.122	.511	.279	.272	-.288	.034	-.011	.072	-.066
Van lehetőségem megismerkedni más doktoranduszokkal is a doktori program alatt.	.098	.137	.466	.104	.122	.309	.267	-.275	-.236	.272
Nehézséget okoz számomra a doktori tézis írása.	-.102	-.122	-.108	-.838	-.165	.042	-.281	.010	.007	.091
Nehézséget okoz számomra a doktori tézis szerkezetének meghatározása.	-.112	-.034	-.011	-.805	.080	-.063	-.053	-.150	.071	.063
Alkalmatlannak érzem magam a doktori tanulmányokban való részvételre.	-.481	-.049	.097	-.556	.118	-.165	.138	-.029	-.092	.017
A doktori program alatt a társadalmi/szociális életemre kevesebb időt fordítottam.	.114	.046	-.089	.004	.805	.201	.004	.022	.169	.084
Félek, hogy a doktori program miatt lemaradok valamilyen társasági eseményről, baráti találkozóról.	-.084	-.042	.038	.063	.768	-.179	-.002	-.174	-.131	.070
A doktori program alatt az egészségi állapotomra kevesebb időt fordítottam.	-.035	-.152	.019	.055	.685	.266	-.117	-.149	.043	.116
Időnként azt érzem, hogy nem tudom megbeszélni a tanulmányi kérdéseimet a családommal vagy a barátaimmal.	.025	.016	.033	-.301	.592	-.257	-.025	.354	-.282	-.168
Mindig újraolvasom a szövegrészt, amit írtam.	.190	.033	.159	.036	.009	.727	.161	.167	.080	-.239

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Képes vagyok az önálló munkavégzésre a doktorim során.	.363	.235	.086	.111	.108	.663	.018	.107	-.121	-.143
Része vagyok a doktoranduszokat összefogó érdekvépviseleti szervezeteknek, hallgatói osztályoknak (pl. RODOSZ, DOSZ, stb.).	.078	-.015	.447	.004	-.085	-.549	.104	-.068	.037	-.132
A doktori munka strukturátlanságai miatt kevésbé vagyok motivált.	-.022	-.082	.001	-.378	.184	.084	-.735	-.024	.146	.004
Kellő információt kapok a tanszéki és a doktori iskolák elvárásairól.	.198	.387	.185	-.099	-.049	.059	.606	.006	.275	-.113
Értem és meg is tudok felelni a tanszéki elvárásoknak.	.504	.175	.257	.150	.074	.119	.509	-.034	-.041	-.129
Készülök a témavezetői ülésekre.	.206	.343	-.021	-.011	.328	.269	.427	.275	.283	.251
Főként formális kommunikáció révén jutok hozzá információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan.	.008	-.042	.063	.112	-.007	.191	.015	.844	.192	-.007
Főként informális kommunikáció révén jutok hozzá az információkhoz a doktoranduszi kötelezettségeimmel kapcsolatosan.	-.053	.131	.136	-.081	.169	-.019	-.035	-.824	.135	-.030
A doktori program befejezése után jó kilátásaim vannak az elhelyezkedésre.	.076	.360	.166	-.065	-.021	-.087	.058	.085	.660	-.007

Rotált átviteli mátrix										
	Főkomponens									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Jó íráskészséggel rendelkezem.	.329	.041	.138	.293	.071	.439	-.173	-.201	.445	-.197
Inkább a többszerzős, kollaboratív írásokat preferálom.	-.035	.047	-.097	-.092	.189	-.192	-.073	.025	-.021	.831

Főkomponens-elemzés, Varimax rotációval (KMO=0,72 magyarázott variancia 69,97 %)

**KOPP
MÁRIA**
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

TUDOMÁNYOS DÍJ

2. helyezett

Jakobiné Görgőy Rita

A válás szociológiai aspektusai

Paul R. Amato amerikai szociológus, a válás témakörének egyik leginkább hivatkozott szakértője *The Consequences of Divorce for Adults and Children / A válás következményei felnőttek és gyermekek esetén* (2000) című tanulmányában leszögezte, hogy „A családi élet terén a 20. században végbemenő változások közül talán a legdrámaibb – és a legszélesebb körű következményekkel bíró – a válás arányának növekedése volt” (Amato, 2000, 1269.). Bár Magyarországon e tekintetben 2010 óta a teljes válási arányszámmal¹ is alátámasztott kedvező változás tapasztalható, a házasságok 33%-a végződött válással még 2020-ban is.

Számos kutatás, tanulmány foglalkozott egyrészt e növekedés igen összetett okaival, másrészt széleskörű következményeivel is. A téma iránt érdeklődő kutatók, ill. tudományos írások szerzői több tudományágot képviselnek, úgymint (a teljesség igénye nélkül) a szociológiát, a demográfiát, a pszichológiát, a thanatológiát, a mentálhigiénét, az egészségmagatartást, a családterápiát, a család tudományt, a szociális munkát, a történettudományt, a kommunikációtudományt, a népegészségtant, a közgazdaságtant, a szociálpolitikát és a jogot. A társadalomkutatók körében legnagyobb érdeklődést kiváltó témakörök a válás fő kockázati tényezői, úgynevezett „előrejelzői”; a házasság felbontásának a volt házastársak és a gyerme-

kek jólétére, illetve jóllétére gyakorolt hatásai; és a válás esetén történő beavatkozások, intervenciók voltak.

Ugyanakkor igen keveset tudunk egyrészt arról, hogy ki hogyan éli meg a válást/szakítást (milyen válszmegélések vannak), vagyis, hogy mit jelent a válás/szakítás az érintettek számára, másrészt arról, hogy ki „mit kezd”, hogyan küzd meg ezzel a krízisnek tekintendő, megterhelő élethelyzettel. A válás egyéni szinten tulajdonképpen még mindig tabu, ugyanúgy, mint a halál kérdésköre. Szociológusként és mentálhigiénikusként is fontosnak tartom e terület kutatását, hiszen az egészséggel kapcsolatos kutatások tanúsága szerint a családi állapot és főleg a párkapcsolat minősége

¹Mivel a válások száma függ a házas népesség számától, illetve e népesség válási hajlandóságától, a válási gyakoriság nemzetközi összehasonlítása során a szakemberek a teljes válási arányszámot tartják a legalkalmasabb mutatónak a válások gyakoriságának mérésére (Földházi, 2015). A teljes válási arányszám a házasságkötések számának és a házasságtartam együttes figyelembevételével kiküszöböli az évenkénti változásokból adódó torzításokat.

²„A „jól-lét” kifejezés sokkal tágabb értelmezett, mint a jólét. Utóbbi a jóléti közgazdaságtan tárgya, amelyet sokféleképpen meg lehet határozni: jövedelem, vagyon, alapvető javak, képességek stb. Azonban a jóllét egy átfogó kifejezés az ember testi-szellemi „jó érzésére”. Az angol terminológia is különbséget tesz jóllét (well-being) és jólét (welfare) között”. (Gébert, 2012)

kiemelt szerepet játszik a felnőttek és gyerekek, a családok egészségi állapotának, azon belül pszichés jóllétének alakulásában. Úgy gondolom, hogy egészségpolitikai, szociálpolitikai, családpolitikai és oktatáspolitikai szinten is sokkal nagyobb figyelmet kellene szentelni a válásban érintett felnőttek és gyermekek helyzetének. Annál is inkább, mivel egyrészt - ahogy Kopp Mária írja - „ez az ország legnagyobb kisebbsége, mégis a legészrevét-

lenebbek” (Kopp, 2010, 248.), másrészt mert „A nemek közötti együttműködés zavarai legalább olyan fontos kockázati tényezőkké váltak, mint az ismert és sokat emlegetett önkárosító magatartásformák, mint amilyen a dohányzás, az elhízás, a kóros alkoholfogyasztás; bár ezek a magatartásformák is szoros kapcsolatban állnak a nemi szerepek zavarásával”. (Kopp, 2010, 251.)

A protektív, a szelektív és a heterogentitást hangsúlyozó megközelítések

A témában született szociológiai szakirodalom egy része a családi státusz és az egészségi állapot kapcsolatát vizsgálja és arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért jobbak a házasságban élők egészségi és halálozási mutatói a nem-házasokénál. Ezek az elemzések egyúttal több, a válás mikro- és egyéni szintű okaival kapcsolatos eddig még nem érintett szempontokra is felhívják a figyelmet. A tudományos írások másik fele viszont a válás következményeire, a válás utáni élet lehetséges „forgatókönyveire” és az azokat befolyásoló tényezőkre összpontosít. A válaszokat kereső szociológus szakemberek között vannak (Joung et al., 1998; Amato and Sobolewsky, 2001; Wade and Pevalin, 2004), akik szerint a házasság önmagában egészségvédő és a „nem-házás” családi állapot okozza az érintettek nagyobb arányú morbiditását és mortalitását. E „protektív perspektíva” hívei úgy látják, hogy a kétszülős család a társadalom alapintézménye, a felnőttek élete ennek keretében nyer értelmet, ad stabilitást és biztonságot. A gyermekek egészséges, aktív felnőtté ennek keretében válhatnak. Ugyanakkor e kutatók a válás társadalmi probléma jellegét végletesen hangsúlyozzák (szinte kizárólag a válás negatív egyéni-családi-közösségi-társadalmi következményeivel számolnak). Meggyőződésük szerint az egyszülős családok számának gyarapodása jelentős mértékben hozzájárul számos társadalmi problémához, mint a szegénységhez, a bűnözéshez, a szerfogyasztáshoz (alkohol, kábítószer) az iskolai végzettség csökkenéséhez és a szűkebb környezet, valamint a közösségek széteséséhez (Amato, 2000).

A „szelektív” elmélet hívei (Kurdek, 1990; Davies, Avison and McAlpine, 1997; Hope, Power and Rodgers, 1999) szerint viszont az egészségi állapot határozza meg a családi állapot alakulását, vagyis

az egészségesebb emberek nagyobb eséllyel kötnek házasságot és maradnak is házasok, anyagi lehetőségeik és társas támogatottságuk kedvezőbb, és kevésbé vannak egészségkárosító szokásaik. Az olyan egyének azonban, akik személyes, vagy társadalmi problémákkal küzdenek, nemcsak hajlamosabbak a válásra, de az esemény után általában alacsonyabb jóléti mutatót is mérnek náluk. Bizonyos kutatások (Kurdek, 1990; Davies, Avison and McAlpine, 1997; Hope, Power and Rodgers, 1999) bizonyítékai szerint az emberek olyan tulajdonságokat vihetnek a házasságba, amelyek növelik a válás kockázatát, ideértve az antiszociális személyiségjegyeket, a depressziót és a pszichológiai problémák előzményeit. Következésképpen az elváltak között gyakran megfigyelhető kooperációs problémák már a házasság korai szakaszában jelen lehetnek, s előre is vetíthetik/prediszpozálják a válást. Sőt, a szelektív perspektíva egyes képviselői szerint a párkapcsolatba „vitt” negatív tulajdonságok, (pl. antiszociális) személyiségjegyek, pszichés problémák nem „csupán” diszfunkcionális családminták kialakításával, hanem e negatív személyiségjegyekre vonatkozó genetikai hajlamok formájában is nehezítik a szülei válásában érintett gyermekek életét. Az elvált szülők gyermekeinél tapasztalt problémák e kutatók szerint tehát nem magából a válásból, hanem a szülők személyiségjegyeiből, tulajdonságaiból eredeztethetők (McGue and Lykken, 1992; Jockin, McGue and Lykken, 1996).

Egy harmadik megközelítés, az ún. forrás-modell (Liu and Umberson 2003), a házasság jobb életkilátásokat eredményező, egészségvédő szerepét a házasságban elérhető szociális, pszichológiai és gazdasági forrásokban látja (Kovács, Balog, Mészáros, Kopp, 2013) Ezek a pozitív közvetítő

mechanizmusok a viszonylagosan kedvező anyagi helyzet, a házastárs nyújtotta érzelmi biztonság, a pszichológiai támogatás és a házastárs esetleges kedvező befolyása az ún. egészségmagatartásra (egészségromboló szokások, az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele) (Kovács 2006).

Zick és Smith (1991) amerikai nők körében végzett kutatásában megállapítja, hogy az amerikai nők körében a házasság kizárólag amiatt jár együtt viszonylag kedvező egészségi állapottal, mert általánosságban jobb anyagi feltételeket teremt számukra, illetve jelentősen mérsékli szegénységbe süllyedésük kockázatát.

Végül, de nem utolsó sorban pedig számos kutató (Wheaton, 1990; Mastekaasa 1995; Amato 2000; Williams, 2003; Williams, Umberson 2004; Amato, Hohmann-Marriott 2007; Gödri 2001; Kovács 2006; Balog 2003; Balog 2006; Pongrácz 2011; Kovács, Balog, Mészáros, Kopp, 2013; Tóth 2016), hangsúlyozza egyrészt, hogy nem önmagában a házasság/nem házasság státusz határozza meg az egyének egészségi állapotát és életkilátásait, másrészt, hogy egészségi állapotunk sem „determinálja” családi állapotunkat. Ezek a kutatók egyrészt rámutatnak, hogy mind az 1980-1990-es években, mind a 2000-2010 között végzett, a válás volt házasságokra gyakorolt hatásait kutató vizsgálatok tanúsítják, hogy az elvált férfiak és nők átlagosan

alacsonyabb fizikai és mentálhigiénés állapotot jelentenek be, mint a házasságban élők. A házasság egyénekhez viszonyítva az elváltak nagyobb mértékű depressziós tüneteket és szorongást mutattak, több egészségügyi problémát és szerfogyasztást jeleztek, illetve esetükben nagyobb volt az általános mortalitás kockázata. (Afifi, Cox, Enns 2006; Amato, 2000, 2010). Ugyanakkor felhívják a figyelmet a házasságok és a válások következményeinek heterogenitására. Bár a válást stresszt okozó eseménynek tekintik, kiemelik, hogy a válások nem csak negatív következményekkel járhatnak, hanem pl. a felnőttek esetén a boldogság elérését célzó második esélynek, a gyermekek szempontjából pedig a diszfunkcionális családból történő szabadulás módjának is tekinthetők. Ilyen értelemben egy diszfunkcionális családi működés megtörésével a válás a családtagok testi-lelki-szellemi egészségének javulását eredményezheti (Amato 2000).

Itt ki kell emelnünk a fentiekben már többször említett, a kérdéskör talán legtermékenyebb kutatójának-tanulmány szerzőjének tekinthető amerikai szociológus, Paul Amato kauzalitás illetve válás-stressz-adaptációs elméletét, melyet sokszor, a korábban már bemutatott szelekciós megközelítéssel szembeállítva elemeznek.

Kauzalitás illetve válási-stressz-adaptációs elmélet

Amato (2000) meggyőződése szerint a válás következményeit, illetve a válással való „megbirkózás” befolyásoló tényezőit leginkább a válást követő stresszfolyamatokat bemutató válási-stressz-alkalmazkodási perspektívában lehet összefoglalni. Elmélete alapján a házassági felbomlás egy olyan folyamat, amely idővel bontakozik ki, kezdetekor a párok még házasságban, csak évekkel a jogi válás után fejeződik be. (Amato, 1991; Amato, 2000; Dahl, Hansen, Vignes, 2015)

A szétválás folyamata az elhidegüléssel/elidegenedéssel kezdődik, amely érzelem jellemzően a kapcsolat iránti növekvő elégedetlenségből, illetve az után alakul ki. A házastársától való elválás általában igen fájdalmas élmény.

A szétválási folyamat számos olyan eseményt idéz elő, amelyeket az emberek stresszesnek éreznek. Ezek a stresszorok közvetítőknél/mediátoroknak tekinthetők, melyek növelik mind a felnőttek,

mind a gyermekek negatív érzelmi, viselkedési és egészségügyi kimeneteleinek kockázatát. A felnőttek esetében ilyen közvetítők/mediátorok: a gyermekek ellátásának kizárólagos felelőssége (a gyermekek felügyeletéért felelős szülők körében); a gyermekekkel való kapcsolat elvesztése (a felügyeletért nem felelős szülők); a korábbi házastársakkal folytatott további viszályok, amelyek a gyermekek ellátása, látogatása vagy felügyelete révén alakulnak ki. Továbbá az érzelmi támogatás elvesztése, amely a házasság révén szerzett rokonokkal, illetve barátokkal és szomszédokkal történő kapcsolattartás visszaeséséből fakad; a csökkenő gazdasági mobilitás (különösen az anyák esetében); és más nehezítő életesemények, például a családi otthonból a szegényebb környékeken található, olcsóbb lakásokba való költözés (Amato 2000).

A negatív következmények súlyossága és időtartama egyénenként változik, attól függően, hogy

milyen mértékben vannak jelen a különböző moderáló vagy védelmező faktorok.

Az ún. védő/védelmező faktorok/„lengéscsillapítók” gyengítik a válás által okozott események és az emberek stresszes tapasztalatai közötti kapcsolatot, és ezáltal a válást követő negatív érzelmi, viselkedési vagy egészségügyi következményeket. Ilyenek lehetnek a különböző erőforrások az egyénen belül (önhatékonyság, alkalmazkodó képességek, szociális készségek); származhatnak az interperszonális kapcsolatokból (szociális támogatás), valamint fakadhatnak a strukturális szerepekből és a kontextusból (foglalkoztatottság, közösségi szolgáltatások, támogató kormányzati politikák). Például, bár a válás gyakran az érzelmi támogatás kezdeti csökkenését idézi elő, változó, hogy az emberek mennyire képesek a korábbi szociális hálózatukat rekonstruálni, beleértve azt is, hogy milyen gyorsan képesek új, támogató intim kapcsolatokat kialakítani.

A válást követő pszichés következményeket befolyásolhatja továbbá az, ahogyan az emberek a válásra tekintenek. Egyesek személyes tragédiaként értelmezik (jellemzően a hátrahagyott partner), míg mások a növekedést és kiteljesedést látják benne, vagy egy diszfunkcionáló házasságból (jellemzően a partner, aki kezdeményezi a válást) történő menekülő utat. Ezen kívül számos demográfiai jellemző: például a nem, az életkor, a rassz, az etnikum és kultúra mérsékelheti a válás hatásait. A mérséklő tényezők különleges alakulásának köszönhetően egyes egyének ellenállók, míg mások sérülékenyebbek és jobban ki vannak téve a válás hatásainak. Ez pedig sokféle végkimenetelt eredményez. (Amato 2000)

A válási-stressz-adaptációs perspektíva tehát a stressz-szelméletre épül, amely három olyan változót határoz meg, mely előre jelzi a váláshoz történő alkalmazkodást, s ezek: a stresszorok felhalmozódása; a stresszel szembeni megbirkózással kapcsolatos erőforrások; illetve magának a stresszes eseménynek a meghatározása. Amato (2000) a stresszel szembeni erőforrásokra összpontosított annak érdekében, hogy bemutassa, hogy az egyes családok miként képesek alkalmazkodni a válás utáni stresszhez, míg mások erre képtelenek.

A válási-stressz-adaptációs perspektíva szerint a felnőttek és a gyermekek a válást követő alkalmazkodását két modell alapján lehet értékelni, a rövid távú válság/krizismodell és a krónikus elváltozás,

vagy deformációmodell oldaláról (Amato, 2000). A rövid távú válság modell alapján a válás utáni stressz viszonylag rövid, így a felnőttek és a gyermekek visszatérhetnek a válás előtti stressz szintjére. E modell szerint a válás egy átmeneti válság vagy krízis, amely csak rövid távon akadályozza a jólétet ill. a jóllétet. Ennek értelmében az elváltak többsége képes rá, hogy alkalmazkodjon a válás utáni új körülményekhez (Dahl, Hansen and Vignes, 2015) A krónikus elváltozásmodell viszont a válásból eredő stresszorok fennmaradását, sőt a későbbiekben azok esetleges felhalmozódását hangsúlyozza. Amato meglátása az, hogy a különböző védő, vagy protektív tényezők előre jelzik, hogy e két folyamat közül az egyes családtagok melyiket fogják majd megtapasztalni. (Amato, 2000) Példának okáért az állandó munkahellyel rendelkező anyáknak több erőforrás áll a rendelkezésükre a válás kezelésére vonatkozóan, ami a rövid távú krízismodellt támogatja. Az olyan anyák, akik nem rendelkeznek állandó munkával, a válást követően a megnövekedett pénzügyi nehézség miatt magasabb fokú stresszről vallanak, ami viszont már a tartós, vagy krónikus elváltozásmodellt igazolja (Langlais, Anderson and Green, 2016; Mandemakers, Monden and Kalmijn, 2010).

A téma szakirodalmában az 1990-es évektől kezdve a mai napig mindkét megközelítés jelen van, a kutatók között vannak, akik a válás negatív következményeit válságként fogalmazzák meg (egy átmeneti jelenség, amihez a legtöbb ember alkalmazkodik), vannak, akik inkább krónikus elváltozásról (többé-kevésbé határozatlan ideig fennálló jelenség) beszélnek (Mastekaasa 1995), és Amatohoz hasonlóan vannak, akik mindkét modellnek „igazat adnak”. Amato rámutat, hogy annak ellenére, hogy a válás számos, rövid időre összpontosuló életeseményt foglal magában, előidézhet olyan töréseket is, amelyek hosszú távon fennmaradnak. Például sok egyedülálló anya szenved folyamatosan az egyszülős nevelés problémájától, illetve sok egyedülálló apa küzd hosszan azzal a problémával, hogy a korlátozott hozzáférési megállapodás keretében is megpróbálja fenntartani a pozitív szülő-gyermek kapcsolatot. Vagyis a válás rövid és hosszú távú következményeket egyaránt maga után vonhat, az viszont, hogy az elvált személy azokkal hogy birkózik meg, számos fentiekben érintett befolyásoló tényező függvénye (Amato, 2010).

A váláshoz való sikeres alkalmazkodást Amato, valamint Kitson és Morgan meglátása szerint az alábbi mutatókkal mérhetjük: az egyének kevés/kevesebb válási tünetet tapasztalnak; képesek a munkahelyi, az iskolai vagy az új családi szerepekben működni, olyan identitást és életstílust alakítanak ki, amely már nem kapcsolódik a korábbi házassághoz vagy házastárshoz. (Kitson and Morgan, 1990; Amato, 2010)

Míg a válási-stressz-adaptációs perspektíva azt feltételezi, hogy a házasság megszakadása kooperációs problémákat idéz elő, addig a szelekciós perspektíva azon az állásponton van, hogy maguk az együttműködéssel kapcsolatos problémák idézik elő a válást (Amato, 2000.).

Amato e két elmélet mellett felsorakoztatott kutatási eredmények, összegző tanulmányok (pl. Mastekaasa, 1997; Booth és Amato 1991) áttekintése során összegzésként megjegyzi, hogy

„Általánosságban véve a tanulmányok inkább a válás kauzalitását támogatják, de közben bizonyos fokú kiválasztás/kiválasztódás/szelekció is operálhat. Ez a kombináció kétféle módon történhet. Először is, egyes személyek már a válást megelőzően is nagyobb hajlamosságot mutathatnak pszichológiai vagy interperszonális problémákra a válás előtt, míg a válás további problémákat okozhat. Ez azt jelenti, tehát, hogy az elvált és a házások között fennálló különbségek a válás közeledtével láthatóbbak lesznek. Példának okáért, a férj agressziója hozzájárulhat a kapcsolat felbomlásához, amely esemény pedig még súlyosabb agressziót válthat ki. Másodszor pedig, bizonyos egyéneknek régóta fennálló problémáik lehetnek, amelyek megzavarják házasság harmóniáját, míg mások viszonylag tünetmentesek lehetnek egészen addig, amíg a házasság felbomlásából származó stressz elő nem hozza ezeket. Más szavakkal élve, a kiválasztási magyarázatok bizonyos emberek csoportjaira jobban vonatkozhatnak, mint másokra.” (Amato, 2000).

Afifi, Cox és Enns *Mental health profiles among married, never-married, and separated/divorced mothers in a nationally representative sample* (2006) című tanulmányukban eredményeik alapján egyrészt megállapítják, hogy a különvált illetve elvált anyák nagyobb valószínűséggel tapasztalhatnak pszichiátriai rendellenességeket, mint a soha meg nem házasodott és a házasságban élő anyák. Másrészt – Amatohoz hasonlóan – rámutatnak, hogy a kauzalitás és a szelekció egyaránt „működhet”.

Előfordul ugyanis, hogy a szakítás, illetve a válás stresszes mivolta vezet a mentális egészség romlásához, máskor viszont korábbi mentális problémák „eredményezik” az élettársi kapcsolat/házasság minőségének romlását, ami szeparációhoz, illetve váláshoz vezet.

Dahl, Hansen és Vignes a válás és a betegszabadság idejének összefüggését vizsgálta Norvégiában *His, Her, or Their Divorce? Marital Dissolution and Sickness Absence in Norway* (2015) című munkájában. Amatohoz és Afifihez, Coxhoz és Ennshez hasonlóan arra a következtetésre jutott, hogy a válást olyan folyamatnak kell tekinteni, amely valószínűleg magában foglalja a krízis, az adaptáció, a krónikus törés és a szelekció mechanizmusát is. (Dahl, Hansen and Vignes, 2015)

Eredményeik szerint a betegtávollét aránya magasabb volt az elvált férfiak és nők esetében, mint a folyamatosan házasoknál. Ezen kívül rámutattak, hogy már a válás előtti években megnövekedett a betegtávollét aránya; jelentős növekedés következett be a válás éveiben; és a válás utáni években csökkent a betegtávolléti ráta. Hangsúlyozták, hogy adataik azt mutatták, hogy a válás hatása más a férfiaknál, és más a nőknél, illetve hogy a nők esetén e hatás főként attól függ, hogy vannak-e gyermekeik. Az elvált nők betegtávolléti aránya a válás évében több mint kilenc százalékponttal magasabb volt, mint a házasságban élő nőké, és a férfiak esetében a különbség csaknem kilenc százalékpont volt. A válás előtti években a betegtávollét-tendenciák hasonlóak voltak a férfiak és a nők esetében, de a válás utáni helyzet már különbözött. Habár a férfiak betegtávolléti aránya némileg magasabb volt, mint a válás előtti években, de stabilizálódott, a nők esetén a válást követő második évtől kezdődően nőtt az arány. A férfiak esetén a helyzet stabil, krónikus törésként jellemezhető, míg a nők egy krónikusan növekvő törést tapasztaltak. A kutatók úgy vélik, hogy bár a gyermekekkel rendelkező férfiak körében is nagyobb a betegtávolléti arány, mint gyermek nélküli társaiknál, a férfiak általában könnyebben alkalmazkodnak a váláshoz, mint a gyermeket nevelő nők. Ugyanakkor a férfiak olyan nehézségekkel (is) szembesülhetnek, mint a volt házastárssal való konfliktus, a kevesebb szociális támogatás, és a gyerekeik iránti vágyakozás érzése. (Dahl, Hansen and Vignes, 2015)

Wu és Hart *The Effects of Marital and Nonmarital Union Transition on Health* (2002) című munkájukban a kanadai National Population Health Survey (NPHS) longitudinális adatai alapján a házasságból, illetve az élettársi kapcsolatból való kilépés egészségre gyakorolt hatásait hasonlították össze. Eredményeik szerint mindkét kapcsolati forma

felbontása általában rombolja a fizikai és/vagy a mentális egészséget, és ez a hatás erősebb a férfiak esetében. A szerzők ugyanakkor kutatásuk korlátjaként kiemelik, hogy a házassági minőségre, valamint a kapcsolati előtörténetre vonatkozóan nem álltak rendelkezésükre adatok.

A házasság minőségének szerepe a válás hatásaira, a válás utáni jóllétre

Több kutató a harmadik, a házasságok és a válások sokszínűségére figyelmeztető megközelítés hívei közül (Booth and Amato, 1991; Kalmijn and Monden, 2006; Wu and Hurt, 2002; Williams and Umberson, 2004) arra a következtetésre jutott, hogy a válás alapvetően három különböző úton gyakorolhat hatást az érintett felnőttek és gyermekek mentális-pszichés jóllétére (Kalmijn and Monden, 2006).

Az első hatást gyakran válsághatásnak nevezik. A válás lehet egy zavaró és nyugtalanító érzelmi élmény, ami önmagában a jólét csökkenéséhez vezethet (Booth, Amato, 1991; Williams and Umberson, 2004). A krízis hatása pedig főként átmeneti.

Másodszor, a válás egy támogató partneri kapcsolat megszűnését, és így egy erőforrás elvesztését jelentheti (Williams, Umberson 2004; Wu, Hart 2002). Az erőforrások csökkenése károsíthatja az egészséget, és valószínűleg hosszú távú következményei lehetnek, hacsak az egyén nem kezd el egy új partnerrel élni.

A harmadik felfogás az, hogy a házasság felbontása feloldozást jelenthet a házassági problémák alól. Ha a házassági problémák negatív hatást gyakorolnak az egészségre, a problémás házasság megszüntetése valamiféle megkönnyebbülést jelenthet (Mastekaasa 1995; Williams 2003). A megkönnyebbülés pedig nem korlátozódik a válás közvetlen idejére. Elviekben ez a hatás tartós, mivel így az emberek távol maradnak a problémás házasságtól. Persze azt is szükséges figyelembe venni, hogy maga a megkönnyebbülés a krízishatással együtt jelentkezhethet. Az egyének érezhetnek megkönnyebbülést még akkor is, ha az életük továbbra is stresszes és turbulenciákkal teli.

A három nézőpont együttesen egyfajta interakciós hatásra utal. Azok számára, akik jó házasságban élnek, a válás válságot, krízist és erőforrásveszt-

tést jelent, ami a jólét romlásához vezet. Azok számára, akik rossz házasságban élnek, a válásnak pozitív és negatív hatásai is lesznek. Egyrésztől egyfajta válság és veszteségérzetet tapasztalnak meg, miközben ott van a megkönnyebbülés érzése is. Az elvált személyek általános jóléte kevésbé esik vissza, ha legalább kis mértékben megkönnyebbülést (is) éreznek a házasság felbontását követően. Ha viszont a megkönnyebbülés érzése meglehetősen erős, a jólét változása egyértelműen pozitív lehet. Kalmijn és Monden *Vajon a házasság minőségétől függ a válás jólétre gyakorolt hatása?* című munkájában a jelenséget menekülési hipotézisnek nevezi, és különbséget tesz ennek erősebb és gyengébb változata között. A gyenge változat szerint a házasság felbontása kevésbé negatív, ha a házasság kezdeti minősége alacsony volt; az erős változat szerint, a válás hatása pozitívnak tekinthető, ha a házasság kezdetén a kapcsolat minősége gyengének bizonyult. Mindkét változat esetén feltételezett a válás és a házassági minőség kölcsönhatása.

Itt fontos kiemelni, hogy e kölcsönhatás vizsgálata a szakirodalom tematizálásának, a hangsúlyok kiemelésének egyik kulcseleme. A válással kapcsolatos kutatások, tanulmányok között nem keveset találunk, melyek megállapítása szerint a válás következményeinek, azon belül a felnőttek és gyermekek jóllétére, kiemelten pszichológiai jóllétére gyakorolt hatását elemezve nem kerülhetjük meg a felbomlott házasságok minőségének kérdéskörét (Wheaton, 1990; Mastekaasa, 1997; Brown and Booth, 1996; Gödri, 2001; Balog, 2006; Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013).

Tehát amellett, hogy a szakemberek (hazánkban elsősorban a későbbiekben idézett Kopp Mária és munkatársai) a házasság jólétre és az egészségre gyakorolt pozitív hatásait már széleskörűen dokumentálták, azt is felismerték, hogy nem minden

házasság egyforma. Amennyiben a házasság védelmező hatása valamilyen szinten függ a házastársi kapcsolattól, akkor valószínű, hogy egyes házasságok nagyobb védelmet nyújtanak, mint mások, illetve a házasság jóllétre gyakorolt ereje függ a házasság minőségétől. Ezzel összefüggésben már adódik a kérdés, hogy a házasság minőségétől függően a válás lehet negatív és pozitív hatással is az egészségre? Így akár az is előfordulhat, hogy az egyedüllet inkább válik az egészség javára, mint egy rossz minőségű házasság, s egy rossz minőségű házasság végetérése kevésbé hátrányos az egészségre nézve, mint egy kevésbé rossz házasság lezárása. Az előbbi esetben még akár az is felmerülhet, hogy a válás megoldást jelent, s nem pedig problémát. Bár a házasság felbontása tanulmányok döntő többsége szerint így is stresszt, kiábrándultságot okoz, mégis magában hordozza a megkönnyebbülést, ezáltal csillapítva a válás negatív hatásait. Ebből adódóan pedig a válás néhány esetben pozitív tapasztalat lehet. (Mastekaasa, 1995; Kalmijn and Monden, 2006; Amato and Hohmann-Marriott, 2007.).

Kalmijn és Monden (2006) a fentiekben említett munkájukban a házassági minőség öt mutatója (házassági elégedettség, házassági konfliktusok, verbális házassági agresszió, fizikai házassági agresszió, házassági igazságosság) segítségével „tesztelte” a menekülési hipotézist és bár csak gyenge bizonyítékot, illetve inkonzisztens eredményeket talált, eredményei a válás tényleges heterogenitását támasztották alá.

A nemi különbségeket is vizsgáló kutatásukban a szerzők hangsúlyozták, hogy az alanyok többsége depressziós tüneteket él át a válás után, hogy a válás hatásai (főként a depressziós tünetek növekedése) jobban érinti a nőket, mint a férfiakat, illetve hogy a házassági minőség és a válás hatásainak összefüggésére vonatkozó ellentmondásos eredményeket az alábbi tényezők magyarázhatják. Egyrészt az elváltak házasságból származó problémái nem feltétlenül érnek véget a válás után, a konfliktusok elhúzódhatnak, főként, ha közös gyermekek vagy egyéb tényezők továbbra is fenn tartják a korábbi házastársak közötti kapcsolatot. A rossz házasságok esetén a válás után is fennálló konfliktusok így ellensúlyozhatják a menekülési hatást, főként pl. egy agresszív házasságból való kilépés esetén maga a válás is problémákat szülhet. Másrészt az eredmények inkonzisztenciáját

az összehasonlított csoportok különbözősége is okozhatja, például felmerülhet, hogy a rossz házasságban maradók kevésbé érzékenyek a házassági problémákra, mint azok, akik kilépnek egy rossz házasságból. Ez pedig csökkentheti a házassági minőség és a válás hatásai közti összefüggést.

Kalmijn és Monden rámutat, hogy nem feltétlenül a rossz házassági minőség állhat egy válás hátterében, illetve nem csak „rossz” házasságok végződnek válással. Meglátásuk szerint valószínűsíthető például, hogy a „mondvacsinált” okok miatt való személyek kevésbé hagyományos értékrendszerrel bírnak, és így kevésbé okoz számukra problémákat a válás. A szerzők ezen kívül kiemelik, hogy eredményeik szerint egy új párkapcsolat létesítése kompenzálhatja a válás jóllétre gyakorolt negatív hatásait, különösen azokban az esetekben, amikor a megelőző házasság jó minőségű, a depressziós tünetek válás utáni növekedése pedig erős volt. (Kalmijn and Monden, 2006)

Amato és Hohmann-Marriott a *Comparison of High- and Low-Distress Marriages That End in Divorce* című 2007-es tanulmányukban szintén felhívják a figyelmet a válással végződő kapcsolatok heterogenitására illetve arra is, hogy a válásoknak csaknem fele a külső megfigyelő számára problémamentesnek tűnő kapcsolatokban következik be. Eredményeik szerint a későbbiekben elvált házaspárok két külön csoportot alkotnak. A magas fokú problémákkal küzdő házaspárok csoportját, mely számos válást érintő kockázati tényezővel rendelkezik és boldogtalan, gyakori konfliktusok jellemzik; és az alacsony szintű nehézségekkel küzdő házaspárok csoportját, mely – bár hasonló kockázati tényezővel bír (korai házasságkötés, elvált szülők gyermekei, mostohagyermek jelenléte a családban, válás nagyobb elfogadottsága, stb.) – mérsékelten boldog, kevésbé konfliktusos kapcsolattal jellemezhető. Kutatásuk szerint, míg a magas fokú problémákkal küzdő házaspárok az életöröm növekedését tapasztalták a válás után, addig az alacsony szintű nehézségekkel élő házaspárok válásuk után boldogság szintjük visszaeséséről számoltak be. A szerzők feltételezik, hogy a később elvált, „átlagos boldogságú” párok alacsony szintű elkötelezettséggel rendelkeznek és a felesknek magas a házassági elvárása, továbbá rámutatnak, hogy a válás nagyobb társadalmi elfogadottsága is megnöveli az átlagos házassági minőségű kapcsolatok felbomlásának esélyét. Ugyanakkor

további kutatások fontosságát hangsúlyozzák annak tisztázására, hogy bizonyos alacsony szintű nehézségekkel rendelkező házasságok miért végződnek válással. Kiemelik, hogy a válásra hajlamos házasságok pontosabb megismerése segíthet a válás felnőttekre és gyermekekre gyakorolt sokszínű hatásainak megértésében is. (Amato and Hohmann-Marriott, 2007)

A válás okaival kapcsolatban a téma hazai szakértői szintén hangsúlyozzák, hogy a válás okainak feltárása igen bonyolult, hiszen a válás nem egyszeri esemény, hanem hosszú folyamat, mely a szándék megjelenésétől a válás utáni életvitel kialakításáig, megszilárdulásáig tart (Pongrácz, 2011). Ráadásul az időközben sokszor egész sorozattá nőtt válóokok személyenként egyedi módon épülnek egymásba. (Gödri, 2001)

„Sok esetben másként éli meg a házasságot, a házasság válságát és felbontását a férj és a feleség, ezért az okokra vonatkozó válaszok is eltérőek lehetnek attól függően, hogy melyik fél nyilatkozik a megszűnt házasságról. A bíróság előtt megjelölt bontó okok sem visznek közelebb – inkább távolabb – a tényleges helyzet megismeréséhez...A válás oka nem biztos, hogy azonos a váláshoz vezető okkal, ezért lehetséges, hogy egy jelentéktelen, de nem megoldott, nem kibeszélt konfliktus vezet a házasság felek közötti viszony elmérgesedéséhez és végül a tényleges válóok megjelenéséhez. Az elhidegülés, az új szerelmi kapcsolat, sőt az alkoholizmus, italozás mint válóok hátterében gyakorta olyan elsődleges okok húzódnak meg, mint anyagi problémák, hosszú munkaidő miatt a család háttérbe szorítása, túlzott karrierorientáció stb., melyek nem feltétlenül tudatosulnak, mint a válási folyamatot elindító faktorok. (Pongrácz, 2011, 27.)

Egy 2002-es kérdőíves vizsgálata eredményeit elemezve Pongrácz megjegyzi, hogy valószínűleg azért kezdeményezik gyakrabban nők a válást, mert ők sokkal érzékenyebbek az otthoni konfliktusokra, korábban és erőteljesebben érzékelik a házasság megromlását. Ugyanakkor rámutat, hogy bár az 1980-as években a legtöbb elvált nő az alkoholizmust jelölte meg messze a legfőbb válóokként, az 1990-es években, valamint 2000-ben már az érzelmi problémák és az elhidegülés kerültek az első helyre. Ezután a volt házastárs hűtlensége, illetve új kapcsolata, majd az anyagi problémák következtek az említés gyakorisága szerint. Az esetek többségében alkoholizmushoz kapcsoló-

dó fizikai erőszakot a '90-es évektől a nők 15 százaléka említett a válás fontos okaként. A négy leggyakoribb válóok között a férfiak is kiemelték a házastárs hűtlenségét és új kapcsolatát, valamint a figyelmesség és a szeretet hiányát, viszont a nőkkel ellentétben ők a munkával való túlterheltséget is ide sorolták. (Pongrácz, 2011)

Kopp Mária és munkatársainak a magyar lakosság fizikális és mentális egészségét felmérő – széles körben ismert – kutatásaiban a családi állapot szintén fontos kontrollváltozóként szerepel. Nagymintás Hungarostudy vizsgálatsorozatuk alapján ők is hangsúlyozzák, hogy a házasság státusz önmagában nem egészségvédő, illetve hogy annak ellenére, hogy a válás stresszt okozó életeseemény, nem feltétlenül jár együtt tartós egészségromlással, illetve korai halálozással. Eredményeik rámutatnak, hogy „a nők és férfiak egymáshoz viszonyított magatartásának igen jelentős egészségvédő vagy egészségkárosító hatása lehet” (Kopp, 2010, 246.; Kopp és mtsai, 2005; Skrabski és mtsai, 2003), de „nem a házasság önmagában az, ami támogatja az egészséget” (Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013, 226.), hanem a jó kapcsolat, a segítő társ jelenléte, a bizalom, a kapcsolattal való elégedettség és a közös problémamegoldás az egészségvédő (Balog, 2006; Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013)

Ezzel együtt – mintegy úttörőként – azt is kijelentik, „hogy a jó élettársi kapcsolat szintén egészségvédő szerepet tölthet be” (Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013, 226.). A házastársi, élettársi és elvált családi állapot összefüggései a mentális egészséggel című 2013-as tanulmányukban a 2006-os Hungarostudy kutatás 3293 fős mintájára vonatkozólag megállapították, hogy a jó házasságban és jó élettársi kapcsolatban élőknek voltak a legjobb pszichés egészségmutatóik, szignifikánsan jobb volt az általános pszichés állapotuk, kevésbé voltak depressziósak illetve szorongók, alacsonyabb volt a társasstressz-szintjük, és kevesebbszer merült föl körükben az öngyilkosság gondolata. Eredményeik szerint ugyanakkor a legrosszabb pszichés egészségmutatók a rossz házasságban és rossz élettársi kapcsolatban élőket jellemezték. Vagyis noha depressziósabbak és szorongóbbak az elváltak a jó házasságot ápolóknál, a rossz házasságban és rossz élettársi kapcsolatban élőknel valamennyi vizsgált pszichés egészségmutató tekintetében egészségesebbek. A rossz házasságban

élőket ugyanis súlyosabb depresszió, szorongás, vitális kimerültség és több alvászavar jellemzi, mint az elváltakat (Balog 2003; Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013)

Kopp Mária és kutatótársai meggyőződése szerint „a harmonikus házastársi/élettársi kapcsolatban a támaszként szolgáló társ „átírja” a mindennapi élettel, illetve a váratlan, negatív életeseményekkel együtt járó stresszorok jelentőségét és jelentését, ezáltal csökkenti ezek ártalmas jellegét. Ezzel szemben a magas házastársi stresszel jellemezhető rossz házastársi/élettársi kapcsolatot kísérő krónikus stressz komoly pszichés terhelést jelent. A tartós feszültség és „feszülés”, a rossz közérzet, az érzelmi-leg-hangulatilag negatív állapotok csökkentik a teljesítőképeséget és aláássák a pszichés és szomatikus egészséget.” (Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013, 226.)

Balog Piroška és Kopp Mária kutatócsoportjukkal (Balog, 2003; Balog, 2010) a Hungarostudy 2002-es adataira alapozva a rossz házasság megbetegítő hatását nemek szerinti bontásban is vizsgálták. Egyrészt megállapították, hogy míg férfiaknál a házastársi stressz a magasvérnyomás-betegség, nőknél a klinikai depresszió (és a depresszió miatti orvoshozfordulás) független kockázati tényezője. Ugyanakkor rámutattak, hogy a férfiaknál a depressziós tünetegyüttes közvetítésével valósul meg a magas házastársi stressz magasvérnyomás-betegségre vonatkozó kockázatnővelő hatása, illetve a depresszió a nőknél is növeli a magasvérnyomás-betegség kockázatát. (Balog, 2010) Mivel azonban a férfiak depressziós tüneteikkel sokkal kevésbé fordulnak orvoshoz, mint a nők, illetve a férfiak depressziós tünetei (ingerlékenység, csökkent frusztrációs tolerancia, antiszociális megnyilvánulások) a nők ilyen jellegű tüneteitől (érdektelenség, reménytelenség, közömbösség, elégedetlenség, nagyfokú fáradtság, önbizalomhiány, önvádolás, értéktelenség érzés, jövőképnélküliség, szomorúság, örömtelenség, ürességérzés, csökkent gondolkodási, összpontosítási vagy döntési képesség,...) eltérőek, kevesebb depressziós megbetegedést regisztrálnak náluk. (Purebl és Balog, 2008)

.....

Ugyanakkor az, hogy a váláson túlesett személyek minden mért érték vonatkozásában a rossz minőségű házasságban /élettársi kapcsolatban élők „eredményeihez” állnak a legközelebb, arra figyelmeztet, hogy a válás – a megszakadt kapcsolat szubjektív megítélésétől függetlenül – átmenetileg komoly stresszt okozó, igen megterhelő életesemény.

„A válás előtti időszak feszültsége, illetve a válási folyamatában manifesztálódó veszteségek, változások többnyire intenzív szorongással, bizonytalanságérzéssel, gyásszal járnak, ami a rossz házastársi/élettársi kapcsolatokhoz hasonlóan negatívan hat a mentális egészségre. Ez magyarázhatja azt az eredmények által sugallt szisztematikus tendenciát, hogy az elváltak — a társas stresszt kivéve — a depresszív és szorongásos tünetekben, az öngyilkossági gondolatok gyakoriságában és a rosszabb pszichés közérzetben közvetlenül követik a rossz házasságban és rossz élettársi kötelékben élőket. A szoros kapcsolatokból fakadó társas stressz azonban, lévén házastársuktól különváltak és jelenleg egyedül élnek, már kisebb mértékben jellemző életükben.” (Kovács, Balog, Mészáros és Kopp, 2013, 225.)

Kovács Katalin (2006) Az özvegyek, az elváltak és az egyedülállók egészségi állapota. Arányos koncentrálódó terhek? című tanulmányában szintén arra a következtetésre jutott, hogy nem önmagában a házas/nem házas státusz határozza meg egészségi állapotunkat és életkilátásainkat. Megállapította, hogy a nem házas családi állapothoz társuló egészségi állapotbeli hátrányok nagyrészt nem magából a nőtlen/hajadon, illetve az özvegy vagy elvált státuszából következnek, hanem a velük társuló társadalmi pozíciók sajátosságaihoz, illetve a kedvezőtlen pszichológiai státushoz kötődnek. Például az elváltak rosszabb egészségi állapotának legfőbb befolyásoló tényezője, „közvetítő mechanizmusai” rosszabb anyagi helyzetük, általában alacsonyabb iskolai végzettségük és pszichológiai nehézségeik. Kovács továbbá hangsúlyozta, hogy nemzetközi összehasonlításban jelentős kulturális, gazdasági illetve intézményi környezetbeli különbségek figyelhetők meg a családi állapot és az egészségi állapot illetve halandóság viszonyát

³Dégyi L. Csaba, Paul Falger, Kopp Mária, Stauder Adrienne, Susánszky Anna, Szabó Gábor, Székely Andrea.

befolyásoló mechanizmusokban. Valamint abban is, hogy egy adott országban milyen mértékű az egészségdeficit illetve a többlethalalozás a nem házas családi állapotúak esetében (Kovács, 2006). Csoboth Csilla és Susánszky Éva (Csoboth, Susánszky 2010) az egyedülálló anyák és apák egészségi állapotára vonatkozó nemzetközi és hazai szakirodalmat áttekintve szintén felhívták a figyelmet a párkapcsolati minőség egészségre gyakorolt hatására. Az egyedülálló anyáknak csaknem fele (48%), az egyedülálló apáknak egyharmada (34%) elvált családi állapotú (Vukovich, 1999; Vukovich, 2006). Kiemelték, hogy „Érdemes lenne a jövőben vizsgálni, hogy ugyanolyan szociális és gazdasági körülmények között élő, egyedülálló szülők testi és lelki egészségi állapota mennyiben hasonlít az olyan párkapcsolatban élőkéhez, akik magas házastársi stresszről számolnak be.” Továbbá rámutattak arra is, hogy „az egyedülálló apák körében nem készült elegendő felmérés annak megállapítására, hogy veszélyeztető tényező-e az egyedülálló szülőség a férfiak egészségi állapotára” (Csoboth és Susánszky, 2010, 344. f. Spéder, 2011; Makay és Spéder, 2018; Spéder, 2005; Takács, 2017; Szalma és Rékai, 2019). Fenti tanulmányom most készülő disszertációm egyik alfejezete. Kvalitatív módszertanra épülő

empirikus kutatásomban egyrészt válasson, illetve szakításon átesett személyek válasszegeléseinek, válassjelentéseinek megismerésére és mélyelemzésére, magukat az érintetteket megszólaltató bemutatására vállalkozom. Másrészt a válassfeldolgozási lehetőségeinek feltérképezése illetve a továbblépést segítő külső és belső erőforrások, megküzdési/coping stratégiák, készségek ill. képességek kutatását is fontos feladatomnak tekintem. Ez utóbbiak között – egy külön alfejezetben – kiemelt figyelmet fordítok egy, válasson átesetteket támogató konkrét önssegítő csoport működésének elemzésére, „hatékonyági vizsgálatára”. Meggyőződésem, hogy a válass témakörének vizsgálatához, illetve a válassok társadalmi szintű „kezeléséhez”, a válassok prevenciójához hozzájáruló intézkedések kidolgozásához, illetve az elváltakat támogató szolgáltatások felállításához és népszerűsítéséhez a kvantitatív módszertan mellett nagy szükség van a magukat az érintetteket megszólaltató, kvalitatív módszertani megközelítésre is. Ha többet tudunk a válass egyéni megeléseiről, a különböző válassjelentésekről, hozzájárulhatunk a magyar családok, a kis-közösségek és a magyar társadalom egészségi állapotának javításához is.

Felhasznált irodalom

- Afifi, T.O., Cox, B.J., Enns, M.W. (2006): Mental health profiles among married, never-married, and separated/divorced mothers in a nationally representative sample, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41: 122–129. https://www.researchgate.net/publication/7306388_Mental_health_profiles_among_married_never-married_and_separateddivorced_mothers_in_a_nationally_representative_sample (letöltés: 2018. január 19.)
- Amato, R. P. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage*, 72, 650–666. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x> (letöltés: 2018. január 19.)
- Amato, R. P., & Hohmann-Marriott B. (2007). A comparison of high- and low-distress marriages that end in divorce. *Journal of Marriage and Family*, 69, 621–638. <https://www.jstor.org/stable/4622471> (letöltés: 2018. január 19.)
- Amato, P.R., & Sobolewski, J.M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children’s psychological well-being. *American Sociological Review*, 66, 900–921. <https://www.jstor.org/stable/40732475> (letöltés: 2018. január 19.)
- Amato, R.P. (2000): The Consequences of Divorce for Adults and Children, *Journal of Marriage and the Family* 62 (November 2000): 1269–1287. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x> (letöltés: 2018. január 19.)
- Balog, P., Dégi, L.Cs., Szabó, G., Susánszky, A., Stauder, A., Székely, A., Falger, P., Kopp, M. (2010): Magas vérnyomás vagy

- depresszió? Rossz házasságban másképp betegek a férfiak és másképp a nők. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 11 (2010) 4, 313–333. <http://real.mtak.hu/58280/1/mental.11.2010.4.5.pdf> (letöltés: 2021. augusztus 20.)
- Balog, P. (2006) Házasság és életminőség: házasság, házastársi stressz, válás. In: Kopp M, Kovács ME (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 233–244.
- Balog, P., Janszky, I., Leineweber, C., Blom, M., Wamala, S.P., & Orth-Gomer, K. (2003). Depressive symptoms in relation to marital and work stress in women with and without coronary heart disease. The Stockholm Female Coronary Risk Study. *Journal of Psycho somatic Research*, 54, 113–119. https://www.researchgate.net/publication/10911598_Depressive_symptoms_in_relation_to_marital_and_work_stress_in_women_with_and_without_coronary_heart_disease_The_Stockholm_Female_Coronary_Risk_Study (letöltés: 2021. augusztus 18.)
- Booth, A., & Amato, P. R. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32, 396–407. <https://www.jstor.org/stable/2137106> (letöltés: 2018. január 19.)
- Brown, Susan– Alan Booth (1996) Cohabitation Versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality. In: *Journal of Marriage and the Family* 58: 668–678. <https://www.jstor.org/stable/353727> (letöltés: 2018. február 10.)
- Csoboth, Cs., Susánszky, É. (2010): Egyedülálló anyák és apák egészségi állapota. Van neki különbség? *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 11 (2010) 4, 335–348 <http://real.mtak.hu/58281/1/mental.11.2010.4.6.pdf> (letöltés: 2021. augusztus 20.)
- Dahl, S.Å. Hansen, H.T. Vignes, B. (2015): His, Her, or Their Divorce? Marital Dissolution and Sickness Absence in Norway. *Journal of Marriage and Family* 77, 461–479. <https://www.jstor.org/stable/24582763?refreqid=excelsior%3Ada424od7ee07592e6dbcac1bc366d632> (letöltés: 2018. január 19.)
- Davies, L., Avison, W.R., McAlpine, D.D. (1997): Significant life experiences and depression among single and married mothers. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 294–308. <https://psycnet.apa.org/record/1997-41410-004> (letöltés: 2018. január 19.)
- Gébert, J. (2012): A jólét mérésének elméleti alapjai és problémái. In: Bajmócy, Z., Lengyel, I., és Málovics, Gy. (szerk.) (2012): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 303–317. http://acta.bibl.u-szeged.hu/30588/1/gtk_2012_303-317.pdf (letöltés: 2022. január 19.)
- Gödri, I. (2001): A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása. Elméleti támpontok és mérési lehetőségek. *Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései* 66. 2001/1, Budapest
- Hope, S., Power, V., Rodgers, B. (1999): Does financial hardship account for elevated psychological distress in lone mothers, *Social Science and Medicine*, 29, 381–389. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10574235/> (letöltés: 2018. január 19.)
- Jockin, V., McGue, M., Lykken, D.T. (1996): Personality and Divorce: A Genetic Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology* 1996 Aug;71(2):288–99. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8765483/> (letöltés: 2018. január 19.)
- Joung, I.M., van de Mheen, H.D., Stronks, K., van Poppel, F.W., & Mackenbach, J.P. (1998). A longitudinal study of health selection in marital transitions. *Social Science & Medicine*, 46, 425–435. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9460823/> (letöltés: 2018. január 19.)
- Kalmijn, M., & Monden, S. W. C. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on Marital quality? *Journal of Marriage and Family*, 68, 1197–1273. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2006.00323.x> (letöltés: 2018. február 10.)
- Kitson, G.C., Morgan, I.A. (1990): The multiple consequences of divorce: A decade review. *Journal of Marriage and Family*, 52, 913–924. <https://www.jstor.org/stable/353310> (letöltés: 2018. január 19.)
- Kopp, M. (2010): A gender-kutatások népességügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 11 (2010) 4, 243–254. <http://real.mtak.hu/58276/1/mental.11.2010.4.1.pdf> (letöltés: 2021. augusztus 20.)
- Kovács, É., Balog, P., Mészáros, E., Kopp, M. (2013): A házastársi, élettársi és elvált családi állapot összefüggései a mentális egészséggel, In: *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 14 (2013) 3, 205–230. <http://real.mtak.hu/57943/1/mental.14.2013.3.2.pdf> (letöltés: 2021. április 8.)
- Kovács Katalin (2006): Az özvegyek, az elváltak és az egyedülállók egészségi állapota. Arányos koncentráció terhek? *Demográfia*, 49.évf.1.sz.7–45. <https://www.demografia.hu/kiadvanyonline/index.php/demografia/article/view/561/458> (letöltés: 2021. augusztus 19.)
- Kurdek, L.A. (1990): Divorce history and self-reported psychological distress in husbands and wives. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 701–708. <https://www.proquest.com/docview/219746120> (letöltés: 2021. június 7.)

- Langlais, R. M., Anderson, R. E., & Greene, M. S. (2016). Consequences of dating for post-divorce maternal well-being. *Journal of Marriage and Family*, 78, 1032-1046. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5061053/> (letöltés: 2018. január 19.)
- Liu, H., & Umberson, D.J. (2008). The times they are a changin': Marital status and health differentials from 1972 to 2003. *Journal of Health and Social Behavior*, 49, 239—253. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3150568/> (letöltés: 2021. augusztus 19.)
- Mandemakers, J. J., Monden, W. S. C., & Kalmijn, M (2010). Are the effects of divorce on psychological distress modified by family background? *Advances in Life Course Research*, 15, 27–40. <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/are-the-effects-of-divorce-on-psychological-distress-modified-by-> (letöltés: 2018. január 19.)
- Mastekaasa, A. (1997). Marital dissolution as a stressor: Some evidence on psychological, physical, and behavioral changes during the preseparation period. *Journal of Divorce and Remarriage*, 26, 155–183. <https://www.tandfonline.com/journals/wjdr20> (letöltés: 2018. január 19.)
- Mastekaasa, A. (1995): Marital Dissolution and Subjective Distress: Panel Evidence: *European Sociological Review*, Vol. 11. No.2., 173-185. <https://www.jstor.org/stable/522572?refreqid=excelsior%3A6276a91c910438002a2b92728b4a26cf> (letöltés: 2018. január 19.)
- McGue, M., Lykken, D.T. (1992): Genetic influence on risk of divorce. *Psychological Science*, 3, 368-373. <https://www.jstor.org/stable/40062810> (letöltés: 2018. január 19.)
- Pongrácz, T.né (Szerk.)(2011): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai, *Kutatási jelentések 91.*, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2011/1., 23-26. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/kutatasi-jelentesek/article/view/379/118> (letöltés: 2021. március 21.)
- Purebl, Gy., Balog, P. (2008): A depressziós tünetegyüttes jelentősége az esélyteremtés szempontjából. In: Kopp M.S. (szerk.). *Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 584—591.
- Tóth, O. (2016): Válás és kapcsolatbomlás a mai magyar társadalomban: kutatások, nyitott kérdések, *Magyar Tudomány* 2016. 177. évfolyam 2. szám, 142. <http://www.matud.iif.hu/2016/02/03.htm> (letöltés: 2021. június 4.)
- Vukovich G. (1999): Egyedülálló szülők és gyermeküket egyedül nevelő szülők. In: Pongrácz T., Tóth I. (szerk.). *Szerepváltások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI, Budapest, 63—73. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a615.pdf> (letöltés: 2021. június 28.)
- Wade, T.J., & Pevalin, D.J. (2004). Marital transitions and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 45(2), 155—170. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002214650404500203> (letöltés: 2018. június 23.)
- Wheaton, Blair (1990) Life Transitions, Role Histories, and Mental Health. *American Sociological Review*. 1990; 55:209–23. . <https://www.jstor.org/stable/2095627> (letöltés: 2018. június 23.)
- Williams, K.(2003): Has the Future of Marriage Arrived? A Contemporary Examination of Gender, Marriage, and Psychological Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior*. 2003 December; 44(4): 470–487. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4018193/> (letöltés: 2018. június 23.)
- Williams, K., Umberson, D. (2004): Marital Status, Marital Transitions, and Health: A Gendered Life Course Perspective, *Journal of Health and Social Behavior*, 2004 March ; 45(1): 81–98. https://www.researchgate.net/publication/8526811_Marital_Status_Marital_Transitions_and_Health_A_Gendered_Life_Course_Perspective (letöltés: 2018. június 23.)
- Wu, Z. Hart, R. (2002): The Effects of Marital and Nonmarital Union Transition on Health *Journal of Marriage and Family* 64, 420-432. <https://www.jstor.org/stable/3600115> (letöltés: 2018. február 10.)
- Zick, Cathleen D., Smith, Ken R. (1991): Marital transition, Poverty and Gender differences in mortality. *Journal of Marriage and the Family*, 327–336. <https://www.jstor.org/stable/352902?refreqid=excelsior%3A6e4fd24ofbd2461d80a1bffa2875d133> (2018. június 22.)

**KOPP
MÁRIA**
ÉV | 2022

KOPP MÁRIA PÁLYÁZAT

TUDOMÁNYOS DÍJ

3. helyezett

Oroszi Borbála

„Szent és boldog magyar családok építése”

Csatlakozás történetek, identitás narratívák –
a Magyar Schönstatt Mozgalom vallásantropológiai vizsgálata

Tudományos pályamunkám doktori kutatásom egyik kiemelten fontos aspektusára kívánja ráirányítani a figyelmet. A tanulmány alapját adó kutatómunka során feltártam egy kortárs vallási megújulási mozgalom, vagyis a Magyar Schönstatt Mozgalom identitáskonstitutív mechanizmusait. Azonosítottam, értelmeztem és leírtam, hogy milyen identitásaspektusokat figyelhetünk meg a Magyar Schönstatt Mozgalom közösségében, hogyan adaptálják a tagok a nemzetközi mozgalom struktúra-, norma- és értékrendszerét saját mindennapjaikba, továbbá mely főbb jellegzetességek mentén hozzák létre a szimbólumok értelmezési kereteit. Jelen dolgozat – a terjedelmi korlátok miatt – a fent felsorolt elemek közül csupán egy eddig kevésbé hangsúlyozott, ám annál fontosabb mozzanatot kíván részletesebben a tudományos közösség elé tárni. Céloom, hogy ismertessem azt a folyamatot, amely során a Mozgalom tagjai által forgalmazott csatlakozás történetek és a Mozgalom központjáról szóló elbeszélések megformálásán keresztül létrehozzák a közösséghez tartozás élményét, vagyis megalapozzák a közös schönstatti identitást.

A vizsgálat során meghatározott kutatási kérdéseket hagyományos primer alapkutatásra alapozva válaszoltam meg. A kutatás első szakaszában megkezdtem az adatok összegyűjtését, amelyhez egy több mint száz kérdésből álló online-önkitöltős¹ kérdőívet (Babbie 2003.; Belli 2010.; Hornyacsek 2014.; Lietz 2009.) használtam, amelyet egy alkalommal – 2021. augusztusában – kérdeztem le. Ezt a kitöltési módot kutatástechnikai mérlegelések

után választottam ki, és minden lehetséges hátránya ellenére (Molnár 2010:68) ebben a kutatásban a vizsgált közösség aktív közreműködésének köszönhetően jól működött, így végül százhuszonegy fő választott a kérdésekre. A kérdőívek adatainak elemzéséből kiderült, hogy a Mozgalom bázisát adó alappopulációra jellemző, hogy a közösséghez többnyire – arányos nemi eloszlásban – olyan férfiak és nők csatlakoznak, akik ren-

¹A kérdőívet a www.online-kerdoiv.com professzionális kérdőív készítő honlap felületén készítettem el.

delkeznek bizonyos társadalmi státusszal, többnyire házások és családjuk van, valamint erős a katolikus valláshoz fűződő kapcsolatuk. A deduktív ívű kutatómunka következő lépése a narratív interjúk (Anderson-Kirkpatrick 2016.; Bögre 2020.; Kovács 2011.; Mitev 2006.; Szilcz 2018.) felvétele volt, amelyhez a mintavétel két lépésből valósult meg. Egyrészt a kérdőívet kitöltő közösségi tagoknak lehetőségük volt a kérdéssor végén nyilatkozni, szeretnének-e részt venni egy interjú vizsgálatban, másrészt az előzetes eredmények alapján kirajzolódott tendenciákat követve (úgy, mint életkor, nem, státusz, lakhely és csatlakozás dátuma) külön figyelmet fordítottam arra, hogy az interjúban résztvevő közösségi tagok reprezentálják a kérdőívre válaszolók alapsokaságát. Továbbá, szem előtt tartottam, hogy új nézőpont körvonalazódik a tudástermelésben, amely szerint már nem a hierarchikus – a kutató és a kutatott alany közötti – viszony dominál, hanem az ágenseket kutatóként és kutatói asszisztensként, vagyis a kutatást tudásával segítő résztvevőként azonosítjuk. Az alkalmazott antropológia egyik tudományos megközelítése szerint a tudós nem egyedül azonosítja a problémát, kutatja azt és adja át a tudást a társadalomnak, hanem a végtermék a kutatásban résztvevőkkel együttműködve (Norström 2020), a bizalmon és az elkötelezettségen alapuló interakciók (knowledge co-production) során jön létre a kutatók és a résztvevők között (Mejia-Villa, Alfaro-Tanco 2017). A kvalitatív vizsgálatot segítő huszonhat elbeszélő interjú helyzetét elemezve

tehát elmondhatjuk, hogy sikerült a bizalmi légkör megteremtése, és a válaszadók minden esetben könnyen belehelyezkedtek az élettörténetükön keresztül a schönstatti kontextusba és nem csupán 'sztorizgattak' (Kovács 2007.b:376.) az interjúk során. Így az empirikus anyag összegyűjtését követően, az első benyomások alapján egy komplex, strukturált, küldetéstudattal rendelkező, aktív és élő közösség képe bontakozott ki, ahol közösségi tagok identitása heterogén, többszörösen összetett identitás, amelynek meghatározó motívumai a vallási identitás, a nemzeti identitás, a csoport identitás és a nemi identitás is. Ezt figyelembe véve jelen tanulmány az elvégzett kvalitatív és kvantitatív kutatás részeredményein keresztül a következőkben felsorolt kérdésekre kíván választ adni:

I. Hogyan lehet pozícionálni a vizsgált közösséget a többi, Magyarországon működő római katolikus vallási megújulási mozgalomhoz képest?

II. Milyen jellegzetességei miatt válik vonzóvá a tagok számára a Schönstatt Mozgalom?

III. Milyen motivációs mechanizmusok állnak a Mozgalomhoz csatlakozás háttérében?

Céлом volt, hogy az antropológia, a szociológia és a kommunikációtudomány kutatómódszertani eszközeinek használatával (résztvevő megfigyelés, narratív interjúk és kérdőíves kutatás segítségével) olyan vizsgálati anyagot készítsek el, amely elemzésével választ adhatok a kutatás során megfogalmazott kérdésekre.

I. KERESZTÉNY VALLÁSI MEGÚJULÁSI MOZGALMAK

Az újító vallási mozgalmak a történelem minden korszakában formáltak a hithez, a formális vallási keretekhez és a hétköznapi vallási élethez való viszonyt (Csordas 2007.; Gooren 2012.; Ponzetti 2014.; Milovanovi 2021). Ezek a megújító törekvések vagy utat találtak a hivatalos egyházi kereteken belül – így sikeresen megreformálták azt belülről –, vagy olyan ellenállásba ütköztek, amelyek hatására a mozgalmak elhaltak, az alapítók a hivatalos kereteken kívül új közösséget hoztak létre, illetve új egyházat építettek (Havasi 2018: 108). Fontos megkülönböztetni az új vallási mozgalmakat a vallási megújulási mozgalmaktól, hiszen míg

az első kategóriába sorolható csoportok leváltak az Egyháztól, addig a vallási megújulási mozgalmak az anyaegházuk által nyújtott kereteken belül működnek. Az általam vizsgált Schönstatt Mozgalom világviszonylatban szemlélve az egyik első volt a vallási megújulási mozgalmak között, hiszen a németországi alapítású Mozgalmat 1914-ben alapította Joseph Kentenich palottinus szerzetes atya.

A huszadik század során a Római Katolikus Egyház keretein belül számos vallási megújulási mozgalom jött létre, mind külföldön, mind belföldön. Ezek megjelenését magyarázzák töb-

bek között az identitáskereséssel, az individualizmus kudarcával, az erkölcsi elbizonytalanodással, a pluralizmussal, a nagyobb kísérleti kedvvel (út-kereséssel) a vallási életben, illetve a közösségihiány élményének és a magány enyhítésére tett kísérlettel (Havasi 2018:107.) is. A megújulási mozgalmak megpróbálnak megoldást nyújtani egy-egy konkrét kihívásra, felhívják a figyelmet az esetleges hiányosságokra azáltal, hogy a katolikus tanításból kiindulva kiemelnek, központivá tesznek egy-egy gondolatot, értéket, és ennek segítségével ráirányítják a figyelmet arra, majd kidolgozzák a probléma esetleges megoldását. A Magyar Katolikus Lexikon lelkeségi mozgalmakként definiálja az olyan csoportokat, amelyek a fennálló korszak adottságaihoz alkalmazkodva célul tűzték ki, hogy segítsék, támogassák az Egyházat küldetésének minél hatékonyabb teljesítésében (MKL 1999). Az egyháziasság új stílusát képviselik azzal, hogy hirdetik a testvériséget Krisztusban, új hierarchikus viszonyt alakítanak ki a klérus és a laikusok között, küldetéstudatuk van, evangelizálnak és céljuk a világ szolgálata (Havasi 2018:125.), szolgálat a világban, miközben erős közösségtudattal rendelkeznek (Illyés 2008).

A társadalomtudományi kutatások hagyományosan a szekularizációs elmélettel magyarázzák az újonnan létrehozott kisközösségek számának folyamatos növekedését. Tomka szerint a szekularizált világban az egyének elveszítik a vallással való kapcsolatukat, és a hitközösségekhez való csatlakozásuk a spirituális utáni vágyakozás kényszerére adott kompenzáció (1996:163). Kutatásomban – többek között – arra keresem a választ, hogy mi történik akkor, ha az egyén hű marad a Katolikus Egyházhoz, megmarad annak vallásos tanításával való kapcsolata, elfogadja azt, és erre alapozva szervezi életét, mégis a hétköznapjaiban nem látja úgy, hogy ebben a formában az Egyház tanítása képes választ adni a mindennapi élethelyzetekben kialakult kihívásokra, problémákra? Mi történik akkor, ha az egyén nem az Egyházon kívül, hanem elsősorban azon belül keres, és adott esetben talál kompenzációt? A Katolikus Egyházon belül működő vallási megújulási mozgalmak képesek-e választ adni az egyének jelenkori kérdéseire, így megtartva őket a hivatalos egyházi életben belül?

I. Magyarországi római katolikus megújulási mozgalmak

A Magyarországon működő megújulási mozgalmak célja hasonló – az egyház belső megújítása és a vallásos hit elmélyítése –, ám ezt különböző megközelítésből kiindulva képzelik el. Az első ilyen hazai mozgalom a Regnum Marianum Katolikus Közösség (1902), amelynek célja az ifjúság nevelése, a hitoktatás és a modern ifjúsági munka megteremtése volt. (Havasi 2018:121). A Regnum Marianum lelkeségét teljes valójában azonban – saját bevallásuk szerint – nem tudják megfogalmazni, mert a lelkeség megfogalmazhatatlan isteni adomány (Regnum 2022). Ezzel szemben a Schönstatti közösség hitvallása jól körülhatárolható, hiszen célja, hogy támogassa a házasságban és a családban élőket, továbbá közösséget és lelki továbbképzést nyújtson külön fiúknak, lányoknak, nőknek, férfiaknak, papoknak, nővéreknek, betegeknek (Schönstatt 2022).

A Regnum közösség alapítását a Bokor mozgalom létrehozása követte 1945-ben. A mozgalom egyik alapítója Bulányi György piarista szerzetestanár volt (Máté-Tóth 2010). Sajátos piramidális felépítése következtében hatékonyan működtek a mozgalom csoportjai a rendszerváltás előtt, habár viszonyuk konfliktusos volt mind az állammal, mind az Egyházzal. Hasonlóságot mutat a Schönstatt Mozgalommal az a tény, hogy van egy karizmatikus vezető, akinek tanítása irányt mutat a tagok számára, ám míg Bulányit számos kritika érte és megkérdőjelezték tanainak teológiai igazságát, addig a Schönstattot alapító Kentenich atya Egyházon belüli munkája sikeres és gyümölcsöző volt, a Mozgalom napjainkban világszinten növekszik az anyaegyház testén belül. A következő 1961-ben meghonosított mozgalom a Fokolaré volt, amely az egységet és az egyetemes testvériséget tűzte zászlójára, és az evangéliumi szeretetet állítja középpontba (Fokolaré 2022). Egy életstílus, amely a keresztény tanokból indul ki, de figyelembe veszi a különböző kultúrák sokféleségét és értékeit, ezért a szervezet nem csak a nagy keresztény vallások tagjaiból, hanem sokszor a nem vallásos meggyőződésű emberekből is áll (Havasi 2018:123). A Schönstatt közösség ezzel szemben kifejezetten a Római Katolikus Egyház tagjait szólítja meg, ragaszkodik annak hagyományaihoz, és csupán ritkán csatlakoznak

a mozgalomhoz más vallásból származó – vagy nem hívő – emberek.

A Magyar Katolikus Karizmatikus Mozgalom (1976) célja, hogy életszentségre törekedjenek, és ehhez a Szentlélek erejét kéri (MKKM 2022). Központi értékeik közé tartozik az evangelizációs tevékenység és a szentlélek ajándékainak a megélése. A Schönstatt Mozgalom tagjai szintén az életszentségre törekednek, de ehhez úgy látják, hogy Szűz Mária a kulcs, hiszen ő mutat utat Jézushoz és Istenhez. Továbbá, a közösség központi értékei közé inkább a vallásos életet végigkísérő szentségek állnak, ezenfelül küldetésük közé tartozik, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy a házasság szentsége is van olyan fontos, mint az oltárszentsége vagy az egyházi rendé.

A következő a spanyol 1952-ben alapított Házasság Hétvége Mozgalom, melynek 1985-ben alapították meg magyarországi csoportját. A csoport célja, hogy a keresztény értékeken alapuló tanítása segítse a házastársakat abban, hogy kapcsolatuk megü-

juljon, továbbá segíti a papokat és a szerzeteseket, hogy önmagukkal és a közösségükkel minél jobb viszonyt alakítsanak ki. A Schönstatt Mozgalom szintén küldetésének tartja a házastársak kapcsolatának ápolását, de közben a családot, mint egységet kezeli. Míg a Házasság Hétvége mozgalom eredetileg nem biztosított gyermekfelügyeleti lehetőséget a tanítások idejére, így csak a házaspár utazott el a hétvégi programra, addig a Schönstatt Mozgalom alapját a családnapi adják, amely során egy héten át az egész család részt vesz egy „nyaraláson” a Balaton közelségében található Óbudaváron.

A fentiek tekintetében elmondhatjuk, hogy a Schönstatt Mozgalom képes kitűnni a mozgalmak színes palettáján. Egyedi szemléletmódja, amely a családokat, a közösséget, a lelki egészséget, a házasság szentségét, Szűz Máriát és a szeretetszövetséget együttesen állítja középpontba, jól megkülönböztethetővé teszi a többi közösségtől.

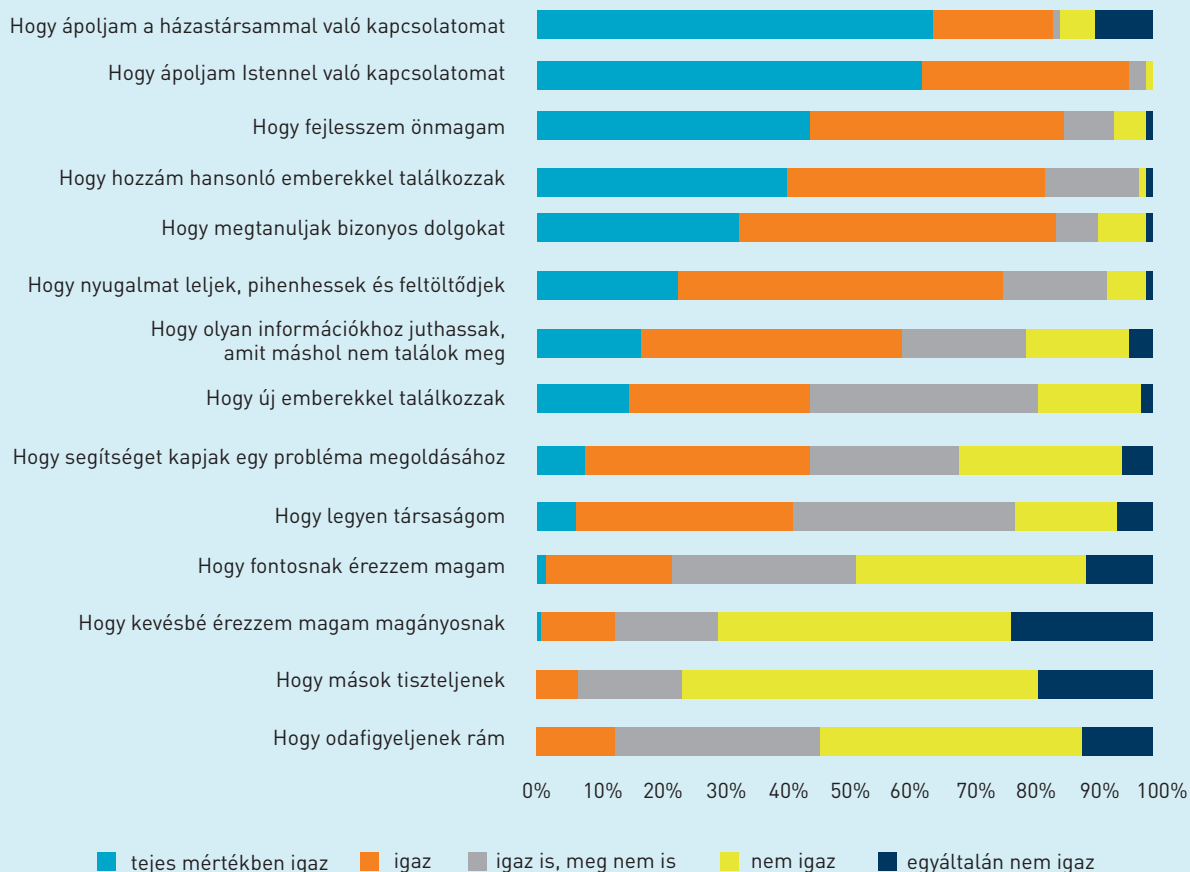
II. EGYÉNI INTEGRÁCIÓS ELBESZÉLÉSEK ANTROPOLÓGIAI VIZSGÁLATA

A narratív interjúk három fő részre oszthatóak: az első a főnarratíva, a második a narratív utánakérdés és a harmadik az interjú lezárása, a levezető szakasz. A főnarratíva első cselekménye a legtöbb esetben a közösséghez való csatlakozás története volt, majd a második szakaszban az elbeszélő számára kiemelt jelentőséggel bíró elemeit mutatta be a Schönstatt Mozgalomnak. Az interjúkban elhangzott kvalitatív állítások kiegészítették a kérdőíves adatgyűjtés során kapott kvantitatív adatokat. A kérdőíves vizsgálat adataiból megtudhatjuk, hogy miért csatlakozott valaki a Mozgalomhoz, konkrétan mit várt tőle, míg az elbeszélő csatlakozás történeteiből fény derült a csatlakozást megelőző életállapotra és a betagozódás folyamatát is feltárták. A következőkben azonosítom és leírom a különféle indítatásból bekövetkezett folyamatok legjellemzőbb típusait.

1. CSATLAKOZÁS TÖRTÉNETÉNEK NARRATÍV VIZSGÁLATA

A kérdőíves vizsgálat során az egyik első kérdéskörben a közösséghez való csatlakozás okait tártam fel. Ennek keretében két válaszkategória emelkedett ki, az előre megadott lehetőségek közül (1.ábra). Az első legnépszerűbb csatlakozási cél a házastársal való kapcsolat (64,7%), a második az Istennel való viszony ápolása (62,8%) volt. Emellett népszerű csatlakozási ok volt, hogy „nyugalmat leljek, pihenhessek és feltöltődjek”, ezt a válaszadók több mint fele (52,5%) tartotta különösen is fontosnak, majd ezt követte az, hogy megtanuljak bizonyos dolgokat (52,1%). Vagyis a tagok olyan csoportot kerestek, ahol kapcsolatuk épülhet Istennel és a házastársukkal, miközben lelkileg, fizikailag kipihenik magukat, feltöltődnek és új dolgokat tanulnak önmagukról, házastársukról és Istenről.

Kérlek, jelöld, hogy milyen okból csatlakoztál a közösséghez

A következőkben vizsgáljuk meg részletesebben, hogy az egyes elbeszélők elmondása szerint milyen

élethelyzetek vezettek oda, hogy kialakult bennük az igény egy családbarát közösség megtalálásához.

1.1. Válasz az új élethelyzetek kihívásaira

Az első ilyen belépési indíték, hogy az elbeszélő életében bekövetkezett egy olyan változás, amelynek következtében úgy érezte, hogy szüksége van egy csoportra, közösségre, amely támogatja és akár átsegíti ezen az új állapoton, továbbá az otthonosság érzését adja. Ilyen ok lehet például egy költözés, amely során a korábban megszokott életvilág elhagyásával bizonytalan, új és ismeretlen környezetbe kerül a házaspár.

„Elköltözünk a munkahely váltás miatt (...) oda-kerültünk kettesbe, senkit nem ismertünk (...) egyik

ismerős házaspár eljött hozzánk, és talán akkor jöttek haza Óbudavárról, akkor voltak először ott, és annyit mondtak, hogy oda el kell menni. Mondták, hogy délelőtt lesznek előadások, gondoltuk, hát jó, és elmentünk. Sok fiatal család volt, két előadó házaspár és az otthonosság fogott meg. Olyan otthon érzetük magunkat és olyan élő volt, ez volt az első benyomásom, hogy ez egy élő dolog.”²

Ahogy az elbeszélésből kiderül, a hasonló korosztályból érkező családok társasága megnyerő volt az elbeszélőnek, továbbá számos esetben hangsúlyos volt, hogy a Mozgalom központjának lokális elhe-

²Férfi, 46-55 éves

lyezkedése lényeges vonzerő a (kisgyermekes) családok számára.

„Amikor munka miatt elköltöztünk, kerestünk házas csoportot, és ott találkoztunk először schönstatti párral. (...) Nekem nagy segítséget jelentett, hogy eljutottunk Óbudavárra (...), és kaptunk egy közösséget gyakorlatilag. Mert itt azért itthon, így lógtunk a levegőben. A férjem volt a plébániai közösség tagja, de a kicsi gyerekek miatt nem tudtam menni. (...) Így nekünk a közösséget jelentette Schönstatt.”³

A közösségre találás fontosságát hangsúlyozta az elbeszélő, továbbá, hogy házaspárként lehetőségük volt itt közös lelkiélményeket szerezni. Mások számára is alapélmény volt, hogy találtak egy olyan csoportot, amelyben a házastársak nem külön-külön, hanem egy közös egységként jelenhettek meg és fejlődhettek.

„Egymás után születtek a gyerekek, és nem volt szerencsés külön lelki élményeket gyűjteni (...) jártunk közösségekbe, de nem találtuk meg igazán a helyünket (...) aztán elköltöztünk, és többször légüres tér jött létre és nem volt hova menni (...) jó barátaink által kerültünk bele a Schönstattba. Először egy helyi kiscsoportba jártunk, ebben régi motorosok voltak, mi voltunk az újak (...) és utána nyáron mentünk el először Óbudavárra, először kápolna-ünnepre és (...) aztán elmentünk a családnapokra, egyrészt nagyon jó előadások voltak, másrészt megérintett az esték légköre (...) ott valami varázslat jött létre, vajon mi van ott este, hogy egy abszolút bizalmi légkör jön létre, ahol meg merek szólalni idegenek előtt és elmesélem a bizalmas dolgaimat.”⁴

Többen számoltak be arról, hogy mielőtt még lehetőségük lett volna a nyári családnapokon részt venni, év közben a környezetükben élő schönstatti házaspárok által alkotott csoport tagjai lettek, ami által megismerkedtek a schönstatti tanítással, és vonzóvá vált számukra az, ahogyan az adott házaspár, család él. Ezekben az alkalmakon – mind a kisközösségi, mind az óbudavári családnapokon – interakciók olyan sorozata jött létre, amely hatására az egyén elkezdte az adott csoport tagjaként azonosítani magát és így a közösségre találás élménye meghatározó aspektusa lett az identitásának.

.....
³Nő, 46-55 éves

⁴Nő, 1-18 éves

⁵Nő, 46-55 éves

⁶Férfi, 46-55 éves

1.2. Nagycsaládos érték-közösség

A Mozgalomhoz való csatlakozást több esetben az motiválta, hogy a családokba megszületett gyermekek száma miatt már a házaspárok nem tudtak az igényeiknek megfelelő hitéletet élni, hiszen egy-egy lelkigyakorlatos hétvége meglátogatása miatt nem szerettek volna napokon át távol lenni gyermekeiktől.

„Mi azért mentünk a Schönstatt Mozgalomba, mert ott volt gyermekvigyázás, ugye ott volt a három kisgyerek, és nem is tudtuk, de nem is akartuk őket senkire ott hagyni (...) nekünk ez evidencia volt, hogy a család együtt megy mindenhol, és nem akartunk mozgalmi árvákat (...) ezért olyan lelkigyakorlatot kerestük magunknak, ahova a gyermekeinket is vihettük. Akkor még ez nem volt annyira nagy divat.”⁵

A Mozgalom magyarországi terjedésének első időszakában – a 90-es évek elején – még nem volt széles körben elterjedt gyakorlat, hogy gyermekfelügyeletet biztosítsanak a lelkigyakorlatok ideje alatt. A Magyar Schönstatti Családmozgalom újszerű felfogásával, ami alapján egy egységként tekintett a keresztény családokra, figyelembe vette azok alapvető igényeit és a lelki megújulás lehetősége mellett alkalmat teremtett a közös nyaralásra és élmények gyűjtésére, hiánypótló tevékenységet folytatott a rendszerváltás után újjáéledő Egyházban.

„Az ifjúsági életben aktív fiatalokként házasodtunk össze. (...) Három gyermekünk volt már, éltük a magunk életét, és (...) ebben a kisgyermekes családi létben éltünk, (...) amikor ajánlották nekünk, hogy kipróbálhatnánk Óbudavárt.”⁶

A Mozgalom által Családnapoknak nevezett összejöveteleken 15 család egy héten részt vesz egy egy héten át tartó lelkigyakorlaton. Az olyan keresztény értékeket valló fiatal házaspárok számára, akik a gyermekvállalás előtt aktív ifjúsági életet éltek, kifejezetten vonzó, hogy már családként is részesei legyenek egy vallásos közösségnek. Mindemellett a Családnapok során az egész család részesül a schönstatti lelkiségből, hiszen minden reggel szentmisével indítják a napot, ahol a családok

együtt vannak jelen, gyermekek és szülők közösen vesznek részt a szertartáson. Ezután a szülők délelőttönként előadásokat hallgatnak, eközben a gyermekekre szervezett foglalkozások keretében gyermekfelügyelők vigyáznak. Ez az alapstruktúra vonzó volt számos keresztény nagycsalád számára, így kialakult egy minta, miszerint a Schönstatt Mozgalomhoz csatlakozó családok sok gyermekkel látogatják a Családnapokat.

„Már volt jó pár gyerekünk és egy barátunk mondta, hogy akinek ennyi gyereke van, annak Óbudaváron a helye. Ott van a Schönstatt Mozgalom, és minket személyesen hívott el, hogy gyertek el, mert nagyon jól fogják magukat érezni a gyerekek is és mi is. (...) Minden nagyon egyszerű volt és nagyon szimpatikus hely volt Óbudavár, kicsi, nyugodt falu. (...) És a találkozás évről évre, mindig másik házaspárokkal és nagyon értékes emberekkel és a rengeteg gyerekkel, akkor nekünk már volt három gyerekünk, és nagyon szimpatikus volt, hogy mindenkinek nagyon sok gyereke volt.”⁷

A közös érték- és normarendszer fontosságát hangsúlyozták azok, akik számára a csatlakozáskor vonzó volt, hogy olyan emberekkel nyílik lehetőségük megismerkedni, akik számára szintén központi érték a házasság intézménye és a vallásos élet.

„Mi úgy csöppentünk bele, hogy családnapokra mentünk el, nagyon nehéz időszakunk volt, három kisgyermekkel voltunk és ez olyan nagy segítség volt és elindított minket egy úton, mankókat és kapaszkodókat mutatott (...) Olyanokkal találkoztunk, akiknek fontos, hogy együtt maradjon egy házaspár. (...) Közös értékrend az, hogy kitartunk egymás mellett (...) hogy fontos legyen a lelkiélet, az ima, a beszélgetések.”⁸

A csoportidentitásának meghatározó eleme, hogy a közösség tagjainak egyéni identitásában kulcs szerepe van a vallási aspektusnak és központi helyet foglal el a család szeretete. Ebből kifolyólag evidenciának tekintik, hogy azokkal az emberekkel, akikkel az óbudavári vagy schönstatti összejöveteleken találkoznak, hasonló értékrendet tudhatnak magukénak, amelyek alapjait a Katolikus Egyház és

a Schönstatt Mozgalom tanítása jelöli ki. A csoport által létrehozott és reflektált valóságkonstrukció egyik meghatározó eleme, hogy a közös fogalomtár, nyelvi kifejező készlet és a világnézeti azonoság dimenziójából kiindulva folynak a schönstatti emberek által indított diskurzusok, így akár előzetes, mélyebb ismeretség nélkül is, könnyen egymásra hangolódnak a tagok.

„Aztán elköltöztünk, és nagyon vágytunk olyan közegre, ami a mi értékeinknek megfelelne, és akkor hívtak el bennünket Óbudavárra. Amikor először ott voltunk, ez a légkör nagyon megfogott, mindenki teljesen elfogadóan, akkora szeretettel és nyitottsággal voltunk egymás felé, hogy ilyet még korábban nem tapasztaltam.”⁹

A Schönstatt Mozgalom egyik erőssége, az emberi kapcsolatokban és a nyitottságban rejlik. Azok a tagok, akik nem a Családmozgalomhoz, hanem az Ifjúsági Mozgalom alcsoporthoz tartoznak, szintén megerősítik, hogy a közös keresztény norma és az értékközösség meghatározó élmény volt a csatlakozásának pillanatában.

„Az a nyitottság, ami fogadott nagyon lenyűgözött (...) egyforma értékrendű fiatalokkal találkozni és kapcsolatot építeni (...) a Schönstatt nekem egyfajta otthont jelent. Akárhányszor megyek, mindig megerősödök a hitemben. Én Schönstatton keresztül találtam igazán Istenre”¹⁰

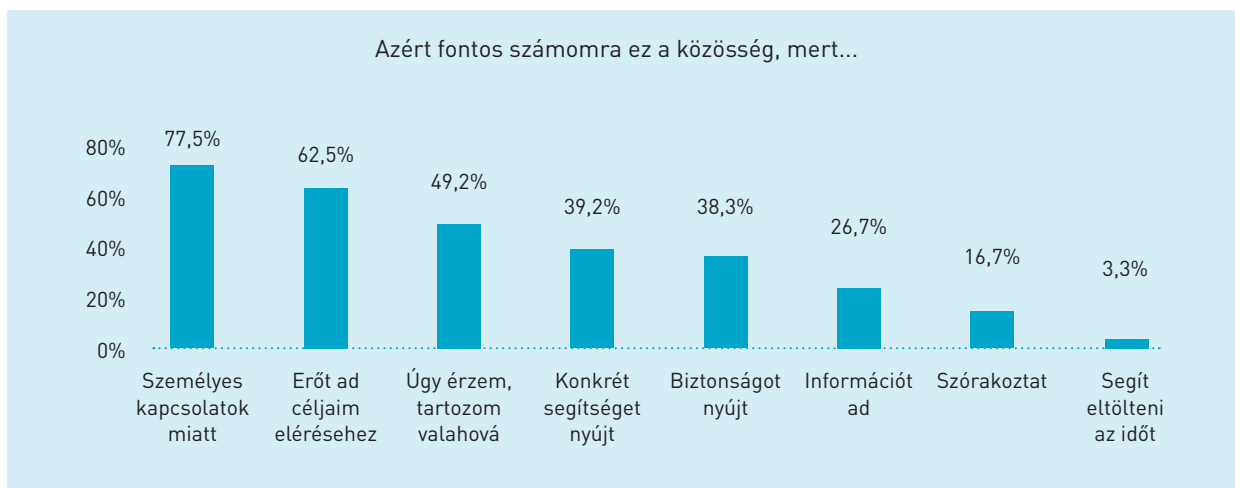
A fenti állítást a kérdőíves vizsgálat is megerősíti (2. ábra), hiszen a közösségi tagok hangsúlyozták annak döntő szerepét, hogy a Mozgalomban való megmaradásukat nagyban meghatározta az, hogy ott találkozhatnak hasonló gondolkozású emberekkel, így értékes emberi kapcsolatokra tehetnek szert (77,5%). Továbbá az itt megismert schönstatti tanítás megerősítheti őket céljaik elérésében (62,5%) és az összetartozás élményén keresztül (49,2%) megélhetik a közösséghez tartozás hétköznapi gyakorlatát. Egyéni identitásuk megerősítésének része, hogy a Mozgalomban résztvevőket megismerve találkozhatnak olyan tagokkal, akiknek szintén fontos a hit, a családi értékek, sőt a nagycsaládos élet sem idegen számukra.

⁷Férfi, 56-65 éves

⁸Nő, 36-45 éves

⁹Nő, 46-55 éves

¹⁰Nő, 1-18 éves

A Mozgalom egy olyan biztonságos közeget teremt, ahol bátran elmondhatják, hogy milyen családi, párkapcsolati, egyéni kihívásokkal néznek szembe, és segítséget is kaphatnak – akár az előadók tanításából, akár a tagok közötti személyes tapasztalatcsere révén – ezek hatékony kezelésére, megoldására.

„De óhatatlanul, ha az embernek ilyen nagy családja van, akkor nem tud egy kétgyerekes családdal barátkozni, úgyhogy nekünk ilyen nagy családok az ismerőseink. Ez a jó a Schönstattban, hogy ott a gyerekek is nagyon jól érzik magukat. A családnapokról soha nem akarnak hazajönni.”¹¹

A házastársak által gyakran forgalmazott mester-narratíva egyik fontos eleme, hogy nem csupán ők egyénileg és társukkal közösen találják meg könnyen a csoportban a helyüket, hanem gyermekeik is képesek a közösségbe betagozódni.

1.3. Több, mint vasárnapi kereszténység

Ahogy a kérdőíves kutatás is feltárta, a tagoknak már a csatlakozás előtt is belső igényük volt az Istennel való kapcsolat elmélyítése, így olyan közösséget kerestek, ahol a családi élet és a lelki egészség is kulcsfontosságú.

„Alapvető az, hogy az ember elmegy vasárnap templomba, de ha közösséghez nem tartozik, nekünk az egy kicsit kevés volt (...) három kicsi gyerekkel, kicsit elszigetelődve éreztük magunkat az aktív ifjúsági élet után (...) vágytunk közösségre.”¹²

Ahogy az interjúrésztől láthatjuk, a narrátor megfogalmazta, hogy a megváltozott körülmények ellenére – házastársával a családi státuszuk átalakulása után is – szeretnék megtalálni az útjukat ahhoz, hogy a mély vallásos élet iránti igényeiknek megfelelő módon élhessenek. Erre adott választ az egyházi kereteken belül működő Schönstatt Mozgalom, amely újító szemléletével megtartotta az útjukat kereső híveket az anyaegyház adta lehetőségekben.

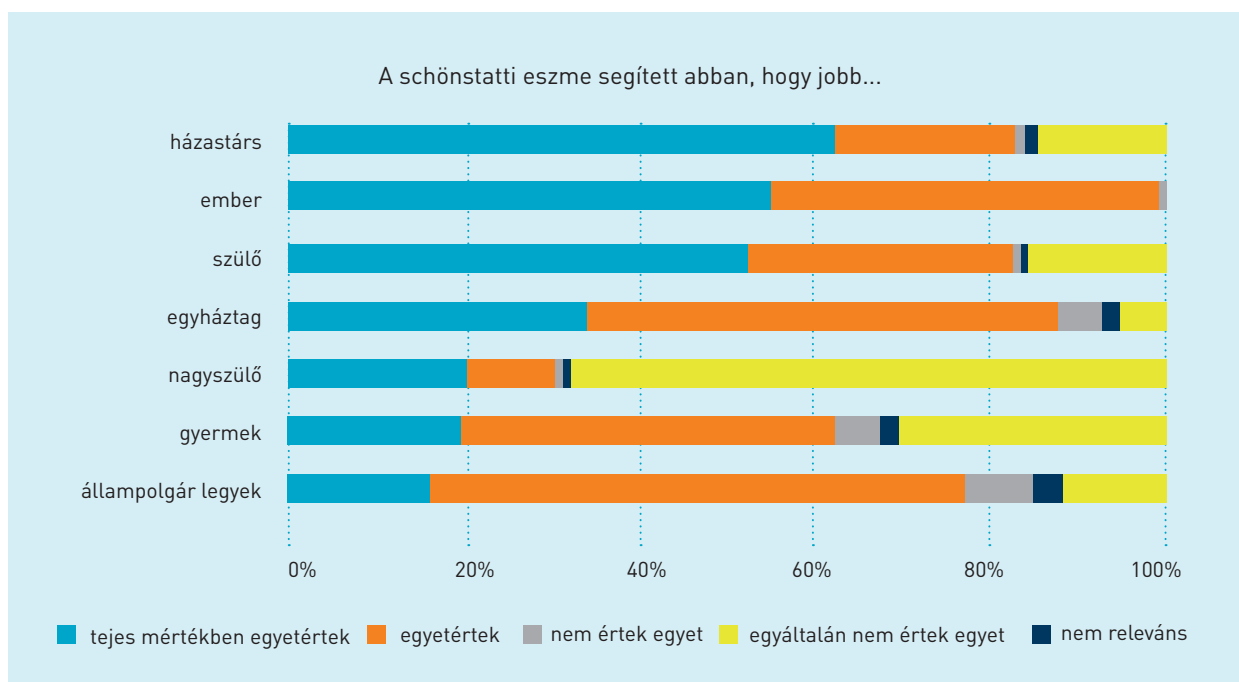
„Ahhoz, hogy valaki valóban megtudja valósítani a keresztény életformát, nem elegendő egy vasárnapi szentmise (...) hanem szükséges egy állandó forrás, nekünk ez a Schönstatt. Itt olyan családokkal vagyunk közösségbe, akiknek ugyanaz a célja, időről időre találkozunk, töltekezünk, aztán mindenki megy vissza a lakhelyére, ahol ezt továbbadja (...) már azzal is, hogyha csak hitelesen éli a hétköznapjait.”¹³

A kérdőívet kitöltők is egyetértettek abban, hogy a schönstatti tanítás az élet minden területére gyakorlati útmutatást ad, és úgy látták, hogy a közösségben elhangzott tanítások és a megismert új gondolatok hatására képesek voltak jobb emberré, állampolgárrá, egyháztaggá, de legfőképpen jobb házastárssá válni (3. ábra). Tekintve a magyarországi működés fő célját, hogy erős családokat és házasságokat építsenek, ez mindenképpen figyelemreméltó.

¹¹Nő, 46-55 éves

¹²Férfi, 46-55 éves

¹³Nő, 36-45 éves

1.4. A 'beleszületett' státusz

A jelenlegi tagok kétharmada a belépése előtt ismerőstől, barátától hallott először a közösségről, ám mindemellett még a kérdőíves vizsgálat megmutatta, hogy a kitöltők ötöde a válaszlehetőségek közül a „beleszületett” kategóriát választotta. Ez azt jelenti, hogy a válaszadók egy része megszületésétől kezdve tag, hiszen szülei döntésének hatására gyermekkorától ő is rendszeresen részt vett a közösség családi és ifjúsági összejövetelein.

„Én beleszülettem a Schönstattba. A szüleim egy évvel a születésem előtt csatlakoztak a Schönstathoz, így már a születésem óta jártak családnapokra, és mindig nagyon élveztem. Hasonló családok voltak, mindenhol sok gyerek volt. Ezt teljesen természetesnek vettem.”¹⁴

Ők az első magyar schönstatti generáció gyermekei, akik identitásával olyannyira összeforr a közösséghez tartozás élménye, hogy a Schönstatt Mozgalom értékein és gyakorlatain keresztül élük meg hitüket a mindennapokban is. Továbbá számos beszámoló bizonyítja, hogy ezeknek a fiatal felnőtteknek fontos, hogy saját jogukon is elismert tagok legyenek, nem csak egy örökségként tekintenek schönstattos létükre, hanem aktívan formálják a Mozgalom jelenét és jövőjét.

¹⁴Nő, 26-35 éves

¹⁵Férfi, 19-25 éves

„Beleszülettem a schönstatti létbe. Aztán megtaláltam azt a jelentőséget is, ami nekem személyesen ad. És felnőttként beletettem a magam munkáját (...) most ott tartunk, hogy már nem csak azért tartanak engem schönstattinak, mert a nagyszüleim és a szüleim azok, hanem a saját jogomon is, kvázi kiharcoltam magamnak.”¹⁵

Összességében a csatlakozási folyamat négy fő típusát azonosítottam az empirikus anyag elemzése után. Az első, amikor a közösségi tag valamilyen megváltozott külső környezeti hatás miatt keres új közösséget magának; a második, amikor az egyén saját életén belül olyan fordulóponthoz ér, hogy a korábbi gyakorlat fenntartása már nem kívánt vagy nem megoldható; a harmadik, amikor egy adott állapot elérése érdekébe keres támogatást és (érték)közösséget; majd a negyedik, amikor már a szocializációjának részeként sajátítja el a közösséghez tartozás élményét. Minden esetben megfigyelhető volt egy olyan elbeszéléstörténet, amely kulcsélmény volt az egyén számára, és olyan erősen hatott rá, hogy identitásformáló tényezővé vált. Ez pedig sok esetben a Mozgalom Balaton-felvidéken található központjához kapcsolódott.

2. AZ ÓBUDAVÁR NARRATÍVA VIZSGÁLATA

A narratív interjúk három fő részre oszthatóak: a Mozgalom magyar alapítóinak hála a közösség országos központja az ország egyik legkisebb települése, a Veszprém megyében található Óbudavár lett. A vizsgált közösség tagjai számára

2.1. Óbudavár, mint lokális központ

A kisgyermekes családok számára külön öröm, hogy a Balaton partjának közelségében tölthetnek el egy nyári lelkigyakorlatos hetet, de maga Óbudavár természetes és épített környezete is meghatározza az erről beszámoló narratívákat.

„Mint a mesében: néhány ház, egy templom, látszik a Balaton egy kicsit, ott vagyunk a Balaton-felvidéken, gyönyörű természeti környezetben, akácerdők, szőlőföldek, gyönyörű. Gyönyörűen szépen művelt szőlők, hétvégi házak, présházak, nagy hatalmas rét, kilátó, igazán olyan érzése van az embernek, hogy egy kicsit olyan, mint hogyha ott járnánk az első emberpárral a Paradicsomban [nevet]. Óbudaváron van ez a különleges légkör, az isteni jelenlétnek a légköre, (...) és Óbudaváron érezni, hogy az imának ereje van jelen. Nagyon különleges hely Óbudavár, és nagyon szent, nagyon áldott és nagyon értékes. Napközben sokszor gondolok rá.”¹⁶

Többen nyilatkoztak úgy, hogy Isten fizikai közelségét jobban megélik ebben a környezetben. A csoporttagok identitásának része, hogy a lelkiesség központja mindannyiuk számára jelent valami olyat, amit csak a Schönstatthoz csatlakozott emberek élnek meg.

„Nagyon szeretek odajárni, mert annyira gyönyörű ott a táj, és érezni a Jóistennek a közelségét. Annyira szép az akácpalota, odabeülök és végig gondolom a dolgaimat. Óbudavárnak van egy annyira különleges atmoszférája, nem tudok más ilyen helyet mondani.”¹⁷

A helyhez való viszony mindenki által elfogadott közös reprezentációja, és az erről szóló diskurzusok adják a csoport egyik legmarkánsabb összetartozás és „odatartozás” élményét.

„Óbudavár az egy csodahely, mind a fekvése ott

elementáris erővel bír a falu lokális-fizikai adottságából adódó légkör megtapasztalása, vannak olyanok, akik zarándokhelynek tartják, de sokaknak a község neve összeforr a schönstatti lelkiség jelentésével.

a Balaton-felvidéken, mind ahogy kivan találva az egész, más mozgalmakhoz képest (...) más közösségekben otthon kell hagynod a gyerekeket és úgy tudsz elmenni, itt meg ugye a család együtt tud lenni ez óriási különbség (...) délelőtt a házaspár töltekezik, de a délután a családé. Ez nagyon fontos, óriási jól el van találva ez is hozzátartozik Óbudavárhoz. Szerintem Óbudavár fogalom a schönstattosok fejében.”¹⁸

És ahogy növekszik a közösség, egyrészt a település látképén is nyomot hagy, hiszen egy ilyen országos mozgalom épített környezete és infrastruktúrális igénye is jelentős, másrészt egyre ismertebb országszerte, ezért évente több ezer ember zarándokol el a kis faluba, hogy megismerje az ott működő vallási megújulási mozgalom tanítását.

2.2. Óbudavár, mint lelki központ

A helyről szóló narratívák egy másik azonosítható formája, amikor Óbudavár leírását az ott megélt lelki élményekből, megtapasztalásokból kiindulva alkotják meg. Ebben megjelenik egy személyes meglátás, amely azt hangsúlyozza, hogy az egyénnek ez egy találkozási pont – mind lelkileg, mind fizikailag – másokkal, majd az elbeszélő kiter arra, hogy azon túl, hogy családtagjai is átérzik a máriás légkörből adódó oldott hangulatot, kiemeli még, hogy személyes kötődéséből következően ez a schönstatti Mária ábrázolás áll hozzá a legközelebb, így ez jelentős befolyással bír az egyén által ott megélt élményre.

„Óbudavár az egy ilyen lelki otthon, olyan, mint egy kegyhely, ahol úgy érzem, hogy mindig lehet találkozni a Szűzanyával és más jó fej emberekkel. Mindig oldott a légkör, befogadó, elfogadó, szeretetteljes és vidám. A gyerekek is rögtön feloldódnak (...)

¹⁶Férfi, 56-65 éves

¹⁷Nő, 1-18 éves

¹⁸Férfi, 36-45 éves

a Szűzanya által van egy oldott légkör, ahol jó lenni. És ha beülök a kápolnába, rögtön otthon érzem magam. Máshol is vannak Szűzanya képek, meg Szűzanya kegyhelyek (...) de Óbudaváron érzem azt, hogy mintha a Szűzanya egészen ismerne engem, mivel, hogy már gyermekkorom óta oda járok és (...) mindent tud rólam, ott érzem ezt igazán.”¹⁹

A közösségi tagok büszkék rá, hogy a magyarországi központban átélt Schönstatt élmény mások számára is jelentőségteljesek, sikerült a Németországból kiinduló Mozgalom olyan eszenciáját létrehozni hazánkban, amely a külföldről idelátogatók elmondása szerint is alátámasztja a magyar résztvevők helyi kapcsolatos alapélményét.

„A svájci nővér is azt mondta, hogy a legesszenciálisabban Óbudaváron tapasztalta meg a Schönstattot, azt mondta, hogy Pure Schönstatt. Tiszta Schönstatt.”²⁰

Ahogy a csatlakozás narratívában is azonosítottuk a csoportidentitás egyik konstruáló erejét – a csoport nyitottságáról, az abban kialakult őszinte légkörről szóló beszámolókat –, úgy ez a diszkurzív elem szintén domináns volt mások megnyilvánulásaiban is, ám az itt következő esetben ez az elbeszélés a találkozás lokális pontjához kötődve, arra reflektálva jött létre.

„Óbudaváron sokkal nyitottabban, elfogadóbban, nem annyira mereven, tehát más volt az, hogy mindenki úgy fogadott bennünket, mintha mindig ismertük volna egymást (...) megszólítottuk egymást, beszélgettünk, míg itt a plébániai közösségben együtt ülünk a templomban, kimegyünk, mindenki megy a maga útján, hogyha valakivel próbálunk egy kicsit megismerkedni, olyan furán néz rá, hogy mit akarok, vagy miért szólítom meg, ez volt az egyik nagy különbség.”²¹

Azzal, hogy a közösségi tagok fizikailag ellátogatnak a Mozgalom központjába és belépnek annak miliójébe, egy olyan életvilágban mozognak, amelyben az otthonosság, ismerőség érzetét élik meg, és a csoportban bejáratott vallásos fogalomkészle-

ten keresztül megnyilvánulva hoznak létre közös jelentéseket. Egymás elfogadása és támogatása alapértéke a közösségnek. A közös tudástermelés ebből a pozícióból indul, hiszen pusztán egy ilyen bizalmi légkörben lehetséges a tapasztalatok és a kétségek felvállalása és megosztása.

Végül pedig megfigyelhető, hogy az Óbudavárról szóló elbeszélések egyik típusa szinte egybeforr a schönstatti lelkiiséget leíró elbeszélésekkel. Amikor a helyről szóló narratívákat létrehozzák, olyan, mintha a helyen keresztül áttételesen magáról a Mozgalom lelkiiségéről, tanításáról alkotnának képet az elbeszélők, azáltal, hogy még ha akaratlanul is, de felcserélhetővé teszik a két megnevezést.

„Nekem Óbudavár két dolgot jelent. Egyrészt a mélyebb találkozást a Jóistennel, elidőzést a Jóistennel (...), a Jóistenhez való közelebb kerülést, másrészt a házastársamhoz való közelebb kerülést. Sétálunk kézen fogva, mint a jegyesek (...), a közösség többi tagjának is nagyon örülök, az hab a tortán, de az első, én azért mentem oda mert láttam, (...) hogy a házasságnak mindig frissnek kell lennie, azt mindig kell gondozni.”²²

Összességében elmondható, hogy az Óbudavár narratíva elemzéséből képet kaphattunk az elbeszélők objektív és szubjektív világáról, hiszen egyrészt megelevenedett előttünk egy konkrét falu képe, miközben az interjúrésztletek olvasásával és elemzésével megtudhattuk azt is, hogy az egyén milyen jelentéseket forgalmaz a hellyel kapcsolatban.

Továbbá tanulmányozhattuk, hogy a csatlakozás folyamata és az első óbudavári látogatás élménye szorosan összefonódva, logikai kapcsolatot alkotva figyelhetőek meg a narratívák vizsgálata során. Vagyis, nincs minden esetben jól körülhatárolható, tisztán elválasztható „csatlakozás” vagy „Óbudavár” narratíva, ezek sokszor komplementer módon, egymásból kiindulva és egymást kiegészítve jönnek létre.

¹⁹Nő, 26-35 éves

²⁰Férfi, 56-65 éves

²¹Nő, 66-75 éves

²²Férfi, 56-65 éves

Összefoglalás

A tanulmányomban először a Magyar Schönstatt Mozgalom vallási mozgalmak között elfoglalt pozícióját tisztáztam, amely érvelés alapján a közöséget a római katolikus vallási megújulási mozgalmak kategóriájába soroltam be, hiszen a Mozgalom egyik axiómája a Római Katolikus Egyház belső megújítása, míg ezzel szemben a vallási megújítási mozgalmak leválnak anyaegyházukról és különálló csoportot alakítanak. Tisztáztam, hogy a vizsgált közösség a karizmatikus személy köré épülő import mozgalmak sorába tartozik, amely az egyik első ilyen típusú alapítás volt a világon, valamint, hogy az összes római katolikus szerzetesrendtől megkülönbözteti az a tény, hogy a korábbi egyházi gyakorlattól eltérően a családokat önálló egységként beemelte a rendi hierarchiába.

Ezt követően az empirikus anyag elemzése után megállapítottam, hogy a csatlakozást minden esetben megelőzte egy kihívásokkal teli élethelyzet, amelynek megoldásához a tag a csatlakozást követően a Mozgalom elméleti- és gyakorlati útmutatását megismerve támogatást kap. Fontos kiemelni, hogy a tagok alapvetően erős vallási identitással rendelkeztek már a belépés előtt is, így csatlakozásuk egyik kimondott célja egy olyan közösség megtalálása, amelyben elmélyültebb vallásos hit megélésére kapnak lehetőséget. A Mozgalom azoknak kínál kompenzációt, akik hűek akarnak maradni az egyház tanításához, mégis a hétköznapijaikban további válaszokat keresnek az élet jelenkori kihívásaira, problémáira. Utat mutat egy Egyházon belüli megújult élet felé és így megelőzi a hűek Egyházon kívüli útkeresését. A Schönstatt Mozgalom erőssége ebben az útmutatásban és annak gyakorlatiasságában

rejlik. Hiszen a schönstatti tanítás nem csupán a vallásos élet elméleti aspektusát hangsúlyozza, hanem egyedi módon olyan, a hétköznapiakban is megvalósítható gyakorlatokat kínál, amelyek valós választ adnak a tagok mindennapi szükségleteire. Amiben még többet nyújtott a Schönstatt Mozgalom, mint a többi vallási megújulási közösség, hogy a működési struktúrájából adódóan vonzó volt azoknak, akik a mélyebb hitéletet házastársukkal együtt szerették volna megélni, miközben gyermekeiket sem hagyják „mozgalmi árvákként” felnőni. A Schönstatt Mozgalom egy egységként tekint a keresztény családokra, együtt kínálja nekik a lelki megújulás lehetőségét, miközben alkalmuk van közös pihenésre is, így úttörő tevékenységet folytatott a Katolikus Egyházban, mindeközben pedig ráirányította a figyelmet a katolikus családokon belül rejlő potenciálra.

A világnézeti azonosság, az értékközösség, a jellegzetes fogalomtár és az unikális nyelvi kifejező-készlet meghatározza és kijelöli a csoporttagok által forgalmazott diskurzusok témáját, és irányt ad azok értelmezéséhez. Megfigyelhető például, hogy a tagok a Mozgalom központjáról fogalmazott elbeszéléseken keresztül hogyan építik fel a csoporthoz tartozás élményét, miközben a közös schönstatti tudáskészlet elsajátítása kiemeli az egyént a hétköznapi hívők sorából, és a közösséghez tartozás intenzív élményét nyújtja. Következésképpen a kutatómunka során az empirikus anyag elemzésével világossá vált, hogy a Mozgalom tagjaira a csatlakozáskor jellemző római katolikus-hívő önazonosság idővel átalakul egy, az élet minden területét meghatározó schönstatti-identitássá.

Felhasznált irodalom

- Anderson C.; Kirkpatrick S. (2016). Narrative interviewing. *International Journal of Clinical Pharmacy* volume 38. pp. 631–634.
- Babbie E. (2003). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó. Budapest.
- Belli G. (2010). Bridging the researcher-practitioner gap: Views from different fields. In: *Data and context in statistics education: Towards an evidence-based society*. Proceedings of the Eighth international conference on teaching statistics (ed. C Reading), ICOTS8, July 2010. Letöltés: 2022.01.19. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.205.1151&rep=rep1&type=pdf>

- Bögre Zs. (2020). Az identitás két történelmi modellje és a narratív identitás. In: A.Gergely András –Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor – Kovács Éva – Paksi Veronika (Szerk.) Kultúra, közösség és társadalom: Tanulmányok Tibori Timea tiszteletére. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont – Magyar Szociológiai Társaság. pp.241-255.
- Csordas T.J. (2007). Global religion and the re-enchantment of the world: The case of the Catholic Charismatic Renewal. *Anthropological Theory*. Volume: 7. Issue: 3. pp.295-314.
- Fokoláre Mozgalom (2022). A közösség hivatalos honlapja: <https://www.fokolare.hu/magunkrol> - letöltve: 2022.01.04.
- Gooren H. (2012). The Catholic Charismatic Renewal in Latin America. *The Journal of the Society for Pentecostal Studies*. Volume 34. Issue 2 pp.185–207.
- Havasi V. (2018). Keresztény új vallási és vallási mozgalmak Magyarországon 1945-től napjainkig. *Egyháztörténeti Szemle XIX/4*. 106- 128.pp.
- Házás Hétvége (2022) A közösség hivatalos honlapja: <https://hazashetvege.hu/> Letöltve: 2022.01.04.
- Hornyacsek J. (2014). A tudományos kutatás elméletet és módszertana. Nemzeti Köszolgálati Egyetem. Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar. Budapest.
- Illyés Sz. J. (2008). Új Katolikus Mozgalmak Magyarországon. Egy Mozgalmelmélet Gyakorlata. Doktori disszertáció. Bécsi Egyetem. Bécs.
- Kamarás I. (1994). Bensőséges bázisok. Katolikus kisközösségek Magyarországon. Országos Közoktatási Intézet. 1994.
- Kovács É. (2007a). Interjú módszerek és technikák. In: KOVÁCS Éva. (szerk.), *Közösségtanulmány: Módszertani jegyzet*. (pp.269-277). Néprajzi Múzeum. PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi tanszék.
- Kovács É. (2007b). Narratív biográfiai elemzés. In: KOVÁCS Éva. (szerk.), *Közösségtanulmány: Módszertani jegyzet*. (pp.373-396). Néprajzi Múzeum. PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi tanszék.
- Kovács É. (2011). A narratív módszertanok politikája. Forrás. 2011/7-8.sz. pp.3-20.
- Lietz P. (2009). Research into questionnaire design: A summary of the literature. *International Journal of Market Research*, 52(2). 249–272.pp.
- Máté-Tóth A. (2010). Bulányi provokatív öröksége. *Egyházfórum*. 4/5. pp.26-30.
- MKKM (2022). A Magyar Katolikus Karizmatikus Mozgalom hivatalos honlapja: <http://mkkm.hu/tartalom/tortenet> - Letöltve: 2022.01.04.
- Magyar Katolikus Lexikon (2021). Lelkiségi mozgalmak. Letöltve: 2021.12.21. <http://lexikon.katolikus.hu/L/lelkis%C3%A9gi%20mozgalmak.html>
- Magyar Schönstatti Mozgalom (2022). A közösség hivatalos honlapja: <https://www.schoenstatt.hu/mit-jelent-schonstatt> – letöltve: 2022. január 04.
- Milovanovi A.D. (2021). “Hidden Religious Landscapes”: Religious Minorities and Religious Renewal Movements in the Borderlands of the Serbian and Romanian Banat. *Balkanica 2021 Issue: 52*. pp.193-212.
- Mitev A. Z. (2006). Végtelen történet: A narratív elemzés alkalmazhatósága a marketingkutatásban. *Vezetéstudomány*. XXXVII/10. pp.33-41.
- Mejia-Villa A. - Alfaro-Tanco J.A. (2017). Action Research Projects: one step ahead in the researcher-practitioner relationships. *WPOM-Working Papers on Operations Management*, [S.l.] v. 8. 191-203.pp.
- Molnár D. (2010). Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. *Humán Innovációs Szemle*. 1. (1-2) pp. 61-72.pp.
- Norström A.V. (2020). Principles for knowledge co-production in sustainability research. *Nature Sustainability*. Volume 3. 182–190. pp.
- Ponzetti, J.J. (2014). Renewal in Catholic community life and New Monasticism: The way of a contemporary religious communal movement. *The Journal for the Sociological Integration of Religion and Society*. Volume 4, No. 2. pp. 35-50.
- Regnum Marianum (2022). A közösség hivatalos honlapja: <https://regnum.hu/lelkisegunk> – letöltve: 2022. január 04.
- Szilcz D. (2018). Bevezetés a kritikai diskurzuselemzésbe. *Jelkép*. 2018/3. 2-23.pp.
- Tomka M. (1996). A vallásszociológia új útjai. *Replika XXI–XXII*. 163–164.pp.

Kiadja:
Kopp Mária Intézet a Népesedésért
és a Családokért (KINCS)

Felelős kiadó:
Fűrész Tünde elnök

Főszerkesztő:
Engler Ágnes tudományos elnökhelyettes

Szerkesztőbizottság elnöke:
Aczél Petra elnöki főtanácsadó

Szerkesztőbizottság tagjai:
Andok Mónika, Bagdy Emőke, Bartus Tamás, Bögre Zsuzsanna,
Dávid Beáta, Demény Pál, Forisek Péter, Lentner Csaba,
Mészáros József, Pusztai Gabriella

Szerkesztőség:
Agócs Gergely irodavezető, Pári András irodavezető,
Korinek Livia központvezető, Antal István központvezető-helyettes

Lektorok:
Gaják Petra, Gregus B. Lilla kommunikációs főmunkatársak

Szerkesztőségi titkár:
Földi-Deutsch Eszter elnöki és tudományos főmunkatárs
Szerkesztőség: kapocs@koppmariaintezet.hu

ISSN 1588-7227 (nyomtatott)

ISSN 2732-0154 (pdf)

A Kiadó kötetei (nyomtatott és e-könyv formátumban) megrendelhetők
a KINCS könyvesboltjában: www.ekonyv.koppmariaintezet.hu

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT